

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT SOCIALE WETENSCHAPPEN

OPLEIDING SOCIAAL WERK

Van clubhuis naar gironummer?

Een kwantitatief onderzoek naar nieuwe vormen van
maatschappelijke betrokkenheid in Vlaanderen

Promotor : Dr. L. HUSTINX

Verslaggever : Prof. Dr. F. LAMMERTYN

MASTERPROEF

aangeboden tot het verkrijgen
van de graad van Master in het
Sociaal Werk

door

Dries VAN DEN BOSCH

academiejaar 2008-2009

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT SOCIALE WETENSCHAPPEN

OPLEIDING SOCIAAL WERK

Van clubhuis naar gironummer?

Een kwantitatief onderzoek naar nieuwe vormen van
maatschappelijke betrokkenheid in Vlaanderen

Promotor : Dr. L. HUSTINX

Verslaggever : Prof. Dr. F. LAMMERTYN

MASTERPROEF

aangeboden tot het verkrijgen
van de graad van Master in het
Sociaal Werk

door

Dries VAN DEN BOSCH

academiejaar 2008-2009

Inhoud

Lijst van tabellen.....	4
Lijst van figuren.....	6
Voorwoord.....	7
Inleiding en probleemstelling.....	8
Deel I: Theoretisch kader.....	12
1 Participatie in het verenigingsleven en sociaal kapitaal.....	12
1.1 De onderzoekstraditie naar sociaal kapitaal kort geschetst...	15
1.2 De structurele en attitudinale componenten van sociaal kapitaal.....	17
2 Putnams ‘decline these’: ‘Bowling Alone’.....	20
2.1 Hernieuwde aandacht voor een oud vraagstuk.....	21
2.2 De oorzaken voor de ‘decline these’.....	22
2.3 Bedenkingen bij Putnams these.....	24
2.3.1 Empirisch-methodologische kritiek.....	25
2.3.2 Amerikaans exceptionalisme.....	25
2.3.3 Een eenzijdige focus op ‘traditionele’ organisaties... 2.3.3.1 Horizontale en flexibele organisaties.....	27 28
2.3.3.2 Gerichtheid op andere (meer private) thema’s..	28
2.3.3.3 Veranderende mobilisatievormen.....	30
2.3.3.4 Meer individuele vormen van betrokkenheid....	31
2.3.3.5 Besluit bij deze derde kritiek.....	31
2.3.4 Het ‘so what’-argument.....	32
3 De verschuiving van secundaire naar tertiaire organisaties en nieuwe vormen van maatschappelijke betrokkenheid.....	35
3.1 Van secundair naar tertiair: verschuivingen in types van organisaties.....	35
3.2 ... en veranderende/nieuwe vormen van betrokkenheid en participatie.....	40
3.2.1 Van actief naar passief lidmaatschap.....	40
3.2.2 Giro-activisme als nieuwe vorm van maatschappelijke betrokkenheid.....	43

3.2.3	Intermezzo: andere – bredere – maatschappelijke processen en ‘nieuwe’ vormen van betrokkenheid ...	49
4	De gevolgen van giro-activisme als nieuwe vorm van maatschappelijke betrokkenheid voor de kwaliteit van het samenleven	51
4.1	Het geven van tijd en/of geld: een ‘trade-off’ relatie?	53
4.2	De discussie rond passief lidmaatschap	54
4.2.1	Het belang van de intensiteit van de betrokkenheid..	55
4.2.2	Het belang van meerdere lidmaatschappen (de ‘scope’)	57
4.2.3	En het type organisatie?	58
4.3	Onderzoeksresultaten voor het belang van passief lidmaatschap.....	60
Deel II: Empirisch gedeelte.....		67
5	Onderzoeksontwerp.....	67
5.1	Onderzoeksvragen en hypothesen.....	67
5.2	Data en methode.....	69
5.3	Operationalisering van de concepten	71
6	Empirische analyses en resultaten	79
6.1	Beschrijvende analyses	79
6.1.1	Giro-activisme in Vlaanderen: een eerste exploratie	79
6.1.1.1	Situatieschets van het giro-activisme in Vlaanderen	79
6.1.1.2	Socio-demografisch profiel van de giro-activist in Vlaanderen	83
6.1.2	Bredere participatie in Vlaanderen.....	90
6.1.3	Giro-activisme vs. andere lidmaatschapsvormen: een cumulatie?	95
6.2	Verklarende analyses	100
6.2.1	Effect van socio-demografische kenmerken en andere types participatie op donateurschap	100
6.2.2	Effect van socio-demografische kenmerken en verschillende types participatie op sociaal kapitaal in Vlaanderen	102
6.2.2.1	Effect op etnocentrisme.....	104
6.2.2.2	Effect op utilitair individualisme	105
6.2.2.3	Effect op politieke machteloosheid.....	106

6.2.2.4	Effect op vertrouwen in politiek.	107
6.2.2.5	Effect op vertrouwen in het overheidsapparaat.	108
6.2.2.6	Conclusie voor het effect van giro-activisme op het sociaal kapitaal in Vlaanderen.....	108
Eindconclusie en aanbevelingen		111
Referenties		121
Bijlage 1. Relevante topics per jaartal in de Survey naar sociaal-culturele verschuivingen 2000, 2002, 2003		129
Bijlage 2. Technische aspecten bij het construeren van de meetschalen voor ‘sociaal kapitaal’		130
Bijlage 3. Beschrijvende tabellen bredere participatie in Vlaanderen		136
Bijlage 4. Hercodering van de variabelen in functie van de OLS-Regressies		140
Bijlage 5. Tabellen bij de OLS-Regressies		142

Lijst van tabellen

Tabel 1. Overzicht van de onderzoeksvariabelen	71
Tabel 2. Percentage giro-activisten naar vereniging en percentage respondenten dat giro-activist is bij minstens één vereniging (SCV-surveys 2000, 2002, 2003)	81
Tabel 3. Percentage giro-activisten naar n-aantal keren giro-activisme en gemiddeld aantal keren giro-activisme per giro-activist (SCV-surveys 2000, 2002, 2003)	82
Tabel 4. Giro-activisme naar geslacht in % (frequenties)	83
Tabel 5. Giro-activisme naar leeftijdsgroep in % (frequenties)	84
Tabel 6. Giro-activisme naar opleidingsniveau in % (frequenties)	85
Tabel 7. Giro-activisme naar hoogte gezinsinkomen in % (frequenties)	86
Tabel 8. Giro-activisme naar burgerlijke staat in % (frequenties)	88
Tabel 9. Giro-activisme naar levenssituatie in % (frequenties)	88
Tabel 10. Giro-activisme naar religie in % (frequenties)	89
Tabel 11. Giro-activisme naar kerkpraktijk in % (frequenties)	90
Tabel 12. Percentage respondenten die aangeven minstens één soort lidmaatschap te hebben (SCV-surveys 2002, 2003) ($n_{2002}=1476,65$; $n_{2003}=1433,00$) en gemiddeld aantal lidmaatschappen naar type (SCV-surveys 2002, 2003)	94
Tabel 13. Aantal lidmaatschappen per type in % (SCV-surveys 2002, 2003)	94
Tabel 14. Pearson correlatie-coëfficiënten tussen de verschillende types van participatie	96
Tabel 15. Giro-activisme naar verschillende types participatie in %	99
Tabel 16. Pearson correlatie-coëfficiënten tussen de verschillende types participatie en de attitudinale componenten van sociaal kapitaal (SCV-survey 2002)	103
Tabel 17. OLS-Regressies van socio-demografische kenmerken en types participatie op de attitudinale componenten van sociaal kapitaal (SCV-survey 2002)	110

Tabellen in bijlage 1:

Tabel 1. Relevante topics per jaartal in de SCV-surveys 2000, 2002, 2003	129
--	-----

Tabellen in bijlage 3:

Tabel 1. Percentage actief lid van één of meerdere verenigingen (SCV-survey 2000)	136
Tabel 2. Percentage lidmaatschap van verenigingen naar intensiteit (SCV-surveys 2002, 2003)	137
Tabel 3. Percentage dat regelmatig onbetaald vrijwilligerswerk doet op het moment van de survey-afname (SCV-surveys 2000, 2002) (frequenties)	139
Tabel 4. Percentage onbetaald vrijwilligerswerk naar terrein (SCV-survey 2002)	139

Tabellen in bijlage 5:

Tabel 1. OLS-Regressie van socio-demografische kenmerken en types participatie op Giro-activisme (SCV-survey 2002)	142
Tabel 2. OLS-Regressie van socio-demografische kenmerken en types participatie op Etnocentrisme (SCV-survey 2002)	143
Tabel 3. OLS-Regressie van socio-demografische kenmerken en types participatie op Utilitair Individualisme (SCV-survey 2002)	144
Tabel 4. OLS-Regressie van socio-demografische kenmerken en types participatie op Politieke Machteloosheid (SCV-survey 2002)	145
Tabel 5. OLS-Regressie van socio-demografische kenmerken en types participatie op Vertrouwen in de politiek (SCV-survey 2002)	146
Tabel 6. OLS-Regressie van socio-demografische kenmerken en types participatie op Vertrouwen in het overheidsapparaat (SCV-survey 2002)	147

Lijst van figuren

Figuur 1. Conceptueel model

78

Voorwoord

Het schrijven van deze meesterproef was een boeiende en leerrijke, maar soms tijdrovende ervaring. Ik kon echter rekenen op de steun van verschillende personen. Vooraleer met de eigenlijke inhoud van deze meesterproef te starten, wil ik dan ook graag kort een woord van dank richten tot de mensen die elk op hun manier een belangrijke bijdrage leverden tot dit werk.

In eerste instantie denk ik hierbij aan Dr. Lesley Hustinx, voor het aanbieden van dit onderwerp en de begeleiding tijdens het uitwerken ervan. Bedankt voor de richtlijnen, de nieuwe invalshoeken op het onderwerp en de constructieve feedback, waardoor ik gaandeweg een kritischere onderzoeksgeest kreeg. Dat het werken aan deze meesterproef een leerrijke ervaring was, is niet in het minst aan haar bijdragen toe te schrijven.

Vervolgens wil ik mijn ouders bedanken, voor de mogelijkheid die ze me gaven om deze opleiding te volgen. Ik wil hen ook, evenals mijn zus en broer, bedanken voor de steun en de warme thuis waarop ik steeds weer kan rekenen.

Tot slot gaat nog een speciaal woord van dank naar Elke, voor het geduld, de steun en de bemoedigende woorden die ze altijd klaar heeft.

Verder zou deze meesterproef niet geworden zijn tot wat ze nu is, zonder de toestemming die de Studiedienst van de Vlaamse Regering me gaf om de data van hun 'Survey naar Sociaal-Culturele Verschuivingen' te gebruiken.

INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING

Het is een vertrouwd zicht, de duizenden vrijwilligers en betaalde (uitzend)krachten die jaarlijks huis-aan-huis, op kruispunten of aan de in- en uitgang van winkels mensen aanspreken en om steun vragen voor nationale of internationale organisaties zoals 11.11.11, Greenpeace, Amnesty International, Oxfam Solidariteit, Artsen Zonder Grenzen, het Rode Kruis, Welzijnszorg, Kom op tegen Kanker... Deze organisaties kan men steunen door onder andere bepaalde gadgets te kopen of (en vooral) door een geldbedrag te storten. Ook wie naar de websites van deze organisaties surft, wordt vroeg of laat geconfronteerd met de vraag naar een online-schenking.

Deze individuele geldelijke bijdragen zijn belangrijk voor deze organisaties.¹ Het financieel verslag van de 11.11.11-campagne van 2007 vermeldt bijvoorbeeld dat het aantal mensen die een maandelijks bijdrage storten in 2007 is toegenomen en dat de bijdragen van vaste schenkers een niet onaanzienlijk deel (17%) uitmaken van de totale inkomsten van 11.11.11 in 2007 (11.11.11, 2008: 4). Ook de organisatie Amnesty International vermeldt op haar website dat een voorname bron van inkomsten in de giften van individuele leden en donateurs ligt. Voor de Vlaamse afdeling van Amnesty International bestond 54% van alle inkomsten in 2007 uit bijdragen via bestendige opdrachten (Amnesty International Vlaanderen, 2008).

Met deze inkomsten ondersteunen deze organisaties onder meer de vrijwillige krachten, worden een professionele staf en onderzoekers betaald en worden projecten of concrete acties in binnen- en/of buitenland gefinancierd (Amnesty International Vlaanderen, 2008).

Het geven van geld aan een organisatie is voor velen dus geen onbekend gegeven. Zoals reeds beschreven is dit belangrijk voor de werking van deze organisaties. Toch wordt deze vorm van

¹ Vermeldenswaardig in dit kader is de website www.donorinfo.be die in 2005 werd opgericht, een website die objectieve en transparante informatie geeft over organisaties waaraan men kan geven, met als missie het totaal aantal giften van mensen aan organisaties te verhogen.

maatschappelijke betrokkenheid al te vaak als een trivialiteit afgedaan (SCP, 1998: 772). Vaak wordt de vraag gesteld of we deze vorm van betrokkenheid niet moeten interpreteren als een soort ‘luiheid’ of een gebrek aan motivatie om een ‘serieus’ engagement op te nemen. Het doneren van geld aan een organisatie – dit wordt ook wel met de termen ‘giro-lidmaatschap’, ‘check writing activism’ of ‘cheque-book activism’ aangeduid (Bekkers, 2002: z.p., Hooghe, 2003b: 83, Maloney, 1999: 108) – is immers een ‘gemakkelijke’ vorm van maatschappelijke betrokkenheid die weinig tijd en inspanning vraagt van mensen en die compenseert voor het gebrek aan echte actieve inzet (Bekkers, 2002: z.p.).

De organisaties die vooral afhankelijk zijn van ‘het geven van geld’, in plaats van ‘het geven van tijd’ of vrijwillige inzet, worden in de sociaal- en politiek-wetenschappelijke literatuur ook wel ‘tertiaire’ organisaties genoemd (Putnam, 1995). Het giro-activisme zou één van de nieuwe of veranderende vormen van betrokkenheid zijn die samengaan met de opkomst van deze nieuwsoortige ‘tertiaire’ organisaties, en dit ten koste van vrijwillige inzet en actieve participatie in verenigingen (zie o.a. Putnam, 1995).

De (veranderende) betekenis van maatschappelijke betrokkenheid is ook in de academische wereld reeds lang een belangrijk thema. Alexis de Tocqueville stelde in 1835 reeds dat betrokkenheid en participatie in verenigingen belangrijke positieve uitkomsten hadden voor de samenleving en de democratie. Ook de afgelopen decennia besteedden vele sociale wetenschappers hier aandacht aan. In de naloop van de Tocqueville’s referentiewerk is er vandaag de dag een hernieuwde interesse voor de vraagstukken van sociale cohesie en de voorwaarden voor het beschaafde samenleven van burgers (Dekker, 2002: 13). De ‘civil society’ – ‘het institutionele domein van vrijwillige associaties’ (Dekker, 2002: 17) – zou recent met een nieuwe polariteit worden geconfronteerd²: ‘de civil society tegenover ‘moderne samenleving’ die men gekenmerkt of bedreigd acht door egoïstische individualisering, onverschilligheid en fragmentering’ (Dekker, 2002: 13). Er heerst tegelijk ook een

² Andere, meer klassieke tegenstellingen die Dekker vernoemt, zijn: 1) de polariteit tussen de civil society en de staat en 2) de polariteit tussen de civil society en de markteconomie (Dekker, 2002: 9-13).

bezorgdheid omdat ook de civil society niet aan deze processen ontsnapt. Een kernthema in het huidige debat zijn de vermeende gevolgen van deze veranderingen. Vaak worden hoge verwachtingen gesteld aan de civil society als tegenkracht tegen de individualisering, maar tegelijk zien we de civil society er vandaag ook door bedreigd. De veranderingen in de conceptie en eigenheid van participatie en maatschappelijke betrokkenheid zou één van de uitwassen van deze ingrijpende processen van maatschappelijke verandering zijn.

Het concept sociaal kapitaal wordt doorgaans gebruikt om het positieve causale effect van maatschappelijk engagement op de samenleving te omvatten. Vele wetenschappers zijn ervan overtuigd dat sociaal kapitaal een democratische politieke cultuur bevordert, waardoor de samenleving en de democratie efficiënter kunnen functioneren. Het is dus belangrijk dat het sociaal kapitaal van een samenleving op een voldoende hoog niveau blijft.

Vandaag de dag heerst er binnen de academische wereld echter een bezorgdheid over de mate van sociaal kapitaal binnen de hedendaagse samenlevingen. Burgers zouden niet meer of niet meer voldoende maatschappelijk betrokken zijn en het niveau van sociaal kapitaal zou afnemen. De Amerikaanse politicoloog Robert Putnam wijdde aan deze these zijn boek *'Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community'* (2000), dat na publicatie een invloedrijk werk werd. Hierin uit hij zijn bezorgdheid over het feit dat de hedendaagse Amerikaanse burgers over steeds minder politieke kennis beschikken, minder interesse hebben in de politiek en over het dalende ledenaantal van politieke partijen, vakbonden en verenigingen. Ook andere – meer informele – vormen van sociale interactie (zoals contacten met familie of vrienden) zouden deze zelfde neerwaartse trend kennen. Dit alles zou negatieve gevolgen hebben voor de kwaliteit van het samenleven. Het toenemende passieve engagement (onder meer via donaties) van burgers binnen voornamelijk 'tertiaire' organisaties is volgens Putnam (1995, 2000) geen tegenindicatie voor deze neergang. Deze 'decline thesis' – de algemene afname van het sociaal kapitaal – wordt in zijn boek door een uitgebreide waaier van empirische indicatoren gestaafd. Een toenemend aantal onderzoekers stellen echter dat de bezorgdheid die Putnam onder woorden brengt niet nodig is (onder andere Hooghe, 2003c, Wollebæk & Selle, 2002a, 2002b en 2003, Selle & Strømsnes,

2001). Zij stellen dat de westerse samenlevingen niet zozeer een (kwantitatieve) afname in de niveaus van maatschappelijke betrokkenheid ondervinden, maar eerder kwalitatieve veranderingen in de vormen van betrokkenheid.

Het is dus belangrijk inzicht te hebben in deze (nieuwe) vormen van maatschappelijke betrokkenheid, gezien het feit dat sociaal kapitaal (als collectief goed) de kwaliteit van het samenleven kan bevorderen. Deze meesterproef gaat in op dit spoor. Aan de hand van een literatuurstudie (Deel I) en een kwantitatieve analyse van data (Deel II), verzameld in het kader van de 'Survey naar Sociaal-Culturele Verschuivingen in Vlaanderen 2000, 2002, 2003' van de Studiedienst van de Vlaamse Regering, wordt gekeken naar giro-activisme als een nieuwe vorm van maatschappelijke betrokkenheid. Meer concreet worden volgende thema's behandeld in de kwantitatieve analyse van de data:

- Een eerste, beschrijvend deel waarin volgende onderzoeksvragen worden nagegaan:
 - In welke mate komt giro-activisme in Vlaanderen voor en wat is het profiel van de giro-activist?
 - In welke mate is giro-activisme een aparte, onderscheiden vorm van maatschappelijke betrokkenheid of is er daarentegen sprake van een cumulerend effect met andere vormen van betrokkenheid (zoals bijvoorbeeld actief lidmaatschap of vrijwilligerswerk)?
- Een tweede, verklarend deel met daarin een analyse van de gevolgen van dit giro-activisme als vorm van maatschappelijke betrokkenheid om zo een uitspraak te doen over het effect van giro-activisme op de vorming van sociaal kapitaal:
 - Is er een effect van giro-activisme als nieuwe vorm van maatschappelijke betrokkenheid op bepaalde houdingen die als indicatoren voor de vorming van sociaal kapitaal worden aanzien?

DEEL I: THEORETISCH KADER

In dit eerste deel van deze meesterproef wordt een overzicht gegeven van literatuur die een eerste aanzet geeft tot het uitwerken van de centrale concepten in dit onderzoek. Vooreerst wordt het verband tussen participatie in het verenigingsleven en sociaal kapitaal aangegeven, waarbinnen vooral Putnams conceptualisering van dit begrip centraal staat. Vervolgens wordt Putnams ‘decline of social capital’-these toegelicht waarin deze Amerikaanse auteur een algemene afname van het sociaal kapitaal in de Westerse samenlevingen beschrijft, waarna de belangrijkste bedenkingen die deze these in academische kringen oproept, worden weergegeven. Eén van deze bedenkingen vermeldt dat Putnam in zijn analyse te eenzijdig focust op traditionele organisaties en hiermee samenhangende vormen van betrokkenheid. Hoofdstuk drie gaat hierop verder in en beschrijft de verschuiving van deze traditionele organisaties naar ‘tertiaire’ organisaties en de hiermee samenhangende veranderende vormen van betrokkenheid. In hoofdstuk vier wordt tot slot verder ingegaan op het giro-activisme als één van de nieuwe vormen van betrokkenheid en de gevolgen ervan voor de kwaliteit van het samenleven – sociaal kapitaal.

1 Participatie in het verenigingsleven en sociaal kapitaal.

In het boek *‘De la démocratie en Amérique’* (1951[1835]) beschrijft Alexis de Tocqueville de resultaten van zijn onderzoek naar het functioneren van democratische instellingen in de Verenigde Staten. De Tocqueville ontdekte dat verenigingen een cruciale rol spelen voor het functioneren van de democratie: mensen komen samen in verenigingen en slagen erin om gezamenlijke projecten te realiseren en collectieve acties op te zetten. Binnen verenigingen leren de leden onderhandelen en samenwerken met anderen, en leren ze om te gaan met mensen van verschillende sociale klassen. Voor de Tocqueville fungeren verenigingen hierdoor als een ‘leerschool van de democratie’ (de Tocqueville, 1835, in: Hooghe, 1999: 233-234).

Deze opvatting werd nieuw leven ingeblazen door Robert Putnam (1994, 1995, 1996, 2000). In het boek *'Making Democracy Work'* (1994) rapporteert Putnam de bevindingen van zijn onderzoek in twintig Italiaanse regio's, waartussen hij grote regionale verschillen vaststelde wat betreft de performantie en de levering van diensten van regionale regeringen. Putnam geeft hiervoor drie mogelijke verklaringen (Stolle, 1999). Een eerste verklaring is vooral institutioneel en structureel: de manier waarop de instellingen werden geconcipieerd zou een verschil uitmaken, doch dit blijkt geen verklaring voor het feit waarom er zo'n grote verschillen tussen de diverse regio's optreden. Een tweede mogelijke verklaring is sociaal-economisch, maar ook deze factor kan geen verklaring bieden voor de subtiele verschillen tussen de regio's. De sterkste verklaringskracht in dit onderzoek blijken echter de sociaal-culturele verschillen tussen de regio's te zijn. Putnam stelde een sterke correlatie vast tussen de burgercultuur en het performantieniveau van de regionale regering: hoe actiever de burgers binnen het verenigingsleven, hoe beter de regionale overheid functioneert (Stolle, 1999: 248-249). Volgens Putnam (1994) dragen deze verenigingen namelijk bij tot de vorming van 'sociaal kapitaal'.

Het concept sociaal kapitaal bestaat voor Putnam uit drie elementen: de aanwezigheid van *netwerken* van maatschappelijk engagement, het handhaven van *normen van wederkerigheid* en de verspreiding van *veralgemeend vertrouwen* ('generalised trust'). Volgens Putnam dragen deze drie factoren bij tot de vorming van sociaal kapitaal en bijgevolg ook tot het functioneren van een democratische samenleving (Hooghe, 2003b: 21). Door de aanwezigheid van de horizontale netwerken van maatschappelijk engagement wordt het volgens Putnam gemakkelijker om vertrouwen in anderen te ontwikkelen (Putnam, 1994). Hierdoor kunnen burgers gemakkelijker vormen van samenwerking bereiken, waardoor samenlevingen in het algemeen beter kunnen functioneren en beter hun doelstellingen kunnen realiseren. Sociaal kapitaal wordt op die manier ook een soort garantie voor 'maatschappelijke integratie': de aanwezigheid van voldoende netwerken en verbanden tussen burgers hangt samen met een hoge mate van sociaal kapitaal. Burgers zijn meer met elkaar verbonden en hierdoor ontstaat een grotere mate van vertrouwen en wederkerigheid.

Putnam gaat er vanuit dat verenigingen en politieke partijen een belichaming vormen van dergelijke (horizontale) netwerken. Verenigingen en politieke partijen maken volgens Putnam niet enkel normen van wederkerigheid en samenwerking mogelijk, maar ze versterken deze eveneens (Stolle, 1999: 249). De resultaten in *'Making Democracy Work'* maken dit duidelijk: dergelijke horizontale netwerken bleken zwak aanwezig in de Zuidelijke Italiaanse regio's die het zwakst presteerden. Het openbare leven verliep er meer in verticale, hiërarchische verbanden, waardoor er weinig mogelijkheid was voor samenwerking tussen vrije en gelijke burgers. Deze regionale variatie inzake de aanwezigheid van sociaal kapitaal bleek samen met de historische ontwikkeling van deze patronen de belangrijkste verklarende factor voor het verschil inzake performantieniveaus tussen regio's in Italië (Stolle, 248-249; Hooghe, 1999: 234).

Het verenigingsleven is voor Putnam (1994) dus een bevoorrechte bron voor het genereren van sociaal kapitaal, wat op zijn beurt een weerslag heeft op de kwaliteit van het algemene samenleven – sociaal kapitaal vergemakkelijkt de spontane coöperatie tussen burgers (Putnam, 1994: 167) – en het op een meer effectieve wijze functioneren van samenlevingen. Of zoals Putnam zelf stelt: 'life is easier in a community blessed with a substantial stock of social capital' (Putnam, 1995: 67).

Daarnaast dragen civiele verenigingen volgens Putnam – in navolging van de Tocqueville (1951) – op twee manieren bij tot de effectiviteit en de stabiliteit van democratische regeringen. De *externe* functie van verenigingen houdt volgens de Tocqueville in dat individuele burgers, door hun lidmaatschap van verenigingen, erin slagen om tot collectieve actie te komen om op die manier politieke invloed te verwerven en hun stem te laten horen in het politieke debat (Hooghe, 1999: 233). Ook Putnam erkent dit externe effect van verenigingen: verenigingen zorgen ervoor dat leden elkaars interesses leren kennen en dat mensen met gemeenschappelijke interesses in interactie kunnen treden, waardoor ze deze interesses kunnen verbinden en effectieve sociale samenwerking mogelijk is (Putnam, 1994: 89-90). De *interne* functie van verenigingen is volgens de Tocqueville dat de leden van verenigingen zelf ook baat hebben bij hun lidmaatschap, aangezien zij leren samenwerken en leren omgaan

met maatschappelijke diversiteit (cf. ook de ‘leerschool van de democratie’) (Hooghe, 1999: 233-234). Putnam (1994: 89-90) voegt hier nog aan toe dat leden door lidmaatschap van een vereniging een solidariteitsgevoel ontwikkelen en een publiek gedachtegoed vormen. Het doel van een vereniging hoeft volgens Putnam echter niet noodzakelijk politiek te zijn, ook verenigingen zoals bijvoorbeeld een zangkoor kunnen dergelijke interne effecten teweeg brengen.

Ook in de klassieke studie van Almond en Verba (1989[1963]) – ‘*The Civic Culture*’ – over het belang van een participatieve politieke cultuur voor de stabiliteit van een democratie, komt deze duale functie van verenigingen terug. Deze auteurs hebben het over de ‘socialisatiefunctie’ en de ‘empowerment-functie’ die verenigingen hebben (cf. respectievelijk de interne en de externe functie) (Hooghe, 2003b: 28).

1.1 De onderzoekstraditie naar sociaal kapitaal kort geschetst

Het concept sociaal kapitaal wordt dan wel vaak geassocieerd met het werk van Putnam (Halpern, 2006: 7), toch werd de term reeds vroeger gebruikt. Hooghe (2003b) stelt op basis van de *Sociological Abstracts* dat de term reeds sporadisch (in een tweetal publicaties per jaar) in de jaren zeventig werd gebruikt. Pierre Bourdieu was één van de bekendste personen die in deze periode de term ‘sociaal kapitaal’ voor het eerst gebruikte. In zijn werk ‘*La Distinction: critique sociale du jugement*’ (1979) stelt hij dat in moderne samenlevingen grote verschillen bestaan tussen sociale klassen, verschillen die voortkomen uit de mate waarin deze klassen over drie soorten kapitaal beschikken. Één van deze soorten kapitaal is het ‘sociaal kapitaal’, waarmee Bourdieu verwijst naar het sociale netwerk dat individuen hebben, zoals contacten met familie, vrienden, ... Samen met cultureel en economisch kapitaal, bepaalt dit sociaal kapitaal de maatschappelijke positie van individuen binnen de samenleving (Field, 2003).

Wanneer de term in 1990 door James Coleman in zijn boek ‘*Foundations of social theory*’ (1990) wordt gebruikt, wint het begrip sociaal kapitaal aan populariteit (Hooghe, 2003b: 24). Coleman stelt

dat sociaal kapitaal voorkomt in ‘the structure of relations between persons and among persons, and it is lodged neither in individuals nor in physical implements of production’ (Coleman, 1990: 302, in: Stolle, 1999: 255). Sociaal kapitaal wordt binnen deze opvatting dus gegenereerd door relationele structuren en de rol van netwerken krijgt een centrale plaats. Deze sociaal-structurele kenmerken ziet Coleman vooral als een belangrijke verworvenheid of ‘hulpbron’ voor de betrokken individuen, als relatief neutrale instrumenten waarop actoren al dan niet beroep doen (Hooghe, 2003b). Volgens Hooghe (2003b) hanteert Coleman een tweedeling tussen structurele en culturele componenten van netwerken: netwerken verlenen niet enkel toegang tot materiële voordelen, maar ze vormen tegelijk ook het substraat voor een bepaalde subcultuur. Voor Coleman zijn relatief gesloten en homogene netwerken dan ook het best in staat om die cultuur in stand te houden (Hooghe, 2003b: 21-22). Doordat Coleman het begrip sociaal kapitaal zeer breed conceptualiseerde (hij ziet vooral ‘sociale relaties’ als bron voor sociaal kapitaal) en het in sterke mate contextspecifiek is, leende zijn benadering minder tot veralgemeningen of tot empirisch onderzoek (Stolle, 1999: 256; Hooghe, 2003b: 22).

Sinds het baanbrekende werk van Putnam (*‘Making Democracy Work’*) geniet het concept sociaal kapitaal, samen met de fenomenen participatie in verenigingen en sociale cohesie, een hernieuwde belangstelling in sociaalwetenschappelijk onderzoek. Putnam ontleent het begrip sociaal kapitaal aan het werk van Coleman, maar past dit begrip op een eigen wijze toe (Hooghe, 2003b: 30-36). Coleman (en ook Bourdieu) zien sociaal kapitaal op micro-niveau (als een attribuut van een individu) en als een *zero sum game*: wie over voldoende relaties beschikt zal gemakkelijk toegang verwerven tot hulpbronnen in de samenleving waardoor dit voor anderen niet meer mogelijk is (Hooghe, 2003b: 31-32). Putnam ziet sociaal kapitaal echter vooral op collectief (macro-) niveau. Hierdoor wordt sociaal kapitaal een productieve kracht: samenwerkende actoren slagen erin om samen iets nieuws te creëren wat meer is dan de som van de inspanningen van de individuen (Ostrom, 2000, in: Hooghe, 2003b: 32). Door het benadrukken van de aanwezigheid van algemeen aanvaarde normen van vertrouwen en wederkerigheid definieert Putnam ‘sociaal kapitaal’ ook op een meer omschreven wijze dan Coleman, waardoor

zijn benadering zich beter tot operationalisering voor onderzoek leent (Stolle, 1999: 256). Dit leidde volgens Hooghe (2003b: 23) tot een ware hausse in het onderzoek naar sociaal kapitaal.

Het werk van Putnam is echter vooral vernieuwend in het opzicht dat hij klassieke hoofdvragen uit de sociologie en de politicologie verbindt, namelijk het vraagstuk over netwerkvorming en sociale cohesie en de vraag naar de participatie aan de politieke besluitvorming. Putnam baseert zich in zijn werk op twee verschillende tradities. Het onderzoek naar sociale cohesie is een eerste traditie. Verschillende auteurs uiten hun bezorgdheid over de invloed van individualiserings- en seculariseringsprocessen voor de mate van sociale cohesie in hedendaagse samenlevingen. De politieke en maatschappelijke participatie is de tweede traditie, waarin de laatste jaren meer en meer aandacht gaat naar de participatieve democratie, waarin burgers deelnemen aan het besluitvormingsproces (Hooghe, 2003b: 23-29).

Het onderzoek van Putnam geldt voor verschillende auteurs – en ook in deze meesterproef – als een vertrekpunt voor onderzoek naar sociaal kapitaal en maatschappelijke betrokkenheid in verenigingen en wordt in vele studies uitgediept en bekritiseerd (onder andere De Hart & Dekker, 1999; Dekker & Van den Broek, 2005; Hall, 1999; Listhaug & Gronflaten, 2007; Newton, 1999b; Stolle & Hooghe, 2005; Wollebæk & Selle, 2003). In Vlaanderen zijn onder andere de onderzoeken naar en bijdragen over sociaal kapitaal van Hooghe (1999; 2001a; 2001b; 2002; 2003a; 2003b; 2003c; Hooghe & Quintelier, 2007), Billiet (1998; 2004a; 2004b; Billiet & Cambré, 1999) en Elchardus (Elchardus, Hooghe & Smits, 2000; 2001) bekend.

1.2 De structurele en attitudinale componenten van sociaal kapitaal

In Putnams benadering van sociaal kapitaal zijn twee componenten te onderscheiden: een structurele (netwerken, interactie tussen burgers) en een culturele (normen van wederkerigheid, vertrouwen). Zowel in het werk van Putnam als in het werk van Coleman wordt het belang van netwerken om tot collectief handelen te komen, beklemtoond

(Stolle, 1999: 252-256). Volgens Stolle staat Putnams nadruk op de aanwezigheid van normen van wederkerigheid echter deels in contrast met de opvattingen van Coleman. Aanhangers van de Coleman-benadering pleiten voor een netwerkgeoriënteerde benadering van sociaal kapitaal (Stolle, 1999). Ze definiëren sociaal kapitaal als de aanwezigheid van diverse interactievormen en netwerken die een positieve invloed hebben op de uiteindelijke mogelijkheid tot het verwezenlijken van collectief handelen. Het verschil tussen deze netwerk-benadering en de attitudinale benadering (d.i. Putnams benadering) bestaat erin dat deze laatste benadering niet enkel de vraag stelt wat de gevolgen van verschillende vormen van sociale interactie zijn, maar ook nagaat welke kenmerken van een netwerk bevorderlijk zijn voor de vorming van veralgemeend vertrouwen. Belangrijk hierbij is het besef dat niet enkel de netwerkleden, maar de hele samenleving kan genieten van de positieve gevolgen van dit veralgemeend vertrouwen. De attitudinale benadering beperkt zich dus enkel tot die interactievormen die een vermoedelijk positief effect hebben voor de samenleving in het algemeen. Volgens Stolle kan er dan ook gesproken worden van een tweedeling tussen onderzoekers die vooral (enkel) de rol van netwerken bekijken en deze die zich richten op de rol van normen en waarden (Stolle, 1999: 255-256).

Een aantal auteurs stellen het causale verband van participatie naar veralgemeend vertrouwen in vraag. Wanneer teruggedraaid wordt naar de twee componenten in Putnams benadering, dan zien we dat Putnam er in zijn onderzoek vanuit gaat dat netwerken niet enkel mobilisatie bevorderen, maar via socialisatie ook vertrouwen en wederkerigheid creëren (Putnam, 1994: 89-91). Putnam ziet een oorzakelijk verband tussen de structurele en de culturele componenten van sociaal kapitaal: participatie aan netwerken (verenigingen, maar ook meer informele netwerken) zorgt voor het creëren van veralgemeend vertrouwen en wederkerigheid (Putnam, 1994). Maar deze relatie is ook enigszins ambigue (Hooghe, 2001a; 2002; 2003b). Er kan ook worden verondersteld dat mensen pas zullen investeren in een samenwerkingsrelatie, als ze vertrouwen hebben in het feit dat de andere actoren in dit netwerk zich ook aan de gebruikelijke normen zullen houden. En ook wederkerigheid kan beschouwd worden (bijvoorbeeld binnen het 'rational-choice'

paradigma) als een noodzakelijke voorwaarde om tot een samenwerkingsverband te komen (Hooghe, 2002: 23-34; Hooghe, 2003b: 36-42).³ Ook Elchardus et al. (2001) geven aan dat er geen uitspraak kan worden gedaan over de richting van het verband tussen de structurele component en de attitudinale component. Volgens Uslaner (2002) is vertrouwen zelfs een stabiel persoonlijkheidskenmerk, dat dus helemaal niet gebaseerd is op ervaringen met anderen binnen vrijwillige netwerken.

³ Met betrekking tot de richting van dit causale verband stelt Hooghe (2001b) dat verenigingen mogelijk een bepaald soort mensen aantrekken (een 'selectie-effect') of mogelijk ook bijdragen tot (verdere) vorming van levenshoudingen en -waarden (een 'socialisatie-effect'). Volgens Gijssels en Loose (2007) gaat het wellicht om een wisselwerking tussen beide: niet iedereen is geneigd om van gelijk welke vereniging lid te worden, en de waarden of voorkeuren van degenen die wel lid zijn, worden door hun participatie aan het verenigingsleven wellicht geactiveerd of aangescherpt (Gijssels & Loose, 2007: 114-115).

2 Putnams ‘decline these’: ‘Bowling Alone’

Zoals hierboven reeds aangegeven, stelt Putnam dat sociaal kapitaal een gunstige invloed heeft op het functioneren van de samenleving: een hoge mate van sociaal kapitaal geeft positieve uitkomsten voor de economische toestand en het democratische gehalte van een samenleving doordat er voldoende netwerken aanwezig zijn tussen burgers, waardoor zij meer met elkaar verbonden zijn en waardoor er een grotere mate van vertrouwen en wederkerigheid heerst. Hierdoor is een vlottere samenwerking mogelijk en kan men de gemeenschappelijke doelstellingen van de samenleving op een meer effectieve wijze realiseren (Putnam, 1994: 167).

In zijn publicatie *‘Bowling Alone: America’s declining social capital’* (1995) en vooral – meer uitgebreid en empirisch onderbouwd – in zijn boek *‘Bowling Alone. The collapse and revival of American community’* (2000) past Putnam deze theorie over sociaal kapitaal toe op de Amerikaanse maatschappij. De centrale stelling die in zijn onderzoek naar voor komt, is dat het sociaal kapitaal en de sociale cohesie binnen de Amerikaanse samenleving stelselmatig gedaald zijn de afgelopen decennia. Dit komt onder andere tot uiting in een daling van participatie aan het verenigingsleven, een afname van de bereidheid tot vrijwilligerswerk, een stijging van politieke apathie en een afname van het algemeen vertrouwen in de Amerikaanse samenleving. Maar ook minder formeel georganiseerde engagements, zoals het aantal gezamenlijke familie-etentjes, bezoeken aan vrienden en burens, bowling-avonden en spelletjesavonden, zijn onderhavig aan dezelfde negatieve trend (Putnam, 1995 en 2000).

Dekker en Hooghe (2003: 156) stellen dat er in de internationale wetenschappelijke literatuur en ook in het politiek discours in Vlaanderen en Nederland een bezorgdheid heerst over de vermoedelijke gevolgen van een individualiseringstrend. Deze zou volgens hen de betrokkenheid bij het maatschappelijke en het politieke gebeuren negatief beïnvloeden. Zo zou de politieke participatie afnemen, vluchtiger worden en laten mensen zich minder dan vroeger leiden door ideële en ideologische overtuigingen.

Stolle en Hooghe (2005) geven aan dat de gevolgen van ‘the loss of community in American society will eventually destabilize democratic civic culture, which in turn will have negative consequences for the performance of American political institutions and the viability of democracy itself’ (Stolle & Hooghe, 2005: 152). Een afname in sociaal kapitaal zou op termijn dus schadelijk zijn voor de democratie. Zij stellen dat sinds de publicaties van Putnam, het aantal lidmaatschappen van verenigingen een standaard voor het niveau van sociaal kapitaal binnen een samenleving is geworden. Gezien de dubbele functie (intern en extern – cf. supra) van verenigingen voor de samenleving en de democratie, impliceert ‘a decline in associational life [...], therefore, that both of these functions are being threatened’ (Stolle & Hooghe, 2005: 153).

2.1 Hernieuwde aandacht voor een oud vraagstuk

Sinds de publicaties van Putnam is de these rond de afname van het sociaal kapitaal in de hedendaagse samenlevingen een ‘hot’ item geworden binnen de sociale wetenschappen (Maloney & Roßteutscher, 2007: 3). Toch is Putnam niet de enige auteur die de erosie van de traditionele maatschappelijke relaties beschrijft. Stolle en Hooghe (2005: 149-152) geven aan dat onder andere Tönnies, Durkheim en Weber reeds in de negentiende eeuw de vraag stelden hoe sociale orde en sociale cohesie in tijden van politieke en economische modernisering in stand konden worden gehouden. Robert Bellah et al. (1996) waarschuwen halfweg de jaren tachtig voor meer individualistische motivaties. Dit (meer utilitair) individualisme zou de traditionele vormen van interactie die gebaseerd zijn op samenwerking en nauwe sociale banden – wat Bellah et al. de ‘old habits of the heart’ noemen – vernietigen en deze vervangen door meer vluchtige en sporadische vormen van omgang tussen burgers die gebaseerd zijn op eigenbelang en individuele voorkeuren (Bellah et al., 1996). Ook Lane (2000) ziet een afname in sociale cohesie. Hij stelt dat de afname van de sociale cohesie niet enkel een fenomeen binnen de Amerikaanse samenleving is, maar dat deze afname kan gezien worden als een manifestatie van een algemeen proces van ontzuivering in Westerse samenlevingen. Deze

manifestatie kent volgens hem vele uitzichten: onder andere een groeiend wantrouwen tussen de burgers onderling en tussen de burgers en de politiek en andere instituties, een dalend geloof dat het lot van de gewone man beter zal worden en een erosie van familiale solidariteit en gemeenschapsintegratie (Lane, 2000). Het huidige onderzoek naar sociaal kapitaal lijkt dus slechts verder te gaan op dit klassieke thema (Portes, 1998: 2).

2.2 De oorzaken voor de ‘decline these’

Putnam (1995; 1996; 2000) geeft een vijftal grote oorzaken voor de daling van de participatieniveaus in de Amerikaanse samenleving. Een eerste oorzaak ziet hij in de geografische mobiliteit die de afgelopen jaren toe nam. De inzet voor de gemeenschap is in sterke mate gebonden aan één specifieke gemeenschap (Kasarda & Janowitz, 1974, in: Hooghe, 2003b: 70). Participatie hangt dus sterk samen met geografische stabiliteit, wat inhoudt dat mensen die gedurende lange tijd in eenzelfde gemeenschap wonen, meer participeren dan nieuwkomers. Putnam stelt dat ‘for people as for plants, frequent repotting disrupts root systems. It takes time for a mobile individual to put down new roots’ (Putnam, 2000: 204). Wanneer mensen veel verhuizen bemoeilijkt dit het opbouwen van banden met de gemeenschap (Putnam, 2000: 204-215).

Een tweede oorzaak voor de ‘decline’ in participatieniveaus ziet Putnam in de veralgemening van het televisiekijken. Amerikanen spenderen volgens Putnam tegenwoordig zoveel tijd aan het kijken naar televisie dat het maatschappelijk engagement hieronder lijdt (Putnam, 2000: 216-246). Vandaag de dag hebben mensen immers de mogelijkheid om zich op een individuele manier te ontspannen, waardoor het niet langer nodig is om onze agenda’s of voorkeuren op elkaar af te stemmen. Doordat het mogelijk is om deze vormen van ontspanning individueel uit te voeren, wordt volgens Putnam het sociale isolement en de vervreemding van elkaar versterkt. Shah (1998, in: Hooghe, 2003b: 69) stelt dat Putnam er bovendien vanuit gaat dat televisie een rechtstreeks effect heeft op de attitudes van de kijkers, waardoor ze minder geneigd zijn om zich in te zetten voor gemeenschappelijke doelstellingen. Hooghe stelt dat deze verklarende

factor de laatste jaren heel wat kritiek kreeg⁴, maar dat dit laatste echter niet kan worden beschouwd als een volledige weerlegging van het pessimisme van Putnam (Hooghe, 2003b: 69).

De toenemende tijdsdruk zou een derde oorzaak zijn voor de daling van de participatieniveaus. Hooghe (2003b: 71) geeft aan dat Putnam stelt dat verenigingen vaak rekruteren in een relatief beperkt segment van de bevolking, namelijk de beroepsactieve burgers. Indien net de beroepsactieve bevolking wordt geconfronteerd met een steeds grotere tijdsdruk, zou dit ertoe kunnen leiden dat verenigingen steeds moeilijker militanten kunnen rekruteren.

Een vierde oorzaak ziet Putnam (1996, 2000) in het verdwijnen van de zogenaamde ‘civic generation’. Putnam stelt dat de ‘long civic generation’, opgegroeid tijdens of kort na de Tweede Wereldoorlog, geleidelijk wordt vervangen door meer recente cohorten. De oude generatie genoot als eerste van het algemeen stemrecht en kende ook de opkomst van de televisie. Dit zorgde ervoor dat deze generatie een meer ‘civic’ waardepatroon ontwikkelde: ze gaan meer naar de stembus, zijn lid bij meerdere verenigingen, hebben meer veralgemeend vertrouwen,... De nieuwe generatie is daarentegen opgegroeid in de welvaart van de jaren zestig en zou minder geneigd zijn zich nog in te zetten voor het algemeen belang. Deze burgers zijn wantrouwer en tonen minder interesse in de politiek en in het sociale leven. Dit vertaalt zich in mindere opkomst aan de stembus, minder deelname aan politieke bijeenkomsten en een dalende participatie.

Americans who came of age during the Depression and World War II have been far more deeply engaged in the life of their communities than the generations that have followed them. This passing of this “long civic generation” appears to be an important proximate cause of the decline of our civic life. (Putnam, 1996: z.p.).

Algemeen gesteld lijkt deze nieuwe generatie meer hun burgerlijke plichten te mijden dan de ‘civic generation’. Volgens Putnam kan de

⁴ Hooghe (2003b: 69) geeft bijvoorbeeld aan dat auteurs zoals Norris en Newton erop wijzen dat wie regelmatig naar nieuwsuitzendingen of actualiteitsprogramma's kijkt, meer betrokken is bij de samenleving en sterker geïnteresseerd is in politiek.

achteruitgang van de participatieniveaus voor ongeveer de helft worden toegeschreven aan dit proces (Putnam, 2000: 247-276).

Tot slot zou ook het stijgend aantal alleenwonende mensen een oorzaak kunnen zijn (Putnam, 1996: z.p.). Putnam geeft namelijk aan dat mensen met kinderen binnen een succesvol huwelijk, meer geneigd zijn om ‘burgerlijk’ engagement op te nemen en een grotere mate van veralgemeend vertrouwen hebben.

Controlling for education, age, race, and so on, single people – both men and women, divorced, separated, and never single married – are significantly less trusting and less engaged civically than married people. (Putnam, 1996: z.p.).

Het stijgend aantal echtscheidingen zou dus ook een verklaring kunnen bieden voor de daling van het participatieniveau.

Marc Hooghe (2003b: 73 en 2003c: 46) onderscheidt nog een vijfde oorzaak: de secularisering. Hooghe stelt dat onderzoek keer op keer aantoonde dat een religieuze overtuiging, al dan niet in combinatie met kerklidmaatschap of actieve betrokkenheid, een belangrijke factor blijft voor deelname aan het maatschappelijke leven. Zo participeren gelovige mensen actiever dan ongelovigen.⁵ Gezien het kerkbezoek in Vlaanderen sinds de jaren vijftig op zijn retour is, stelt Hooghe dat het seculariseringsproces een mogelijke oorzaak kan zijn voor lagere participatieniveaus.

2.3 Bedenkingen bij Putnams these

De publicatie van ‘*Bowling Alone*’ (2000), waarin Putnam zijn ‘decline thesis’ en de hiermee verbonden daling van het sociaal kapitaal uitgebreid staft met vele indicatoren, heeft uiteenlopende reacties uitgelokt. Zijn visie wordt immers niet door iedereen gedeeld en verscheidene wetenschappers stellen Putnams these ter discussie.

⁵ Hooghe (2003b: 73) geeft aan dat er uiteenlopende meningen zijn over de wijze waarop we dit verband kunnen verklaren. Enerzijds is er een *structurele* verklaring, die stelt dat gelovigen toegang hebben tot netwerken van religieus geïnspireerde organisaties die op vrijwillig engagement beroep doen. Anderzijds zijn er *ideële* verklaringen voor dit verband, die stellen dat gelovigen een aantal verplichtingen interioriseren.

Dietlind Stolle en Marc Hooghe onderscheiden in deze debatten vier verschillende sporen, die hieronder kort worden uitgewerkt (Stolle & Hooghe, 2005: 154-167).

2.3.1 Empirisch-methodologische kritiek

Een eerste kritiek op Putnams ‘decline thesis’ is vooral empirisch-methodologisch: vele onderzoekers stellen de validiteit van de data of de analysemethode die Putnam gebruikte in vraag. De verzamelde data zou deze these niet bevestigen. Zo stellen Wuthnow en Paxton (in: Stolle & Hooghe, 2005: 155) dat niet alle indicatoren van sociaal kapitaal en burgerengagement simultaan afnemen. Hun conclusie is dat veralgemeend vertrouwen is geërodeerd, maar dat er geen significante daling is met betrekking tot lidmaatschap van verenigingen of vertrouwen in instituties. Deze vaststelling creëert een theoretisch probleem: vaak gaan onderzoekers uit van de veronderstelling dat sociaal kapitaal functioneert als een relatief stabiel geheel van gedragingen en attitudes (participatie, engagement, veralgemeend vertrouwen, tolerantie, normen van reciprociteit,...). Deze veronderstelling doet verwachten dat alle indicatoren van sociaal kapitaal op dezelfde manier evolueren. Volgens Stolle en Hooghe is dit duidelijk niet het geval en moeten onderzoekers rekening houden met het feit dat sociaal kapitaal een complex begrip is en dat niet alle componenten even snel afnemen. Sterke variaties in afname zijn mogelijk doorheen de tijd en tussen verschillende samenlevingen. Deze kritiek vergroot de uitdaging om sociaal kapitaal theoretisch te conceptualiseren (Stolle & Hooghe, 2005: 155-157).

2.3.2 Amerikaans exceptionalisme

Een tweede groep critici stellen dat de ‘decline thesis’ als een typisch Amerikaans fenomeen moet worden gezien. Zij stellen dat er inderdaad een daling van de participatieniveaus valt op te merken, maar dan enkel in de Verenigde Staten. Eenzelfde algemene afname kan niet in andere Westerse landen worden teruggevonden (Stolle &

Hooghe, 2005: 157-159). Enkel met betrekking tot enkele specifieke en eerder traditionele vormen van participatie kan een parallelle tendens worden geobserveerd. Zo is het lidmaatschap van politieke partijen en vakbonden ook in Europa de laatste decennia gedaald. Met betrekking tot participatievormen die niet politiek getint zijn, zijn de resultaten echter minder overtuigend (Stolle & Hooghe, 2005: 157-158). Zo vinden onder meer De Hart en Dekker (1999: 77-82 en 101-103) in hun onderzoek op basis van verscheidene tijdreeksen (onder andere de EVS (1981-1990) en de SCP-survey (1980-1994)) in Nederland nauwelijks of geen daling in de participatieniveaus. Voor Nederland geldt dat ‘membership of and donations to large organizations are growing, voluntary work is stable or rising, political activism has increased and electoral turnout has fallen only in the case of unimportant elections’ (De Hart en Dekker, 1999: 82). In Noorwegen komen Listhaug en Gronflaten (2007: 293-294) tot gelijkaardige bevindingen. Ondanks de dalende opkomst bij verkiezingen de laatste jaren, zien zij geen algemene daling in de participatieniveaus de laatste vier decennia. Voor Duitsland vinden Offe en Fuchs (2002) evenmin een dalende bereidheid tot maatschappelijke participatie.

Niet enkel analyses van nationale data vormen een basis om Putnams these in vraag te stellen, ook op basis van hun analyse van cross-nationale data van de EVS en de WVS voor de jaren 1981, 1990 en 2000 vinden Dekker en Van den Broek (2005: 49-56) geen algemene daling in betrokkenheid in vrijwilligersorganisaties, politieke betrokkenheid of sociaal vertrouwen in Westerse samenlevingen. Ook voor de Verenigde Staten vinden deze onderzoekers geen bewijsmateriaal voor Putnams these. Met betrekking tot actief lidmaatschap vinden zij geen echte daling van de actieve betrokkenheid in alle landen. Dekker en Van den Broek besluiten dat hun analyses aangeven dat Putnams ‘decline these’ in vraag kan worden gesteld, maar dat meer (diverse) kwantitatieve data nodig zijn om dit sterk te maken (Dekker & Van den Broek, 2005: 56).

Ook Hooghe (2003c) geeft aan dat onderzoek reeds aantoonde dat de algemene terugval van participatieniveaus in de Verenigde Staten niet mag veralgemeend worden naar West-Europa. Hooghe onderzocht de aanwezigheid van de vermeende oorzaken van deze

afname in participatieniveaus in België. De conclusie bij dit onderzoek is dat de oorzaken die Putnam voor de ‘decline’ in de Verenigde Staten vond (generatie-effecten, tijdsdruk, televisiekijken, geografische mobiliteit, huwelijksstatus en ouderschap), met uitzondering van secularisering en religie, niet terug te vinden zijn in België. Dit geeft aan dat de bevindingen uit de Verenigde Staten niet zonder meer naar andere Westerse landen mogen veralgemeend worden (Hooghe, 2003c: 42-32 & 55-57).

2.3.3 Een eenzijdige focus op ‘traditionele’ organisaties

Een derde groep critici erkennen het feit dat traditionele mechanismen van participatie en integratie (politieke partijen, vakbonden) afnemen, maar voeren aan dat Putnam exclusief focust op het verdwijnen van traditionele mechanismen en dat zijn diagnose bijgevolg te eenzijdig is (Stolle & Hooghe: 159-163). Onder andere Dalton (2004) geeft aan dat Putnam enkel oog heeft voor de daling van de participatie in de traditionele organisatievormen. Hustinx en Lammertyn (2003: 167-168) stellen in dit verband dat het engagement van hedendaagse burgers evolueert van een langdurige formele (‘traditionele’) inzet naar kortere en niet-geïnstitutionaliseerde ervaringen die vaak verband houden met de eigen levensstijl.

Deze groep auteurs stellen dat de wil om te participeren nog steeds sterk is, maar dat de jongere generaties liever in ‘nieuwe’ organisaties of netwerken participeren. Het verlies aan traditionele organisaties zou dus gecompenseerd worden door de opkomst van nieuwe, moderne participatieverbanden. Er is met andere woorden niet zozeer een (kwantitatieve) afname in de participatieniveaus, maar eerder een (kwalitatieve) transformatie van vormen van participatie en betrokkenheid.

Hoewel deze nieuwe participatiemechanismen zeer divers zijn, stellen Stolle en Hooghe (2005: 160) dat deze gekenmerkt worden door: 1) een andere structuur, 2) een gerichtheid op andere thema’s, 3) andere mobilisatiewijzen en 4) een andere vorm van betrokkenheid. Hieronder wordt iets dieper ingegaan op elk van deze kenmerken. Het volgende hoofdstuk gaat verder in op deze derde

bedenking bij Putnams 'decline these' en behandelt de transformatie van de organisaties en de opkomst van nieuwe vormen van betrokkenheid (waaronder 'cheque-book activism') uitgebreider.

2.3.3.1 *Horizontale en flexibele organisaties*

Een eerste kenmerk van deze nieuwe participatievormen is dat deze meer horizontaal en flexibel gestructureerd zijn, in tegenstelling tot de traditionele organisatievormen die meer formeel en bureaucratisch zijn (Stolle & Hooghe, 2005: 160). Volgens Wuthnow (1998) zijn de 'loose connections'⁶ in een sneltempo de statische en bureaucratische verbanden aan het vervangen (Stolle & Hooghe, 2005: 160). Deze verandering kan ook geplaatst worden binnen het discours van de netwerkmaatschappij: deze nieuwe 'grassroots'-verenigingen kiezen voor coöperatie in flexibele en horizontale netwerken die beter aangepast zijn aan de noden van de op informatie gebaseerde netwerkmaatschappijen, in plaats van formele bureaucratische structuren (Castells, 2000). Stolle en Hooghe (2005: 160) geven aan dat deze netwerkstructuren in verscheidene globale organisaties en mobilisatievormen kunnen teruggevonden worden, die gebaseerd zijn op losse contacten en elektronische communicatie om hun acties te coördineren.

2.3.3.2 *Gerichtheid op andere (meer private) thema's*

Het tweede gemeenschappelijk kenmerk van de 'nieuwe' organisaties zien Stolle en Hooghe in het feit dat deze nieuwe initiatieven minder betrekking hebben op institutionele aangelegenheden, zoals bijvoorbeeld partijpolitiek. Dit zorgt ervoor dat deze nieuwe organisaties in contrast komen te staan met de meer traditionele politieke organisaties. De nieuwe participatiemechanismen richten zich eerder op thema's die te maken hebben met de privé-sfeer.

⁶ Met het begrip 'loose connections' wijst Wuthnow (1998) op verbanden en engagementen die meer 'sporadisch', 'losser' en 'ad hoc' zijn en gemakkelijk kunnen vervangen of afgebroken worden.

Life-style elements are being politicized and although the actors no longer label their action as being expressly 'political', these preoccupations do lead to political mobilization (Stolle & Hooghe, 2005: 161).

Deze nieuwe vormen van participatie doorbreken de traditionele grens tussen de publieke en de private sfeer.⁷ Een vorm van deze onconventionele politieke actie is het 'politiek consumentisme' (Micheletti, 2003; Stolle, Hooghe & Micheletti, 2005). Micheletti (2003) geeft aan dat campagnes voor eerlijke en duurzame producten en handel een grote interesse genieten de laatste jaren. Ze stelt dat er een verband kan worden vastgesteld tussen de keuzes die consumenten maken (wat koop ik wel/niet?) en belangrijke kwesties die over de hele wereld leven (bezorgdheid om het milieu, mensenrechten,...). Individuen voelen zich genooddaakt om zelf verantwoordelijkheid op te nemen (Micheletti, 2003: 1-15). Men kan van 'political consumerism' spreken wanneer mensen zich engageren in boycotts of 'buycots' met het doel om via de markt hun politieke bezorgdheden te uiten (Stolle et al. 2005). Micheletti omschrijft politiek consumentisme als de bewuste keuze van mensen of groepen voor producten of producenten die gebaseerd zijn op politieke en/of ethische overwegingen die hun persoonlijk welzijn of dat van hun familie betreffen. Politiek bewuste consumenten kiezen voor bepaalde producenten of producten omdat ze institutionele of marktpraktijken willen veranderen. Of politiek consumenten nu individueel of collectief handelen, hun marktkeuzes weerspiegelen een inzicht dat materiële producten ingebed zijn in een complexe sociale en normatieve context, die 'the politics behind products' kan worden genoemd (Micheletti, 2003; Stolle et al., 2005: 246). De

⁷ Sommige auteurs (zie vooral Ulrich Beck (1994), maar ook Holzer en Sørensen (2003)) behandelen deze verschuiving onder de noemer 'subpolitics'. Volgens Beck (1994: 17-18) zoeken we vandaag op verkeerde plaatsen naar politiek, vele andere mechanismen voor het sturen van de maatschappij zijn ontstaan: 'the political constellation of industrial society is becoming unpolitical, while what was unpolitical in industrialism is becoming political' (Beck, 1994: 18). Holzer en Sørensen (2003: 80) omschrijven 'subpolitics' als 'the re-politicization of areas outside the iron cage of bureaucratic politics in the face of new challenges brought about by the process of reflexive modernization.'

grondslag voor dit politiek consumentisme ziet Micheletti in het feit dat staten het de laatste jaren steeds moeilijker hebben om het welzijn van hun burgers te garanderen. Het ontstaan van globale problemen over de grenzen van de staten heen vraagt om nieuwe vormen van politieke actie, buiten de politiek om, die zich richten op actoren en instituties. Micheletti stelt dat politiek consumentisme niet gebeurt door mensen die zich enkel het algemeen belang aantrekken, maar ook uit eigenbelang en uit een bezorgdheid voor zichzelf en of hun naasten. Net deze combinatie van belangen zorgt ervoor dat consumentisme een zeer krachtige vorm van engagement kan zijn. Verscheidene studies tonen dit ook aan: ethische zaken, zoals mensenrechten of de zorg voor het milieu, vinden via deze weg geregeld de toegang tot de politieke agenda (Micheletti, 2003: 1-15).

Stolle et al. (2005: 247-249) geven aan dat de deelname aan boycots – samen met andere vormen van politieke participatie, zoals petitie en demonstraties – de laatste decennia is toegenomen en deze auteurs verwachten dat deze trend zich in de toekomst zal verder zetten.

2.3.3.3 *Veranderende mobilisatievormen*

Een derde kenmerk van deze ‘nieuwe’ vormen van participatie is dat deze eigen mobilisatievormen hanteren. Zo lijken enerzijds de ‘nieuwe’ vormen van participatie en betrokkenheid (het tekenen van petitie, de deelname aan protestacties en politiek consumentisme – zie ook supra) gebaseerd op spontaneïteit en onregelmatigheid met de mogelijkheid om hier gemakkelijk in- en uit te stappen (Stolle & Hooghe, 2005: 161)

Anderzijds impliceert de opkomst van verscheidene nieuwe ‘cheque-book organizations’⁸ dat passieve leden belangrijker worden dan dat dit het geval was in de traditionele massalidmaatschapsorganisaties. Wollebæk en Selle (2003) stellen dat ‘cheque-book’ activisme (giro-activisme) niet steunt op intensief en

⁸ Het volgende hoofdstuk gaat uitgebreider in op de opkomst van tertiaire ‘cheque-book organizations’ en het hiermee geassocieerde passieve engagement (onder meer ‘checkbook activism’ of ‘giro-activisme’).

regelmatig face-to-face contact tussen leden. Ook vereist dit soort organisatiemodel niet langer de vrijwillige participatie in lokale afdelingen van verenigingen. Deze specifieke – niet traditionele – vormen van lidmaatschap zorgen ervoor dat vrijwilligers gemakkelijker hun lidmaatschap kunnen opzeggen of kunnen afwisselen tussen verschillende verenigingen. Hierdoor zijn deze verenigingen kwetsbaar voor plotse schommelingen in hun vrijwilligersbestand, wat tegelijk ook een invloed heeft op hun inkomsten uit donaties van de leden (Stolle & Hooghe, 2005: 161-162).

2.3.3.4 Meer individuele vormen van betrokkenheid

Een laatste kenmerk is dat de nieuwe vormen van participatie minder collectief en groepsgeoriënteerd zijn dan de traditionele vormen. Zo zijn het tekenen van een petitie, het forwarden van een e-mail of het al dan niet kopen van bepaalde producten allemaal geïndividualiseerde vormen van participatie waarvoor niet noodzakelijk groepsinteracties of bijeenkomsten nodig zijn (dit laatste is wel kenmerkend voor traditionele vormen van participatie). Ook het toenemende aantal passieve lidmaatschappen in ‘cheque-book’ organisaties zijn relatief geïndividualiseerde vormen van participatie (Stolle & Hooghe, 2005: 162). Stolle en Hooghe (2005: 162) zien in deze evolutie een zekere paradox:

[...] while this form of protest and participation can be seen as an example of co-ordinated collective action, most participants simply perform this act alone, at home before a computer screen, or in a supermarket.

2.3.3.5 Besluit bij deze derde kritiek

Volgens Stolle en Hooghe spoort deze derde kritiek op de ‘decline these’ wetenschappers aan om hun kijk op relevante vormen van politieke en sociale participatie te verbreden. Deze kritiek stelt algemeen dat onderzoekers recente ontwikkelingen in

participatievormen die niet gemakkelijk worden geobserveerd of gemeten kunnen worden, vaak niet in aanmerking nemen bij het meten van participatie. Deze ‘nieuwe’ vormen van participatie zijn meer vluchtig, sporadisch en minder georganiseerd waardoor ze bijgevolg moeilijker kunnen meetbaar zijn in survey-onderzoek. Bovendien, zo stellen Stolle en Hooghe, is het mogelijk dat onderzoekers op de verkeerde plaats zoeken naar vormen van participatie, daar vele individuen regelmatig betrokken zijn in niet geobserveerde en meer verdoken sociale interacties die toch een bredere impact hebben op de maatschappij. Deze auteurs voeren dan ook een pleidooi om in toekomstig survey-onderzoek meer aandacht te besteden aan fenomenen als lidmaatschap van informele netwerken, overschrijvingsactivisme en politiek consumentisme (Stolle & Hooghe, 2005: 163; Hooghe, 2003b: 185)

2.3.4 Het ‘so what’-argument

Het vierde argument tegen Putnams ‘decline these’ is het ‘so what’-argument (Stolle & Hooghe, 2005: 163-164). Aanhangers van deze kritiek accepteren de data die Putnams these ondersteunen, maar zij stellen de normatieve gevolgen voor de samenleving en de democratie die Putnam hierbij formuleert in vraag (‘so what’?). Ze stellen met name dat een daling in de participatieniveaus niet noodzakelijk negatieve effecten heeft voor sociale of politieke stabiliteit en democratie in het algemeen. Het is niet omdat de jongere generatie de politieke en hiërarchische instituties wantrouwt dat ze niet langer democratische waarden aanhangt. De burgers van vandaag zijn immers mondiger en hebben minder nood aan structurering door organisaties.

Dejaeghere en Hooghe (2006) spreken in dit verband, in navolging van Schudson (1999), over ‘monitorial citizens’ of kritisch waarnemende burgers. Zij geven aan dat jonge burgers vandaag de dag niet meer participeren aan collectieve acties en dat mensen veel gemakkelijker dan vroeger een afwachtende houding aannemen ten aanzien van de politiek. Hierbij blijven ze zich echter wel nog steeds informeren over het politieke proces en interveniëren ze slechts wanneer ze dit noodzakelijk vinden. Deze ‘monitorial citizens’

participeren minder binnen de traditionele vormen van (politieke) betrokkenheid, wat echter niet noodzakelijk betekent dat ze wantrouwig zijn tegenover of minder geïnteresseerd zijn in politiek. Wel kiezen deze nieuwe burgers zelf, op basis van de beschikbare tijd en energie, hoeveel toezicht ze houden op het politieke systeem en op welk moment ze interveniëren. Deze interventie gebeurt eerder door deelname aan onconventionele, individuele vormen van participatie dan via gevestigde instellingen. Vooral jonge en hooggeschoolde mensen zouden dit burgerschapstype aanhangen.

[Monitorial citizenship] [...] does not imply that citizens know all the issues all of the time. It implies that they should be informed enough and alert enough to identify danger to their personal good and danger to the public good. When such danger appears on the horizon, they should have the resources – in trusted relationships, in political parties and elected officials, in relationships to interest groups and other trustees of their concerns, in knowledge of and access to the courts as well as the electoral system, and in relevant information sources to jump into the political fray and make a lot of noise (Schudson, 1999, geciteerd in: Dejaeghere & Hooghe, 2006: 399).

Dejaeghere en Hooghe onderzoeken op basis van de data uit de ESS (jaartal 2004) voor België (1178 respondenten) of dit ‘monitorial citizenship’ ook in realiteit in België voorkomt. Ze stellen dat de ‘monitorial citizen’ vier belangrijke kenmerken heeft (Dejaeghere & Hooghe, 2006: 404-419):

1. Deze burger is nog steeds geïnteresseerd in de politiek en blijft op deze manier op de hoogte van mogelijke gevaren voor zichzelf of zijn omgeving;
2. Deze burger moet niet enkel interesse tonen, zij/hij moet ook van tijd tot tijd kunnen interveniëren. Zij/hij moet dus ook over politiek zelfvertrouwen beschikken;
3. Deze burger moet reageren en participeren wanneer hij dit noodzakelijk acht. Dejaeghere en Hooghe hanteren op dit vlak de interpretatie die Schudson zelf geeft aan zijn werk: de ‘monitorial citizen’ is geen passieve burger, maar is wanneer zij/hij dit nodig vindt wel degelijk actief;
4. De politieke participatie van deze burger vindt plaats in een niet-routinematig en niet-geïnstitutionaliseerd verband

Dejaeghere en Hooghe komen tot een opdeling van acht burgerschapstypen wanneer zij onderzoeken hoe de respondenten aan de eerste drie kenmerken van de ‘monitorial citizen’ voldoen. De ‘monitorial citizen’ bevindt zich in de groep van politiek actieve, geïnteresseerde burgers met een hoog politiek zelfvertrouwen. Wanneer ze nagaan of deze burgers al dan niet conventioneel actief zijn (lid zijn van een vakbond of politieke partij – dit is het vierde kenmerk) dan bekomen ze een groep van 153 respondenten (8,5%). Ze vinden dat deze laatste groep van jonge en hoogopgeleide burgers, ook het meeste veralgemeend vertrouwen heeft. Hoewel de ‘monitorial citizens’ kritisch zijn op politiek vlak, zijn ze nog steeds politiek actief. Ze gebruiken echter niet meer steeds dezelfde conventionele participatiekanalen als de oudere generaties van burgers. Wel vermelden Dejaeghere en Hooghe dat de algemene participatieniveaus van deze groep lager liggen dan ze zouden verwachten op basis van leeftijd en opleidingsniveau (Dejaeghere & Hooghe, 2006: 404-419).

Een andere benaming voor de ‘monitorial citizen’ is de ‘burger-nachtwaker’ (Dekker & Hooghe, 2003: 175-177). Dekker en Hooghe geven aan dat, hoewel de ‘burger-nachtwaker’ de politiek niet langer als een hoofdzaak ziet, zij/hij toch bereid is om in opstand te komen wanneer zij/hij dit nodig acht. Dit concept kan enerzijds minimalistisch worden ingevuld: dan ziet men de ‘wakende’ burger als een uiting van politieke machteloosheid en passiviteit. Anderzijds kan men dit positiever interpreteren en er vanuit gaan dat de ‘burger-nachtwaker’ in staat is om zich politiek te uiten zonder tussenkomst van bepaalde verenigingen of instellingen (Dekker & Hooghe, 2003: 175-177). De afname in vertrouwen in de overheid en in de politiek is dus niet noodzakelijk een bedreiging voor politieke stabiliteit. Dit laatste moet eerder worden beschouwd als een teken dat democratieën volwassen geworden zijn en hebben leren omgaan met de kritische blik van ‘monitorial citizens’ (Stolle & Hooghe, 2005: 163). Inglehart vat het standpunt dat binnen de vierde kritiek vervat zit mooi samen: ‘Postmodernization erodes respect for authority, but increases support for democracy’ (Inglehart, 1997, geciteerd in: Stolle & Hooghe, 2005: 163).

3 De verschuiving van secundaire naar tertiaire organisaties en nieuwe vormen van maatschappelijke betrokkenheid

Zoals in het vorige hoofdstuk werd vermeld, is een belangrijke kritiek bij Putnams 'Bowling Alone'-these dat hij te eenzijdig focust op traditionele organisaties en de daarmee geassocieerde vormen van maatschappelijk engagement. Dit hoofdstuk gaat dieper op deze derde kritiek in.

3.1 Van secundair naar tertiair: verschuivingen in types van organisaties...

In onderzoek naar verenigingsleven en vormen van maatschappelijk engagement en de impact hiervan op het niveau van het sociaal kapitaal en de kwaliteit van de samenleving, wordt vaak vertrokken van Putnams werk (zie onder meer De Hart & Dekker, 1999; Dekker & Van den Broek, 2005; Hooghe, 2003b, 2003c; Maloney, 1999; Selle & Strømsnes, 2001; Wollebæk & Selle, 2002a, 2002b, 2003; Wollebæk & Strømsnes, 2008). Enkele auteurs vermelden in dit kader een verschuiving op het niveau van de organisatie (Putnam, 1995; Maloney, 1999; Selle & Strømsnes, 2001; Wollebæk & Selle, 2002a, 2002b, 2003; Wollebæk & Strømsnes, 2008). Zo zouden de traditionele organisaties in sneltempo verdwijnen ten koste van nieuwe organisaties (Putnam, 1995: 71).

Wuthnow (1998) en Skocpol (2003) omschrijven op uitgebreide wijze deze structurele transformatie van de vrijwillige associaties in de Verenigde staten. Wuthnow (1998) stelt dat in de jaren 1950 en 1960 een uitgebreide waaier aan organisaties ontstonden die hij benoemt als 'service clubs' (zoals bijvoorbeeld de Rotary-club) en loges. Deze organisaties konden rekenen op een grote loyaliteit en levenslang lidmaatschap van de (vooral blanke en hoogopgeleide) leden. De activiteiten vereisten weinig expertise en vele leden waren actief betrokken in deze activiteiten. Tot de jaren 1960 bleef dit organisatiemodel relatief intact in de Verenigde Staten. Vanaf de

jaren 1970 kwam er echter een kentering. Binnen de samenleving kwam er een groeiend bewustzijn van diverse sociale problemen en zag men stilaan ook hoe complex deze problemen waren. Verscheidene non-profit organisaties⁹ ¹⁰ werden opgericht om deze problemen aan te pakken. In het werk van Wuthnow kunnen we een tweetal redenen voor deze kentering onderscheiden. Een eerste was de sociale onrust die er in de samenleving leefde door de opkomst van de ‘civil rights movement’, die de vaak problematische toestand van minderheden aankaarte. Dit zorgde ervoor dat de dienstverlenende activiteiten van de organisaties meer en meer gericht werden op problemen in de samenleving. Maar ook in gebieden in de Verenigde Staten waar de invloed van de ‘civil rights movement’ miniem was, werd het traditionele organisatiemodel in vraag gesteld. Wuthnow geeft aan dat hier andere krachten aan het werk waren: met name processen van professionalisering en specialisering. Er heerste binnen de samenleving een groeiend gevoel dat een speciale expertise nodig was om de toenmalige sociale problemen aan te pakken¹¹. Er was een steeds grotere bezorgdheid

⁹ Volgens Salamon en Anheier (1997: 33-34) zijn ‘non-profit organisations’ entiteiten die vijf gemeenschappelijke kenmerken delen:

1. Het gaat om *organisaties*, ze beschikken dus over een institutionele structuur;
2. Het zijn *privé*-organisaties en dus institutioneel gescheiden van de staat;
3. Deze organisaties verdelen geen materiële voordelen of winsten onder hun leden of bestuurders (ze zijn ‘*not profit distributing*’);
4. Deze organisaties zijn ‘*self-governing*’ en hebben hun eigen regels en besluitvormingsinstanties;
5. Aansluiting bij deze organisaties staat ieder geheel vrij en de organisaties doen een beroep op *vrijwillige inzet* onder de vorm van het geven van geld (giften/donateurschap) of het geven van tijd (vrijwilligerswerk).

¹⁰ In België wordt niet zozeer de term ‘organisaties’ gebruikt, maar spreekt men over de ‘sector van verenigingen’ (Marée, Gijselinckx, Loose, Rijpens & Franchois, 2008: 71). In deze meesterproef worden de termen ‘organisaties’ en ‘verenigingen’ als synoniemen gebruikt.

¹¹ Problemen die zich stelden, waren onder andere problemen op vlak van transport, stadsplanning, milieuvervuiling, de problematiek van

over thema's in de samenleving en het milieu. Terwijl grote nationale diensten- en vrijwilligersorganisaties zich ontwikkelden, namen de kleinere lokale organisaties de rol op om deze grotere en meer gespecialiseerde acties te ondersteunen. De idee van 'service' kreeg een steeds bredere betekenis en bracht een bredere variëteit van activiteiten met zich mee. Mensen met een bepaald beroep zagen hun carrière als een manier waarop ze konden bijdragen aan de samenleving, zonder hiervoor lid te worden van een organisatie. De groeiende nadruk op persoonlijke voldoening, en het verhoogde niveau van bewustzijn lieten jonge mensen toe om te geloven dat ze een bijdrage aan de samenleving leverden door deze doelen na te streven. Vanaf de jaren '80 vestigde deze nieuwe, brede idee over 'service' zich. Het merendeel van de organisaties die in de jaren 1950 en 1960 werden gevestigd, bestonden nog steeds, maar nieuwe organisatievormen werden meer prominent (Wuthnow, 1998: 32-57).

Skocpol geeft in haar boek *'Diminished Democracy'* (2003) een soortgelijke historische schets van de organisatie van het verenigingsleven in de Verenigde Staten. In het hoofdstuk *'From membership to management'* (Skocpol, 2003: 127-174) beschrijft ook zij een toenemende professionalisering en centralisering van vrijwilligersorganisaties. Skocpol stelt dat het Amerikaanse verenigingsleven in de jaren 1950 voornamelijk werd gekenmerkt door religieuze en burgerpolitieke vrijwilligersorganisaties die zich, naast het organiseren van sociale activiteiten, ook inzetten om anderen te helpen. Net zoals Wuthnow, geeft ook Skocpol aan dat vanaf de jaren 1960 en het begin van de jaren 1970 het verenigingsleven in de VS grondig veranderde als gevolg van de 'civil rights movement'. Er ontstonden organisaties die opkwamen voor de rechten van kwetsbare groepen en fundamentele sociale veranderingen eisten ('social movements'). Aan de hand van directe (protest)actie probeerden deze organisaties anderen bewust te maken van de ongelijkheden binnen de maatschappij. Hiernaast kwamen ook nog andere vormen van organisaties op, die zich voornamelijk richtten op het milieu. Rond de jaren 1980 deed zich een nieuwe verschuiving voor in het verenigingsleven. De organisaties uit de

psychologisch zieken, problemen (armoede,...) die een toenemende aandacht voor sociaal werk met zich meebrachten, ... (Wuthnow, 1998).

jaren 1970 evolueren meer en meer in de richting van professionele ('advocacy'-)organisaties die zich richten op beleidslobbyen (op nationaal niveau) in plaats van het opzetten van directe protestacties. Kenmerkend voor de organisaties in deze periode is dat hun werking gebaseerd is op een professionele staf die gespecialiseerd is in bepaalde thema's, eerder dan op vrijwillige inzet (wat tot dan toe wel het geval was) (Skocpol, 2003: 127-174). Deze evolutie zorgt er dus voor dat een groot aantal organisaties en verenigingen alsmaar minder afhankelijk worden van de inzet van actieve leden en het belang van passieve leden die lidgeld betalen neemt hiermee toe.

Dit proces van toenemende professionalisering van organisaties vindt niet enkel in de Verenigde Staten, maar ook in Europa plaats. Selle en Strømsnes (2001) beschrijven bijvoorbeeld een groeiende dominantie van professionals in het organiseren van vrijwillige betrokkenheid in Noorwegen. Tot de late jaren 1970 bestond de Noorse vrijwillige sector grotendeels uit democratische organisaties die op lidmaatschap en vrijwillige inzet gebaseerd waren. Vanaf de jaren '80 vond er echter een diepgaande organisationele transformatie plaats. Grote, gecentraliseerde en geprofessionaliseerde non-profit organisaties ontstonden, waarin (actief) lidmaatschap geen vooraanstaande rol meer kreeg toebedeeld. Deze auteurs stellen dat 'as this type of organization grew, and as many of the most important democratically structured, membership based organizations suffered serious decline, it became apparent that the organizational model which traditionally had dominated was losing ground' (Selle & Strømsnes, 2001: 137). Vanaf de jaren '90 ontwikkelde dit nieuwe organisatiemodel zich verder. Deze toenemende professionalisering van organisaties zorgt ervoor dat er minder en minder ruimte is voor amateurs binnen de organisaties. Volgens Selle en Strømsnes wordt dit proces in Noorwegen nog versterkt door een overheid die de organisaties subsidieert op basis van projecten, wat de nadruk op professionele en effectieve acties nog versterkt. De vrijwillige (actieve) leden worden hierdoor als amateurs gezien waarvoor steeds minder plaats is in de organisaties (Selle & Strømsnes, 2001: 139-140).

Deze nieuwe, professioneel gemanagede, organisaties worden door Putnam (1995) tertiaire organisaties¹² genoemd. Hoewel deze organisaties non-profits zijn, worden ze vaak gerund zoals een privébedrijf. Hun voornaamste activiteiten zijn lobbyen, campagnevoering en het verstrekken van diensten, dit alles door een professionele staf (Torpe & Ferrer-Fons, 2007: 97-98). Putnam stelt dat deze nieuwe massalidmaatschaporganisaties wel van politiek belang zijn, gezien zij invloed op het beleid kunnen uitoefenen, maar dat deze organisaties – in tegenstelling tot de traditionele secundaire organisaties – weinig sociale verbondenheid tussen leden creëren. Deze organisaties hebben dus een sterke externe functie, maar zwakke interne effecten (Newton, 1999b: 12).

These new mass-membership organizations are plainly of great political importance. From the point of view of social connectedness, however, they are sufficiently different from classic “secondary associations” that we need to invent a new label – perhaps “tertiary associations”. For the vast majority of their members, the only act of membership consists in writing a check for dues or perhaps occasionally reading a newsletter. Few ever attend any meetings of such organizations, and most are unlikely ever (knowingly) to encounter any other member. (Putnam, 1995: 71).

Volgens Putnam hebben de leden van deze tertiaire organisaties een band met de gemeenschappelijke symbolen, gemeenschappelijke leiders en eventueel ook met gemeenschappelijke idealen, maar hebben de leden onderling geen band met elkaar (Putnam, 1995: 71). Omwille van dit gebrek aan face-to-face contact ziet Putnam deze tertiaire organisaties als minder functioneel voor de opbouw van het sociaal kapitaal (Wollebæk & Selle, 2003). Putnam ziet dus niet enkel een kwantitatieve afname in betrokkenheid in vrijwillige verenigingen, maar ook een kwalitatieve afname. Één van zijn grote bezorgdheden is een verschuiving van actieve betrokkenheid in het verenigingsleven en wederzijdse face-to-face contacten en ondersteuning naar een meer passieve en instrumentele vorm van

¹² Andere benamingen voor deze tertiaire organisaties die we in de Engelstalige literatuur terugvinden, zijn: ‘mailing list organisations’, ‘mail order groups’, ‘cheque-book organisations’ en ‘protest businesses’ (Jordan & Maloney, 1997 & 1998; Maloney, 1999; Wollebæk & Selle, 2003)

‘behoren tot’ in mailing-list en dienstenleverende organisaties, vaak ook vanuit een directe persoonlijke interesse (Dekker & Van den Broek, 2005: 47).

Deze organisationele verschuiving blijkt geen marginaal fenomeen te zijn. Wollebæk en Selle (2002a: 35) spreken van één van de belangrijkste veranderingen in de vrijwillige sector in de laatste decennia die nagenoeg in alle Westerse landen plaatsvindt. Ook Maloney (1999) stelt dat deze verschuiving één van de meest opvallende veranderingen binnen de ‘civil society’ is die de laatste decennia merkbaar was.

The most significant changes in civil society in recent years have been the decline of ‘classic secondary associations’ and the growth of what Putnam terms ‘tertiary associations’ (e.g. Greenpeace; the American Association of Retired Persons – *which grew from 400,000 members in 1960 to 33 million in 1993*). (Maloney, 1999: 108, *Italic* zelf toegevoegd).

3.2 ... en veranderende/nieuwe vormen van betrokkenheid en participatie

Voorgaande verschuiving van secundaire naar tertiaire organisaties heeft volgens verscheidene auteurs ook een impact op de eigenheid van de maatschappelijke participatie en betrokkenheid.

3.2.1 Van actief naar passief lidmaatschap

De organisationele verschuiving van secundaire naar tertiaire organisaties wordt door enkele auteurs geassocieerd met een verschuiving van actief naar meer passief lidmaatschap. Putnam (1995) geeft dit aan in zijn artikel ‘*Bowling Alone: America’s declining social capital*’, zij het niet expliciet. Zoals uit het hierboven vermelde citaat blijkt (Putnam, 1995: 71), stelt Putnam dat het lidmaatschap van tertiaire organisaties een andere betekenis krijgt dan lidmaatschap binnen de klassieke secundaire organisaties. Hij vermeldt dat voor het merendeel van de leden van deze tertiaire

organisaties, de enige uiting van hun lidmaatschap erin bestaat lidgeld over te schrijven en/of de nieuwsbrief van de organisatie te lezen. Slechts enkele van deze leden wonen bijeenkomsten van de organisatie bij. Ook lijkt het zeer waarschijnlijk dat het merendeel van deze leden elkaar niet/nooit ontmoet (althans niet bewust) (Putnam, 1995: 71). Putnam besluit hieruit dat de band tussen twee leden van een tertiaire organisatie (hij geeft als voorbeeld de Sierra Club¹³) niet is zoals de band tussen twee leden van een tuiniersclub, maar eerder gelijk op de band tussen twee fans van een baseballteam: ze juichen voor hetzelfde team en delen eventueel enkele gelijke interesses, maar ze weten niet van elkaars bestaan. De verbondenheid tussen twee zulke leden bestaat kortom uit gemeenschappelijke symbolen, gemeenschappelijke leiders en eventueel gemeenschappelijke idealen, maar echter niet uit verbondenheid tot elkaar (Putnam, 1995: 71-72). Op basis van zijn theorie van sociaal kapitaal argumenteert Putnam dat lidmaatschap van een vereniging onder andere het sociaal vertrouwen zou verhogen. Deze voorspelling kan echter minder duidelijk gemaakt worden voor lidmaatschap in tertiaire organisaties, omdat vanuit het standpunt van sociale verbondenheid deze nieuwe organisaties en de secundaire organisaties wezenlijk verschillen (Putnam, 1995: 71). Hieruit blijkt dat Putnam de organisationele verschuiving van secundaire naar tertiaire organisaties in verband brengt met evolutie naar een meer passieve invulling van lidmaatschap (ook al benoemt hij dit laatste niet expliciet) en een gebrek aan sociaal contact en verbondenheid tussen de leden van dit laatste type organisatie.

Dekker en Van den Broek (2005) geven aan dat Putnam niet enkel een kwantitatieve afname in betrokkenheid en participatie in verenigingen ziet (cf. supra, het hoofdstuk over de 'decline these'), maar ook een kwalitatieve afname, met name een verschuiving van

¹³ De website van de Sierra Club omschrijft de organisatie als volgt: *'The Sierra Club's members and supporters are more than 1.3 million of your friends and neighbors. Inspired by nature, we work together to protect our communities and the planet. The Club is America's oldest, largest and most influential grassroots environmental organization. [...] Our influence and effectiveness is dependent upon our members, donors and benefactors'* (Sierra Club, 2008).

actieve betrokkenheid in het verenigingsleven naar meer passieve en instrumentele vormen van lidmaatschap die vaak beter aansluiten bij persoonlijke interesses.

[Putnam] [...] did not merely depict a quantitative decline in involvement in voluntary associations, but a qualitative one too, a wearing thin of this important texture of community life. One of his major concerns is a shift from active involvement in community life and in face-to-face mutual support organizations toward more passive and instrumental forms of 'belonging' to mailing list and service delivery organizations, often for a more directly personal interest. (Dekker & van den Broek, 2005: 47)

Deze verschuiving van actieve in de richting van passieve betrokkenheid is één van de aspecten van de bredere verandering van de groeiende dominantie van professionals in het organiseren van vrijwillige betrokkenheid en de hiermee samenhangende organisationele verandering *'from membership to management in American civic life'* (de subtitel van Skocpol's boek) die onder andere door Wuthnow (1998) en Skocpol (2003) worden beschreven (Dekker & Van den Broek, 2005: 47 en 56).

Ook Skocpol (2003) stelt dat door de toenemende professionalisering en centralisering van verenigingen, heel wat verenigingen niet langer afhankelijk zijn van de inzet van actieve leden en vrijwilligers, maar vooral van de aanwezigheid van passieve leden die trouw hun lidgeld betalen. Typevoorbeelden van deze verenigingen zijn onder andere belangengroepen en milieuorganisaties.

By now Americans are no longer such avid joiners, although they may be organizing more civic endeavors than ever before. Professionally run advocacy groups and nonprofit institutions now dominate civil society, as people seek influence and community through a very new mix of largely memberless voluntary organizations. (Skocpol, 2003: 127)

In hun historisch overzicht van de Noorse vrijwillige sector geven ook Selle en Strømsnes (2001) aan dat ook in Noorwegen de laatste jaren actief lidmaatschap is uitgedund. Reeds vanaf het einde van de 19^e eeuw bestond de Noorse vrijwillige sector voornamelijk uit organisaties die op lidmaatschap gebaseerd zijn en die bestaan uit een kluwen van democratisch gestructureerde lokale afdelingen. De inzet

van actieve leden vormde de basis voor het functioneren van deze organisaties. Vanaf de jaren 1980 en 1990 is er, onder invloed van processen van professionalisering en centralisering, een groei van organisaties op te merken die veel minder op lidmaatschap gebaseerd zijn. Selle en Strømsnes illustreren dit met het voorbeeld van de milieuorganisaties die vóór 1980 bestonden en deze die ná 1980 zijn opgericht en merken dat de oudere organisaties op lidmaatschap gebaseerd zijn en democratisch gestructureerd zijn (zoals reeds sinds het einde van de 19^e eeuw het geval was). De organisaties die pas in de late jaren 1980 werden opgericht, zijn van een ander type en worden geassocieerd met passief engagement van burgers (Selle en Strømsnes, 2001: 136-138).

3.2.2 Giro-activisme als nieuwe vorm van maatschappelijke betrokkenheid

De verschuiving van secundaire naar tertiaire organisaties die zich de laatste decennia lijkt te voltrekken, heeft ook een invloed op de intensiteit van de maatschappelijke betrokkenheid. De actieve vormen van betrokkenheid maken plaats voor vormen van betrokkenheid die beter aansluiten bij deze tertiaire organisaties: een meer passief engagement van burgers binnen deze organisaties. Samen met de organisationele verschuiving, kan men spreken van een verschuiving ‘*van clubhuis naar gironummer*’¹⁴ (SCP, 2004: 194). De achterban van de nieuwe organisaties is steeds minder te motiveren tot het bijwonen van vergaderingen of bijeenkomsten en de relatief intense wijzen van identificatie met de organisatie verdwijnen. De bereidheid tot het geven van financiële steun blijft wel nog groot. Via hun donateurschap drukken mensen uit bij welke organisatie ze willen horen en wat ze willen nastreven of veranderen. Daartegenover moet echter iets in ruil staan. Burgers stellen aan de organisaties steeds meer eisen in termen van een adequate belangenbehartiging,

¹⁴ ‘*Van clubhuis naar gironummer?*’, de titel van deze meesterproef, werd ontleend aan een subtitel in de publicatie ‘In het zicht van de toekomst. Sociaal en Cultureel Rapport 2004’ van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) in Nederland (SCP, 2004: 194).

efficiënte methoden en professionele dienstverlening. Deze eisen worden niet enkel gesteld op terreinen waar het om zuiver economische doelen of directe dienstverlening aan henzelf gaat, maar ook op het terrein van internationale hulpverlening, inzamelingsacties voor een goed doel of de sportbeoefening van hun kinderen (SCP, 2004: 194-195). Volgens het SCP zullen deze veranderde verwachtingen van burgers in de komende jaren samen blijven gaan met professionaliseringstendensen op het maatschappelijk middenveld, tendensen die ‘de afgelopen decennia onder andere te herkennen [waren] in een over de hele linie forse toename van het aantal betaalde krachten dat bij maatschappelijke organisaties in dienst is, en ook in een steeds sterkere commerciële oriëntatie bij het organiseren van activiteiten en het aanbieden van diensten door ideële organisaties.’ (SCP, 2004: 195-196).

Ook andere auteurs geven aan dat met het proces van professionalisering van organisaties een meer specifieke – nieuwe – vorm van betrokkenheid samengaat: het zogenaamde ‘cheque-book activism’ (Maloney, 1999: 108). Binnen de (tertiaire) ‘mail-order groups’ is de relatie tussen het individu en de organisatie vooral financieel, is er weinig ‘face-to-face activity’ en kunnen de ‘leden’ eerder gezien worden als financiële donateurs dan beleidsmakers (Jordan & Maloney, 1997: 106-109). Participatie of betrokkenheid in deze tertiaire organisaties neemt niet langer de vorm aan van het geven van tijd en/of arbeid, maar eerder van het (periodiek) ter beschikking stellen van financiële middelen, waardoor organisaties een professionele staf kunnen betalen (Hooghe, 2003b: 184; Putnam, 1995: 71; Wollebæk & Selle, 2002a: 35), wat impliceert dat de intensiteit van de betrokkenheid in de organisaties daalt (Wollebæk & Selle, 2002a: 35). Ook Hooghe verwijst (impliciet) naar de tertiaire organisaties wanneer hij stelt dat giro-activisme in de Lage Landen geïntroduceerd werd door organisaties als Greenpeace en Artsen zonder Grenzen (Hooghe, 2003b: 83).

Een omschrijving vinden voor dit ‘cheque-book activism’ blijkt moeilijk. Vele auteurs vermelden de term (of een variant ervan), zonder verder te definiëren wat ermee wordt bedoeld en zelden wordt hierbij verwezen naar een andere bron waarin een omschrijving van de term te vinden is. Giro-activisme blijkt een fenomeen te zijn waarbij iedereen zich wel kan voorstellen wat het betekent – het

geven van geld (een donatie) aan een organisatie – maar waarbij niemand precies omschrijft wat dit inhoudt. Is het ‘lidmaatschap’? Beperkt dit zich enkel tot het geven van geld? Gaat het over periodieke of eenmalige bijdragen? Gaat het enkel over bijdragen via overschrijvingen, of behoort het kopen van ‘gadgets’ (bijv. stickers) hier ook toe? Is dit ‘participatie’?

Hooghe spreekt van giro-activisme wanneer sympathisanten van een bepaalde organisatie zich enkel engageren door middel van een overschrijving. In plaats van tijd en arbeid, stelt men financiële middelen ter beschikking waarmee de betrokken organisatie een professionele staf betaalt (Hooghe, 1996: 141; 2003b: 184).

Loose, Dujardin, Gijssels en Marée (2007) onderwerpen de statistische bronnen die gebruikt worden voor de meting van het vrijwilligerswerk in België aan een kritische analyse. Deze auteurs merken op dat bij het meten van participatie en vrijwillige inzet vaak geen eenduidige definities voor de concepten worden gebruikt. In dit kader onderscheiden Loose et al. naast vrijwilligerswerk drie andere vormen van inzet: lidmaatschap van een vereniging, actief lidmaatschap en giro-activisme. Giro-activisme omschrijven zij als ‘[een] vorm van participatie [die] bestaat uit het storten van een bepaald bedrag ten voordele van een bepaalde vereniging, en het aan die vereniging overlaten om te beslissen wat het met deze som doet. Een dergelijke filantropische inzet, dient naar onze mening niet verward te worden met vrijwillige inzet. De eerste handelt over het geven van geld, de tweede over het geven van tijd.’ (Loose et al., 2007: 14). Morales en Geurts (2007) omschrijven ‘chequebook participation’ gelijkaardig als ‘participation via donations only’ (Morales & Geurts, 2007 : 156).

Jordan en Maloney (1997) onderzoeken de ‘protest businesses’ in het Verenigd Koninkrijk en baseren zich hierbij op werk van Rothenberg (1992). Rothenberg stelt dat mensen die zich willen inzetten binnen een organisatie, een belangrijke keuze met betrekking tot het niveau van hun activisme moeten maken. Hij stelt dat bijdragers kunnen verkieszen om hun lidmaatschap te betalen zoals de gewone man, of kiezen voor een hoger niveau van betrokkenheid. Rothenberg (1992, in: Jordan & Maloney, 1997: 141) onderscheidt twee zulke types van ‘above-normal’ activisme: vooreerst de ‘chequebook activists’ die bijkomende sommen geld doneren, en

daarnaast ‘temporal activists’ die naast hun lidgeld ook hun tijd schenken. Jordan en Maloney onderscheiden nog twee bijkomende types van steun: de ‘chequebook supporters’ die de substantiële financiële bijdragen geven, en de ‘super activists’, die meer dan het minimum in termen van tijd én geld geven (Jordan & Maloney, 1997: 140-141).

Newton (1999b) onderscheidt twee types van ‘cheque-book membership’. Burgers worden ofwel lid van ‘cheque-book organisations’ omwille van de voordelen en diensten die ze in ruil krijgen, ofwel omwille van symbolische redenen: mensen geven geld om zich symbolisch verbonden te voelen met de zaak die de organisatie nastreeft (Newton, 1999b: 12).

Veruit de meest uitgewerkte poging om het wezen van ‘cheque-book participation’ te omschrijven vinden we bij Maloney (1999). Maloney stelt dat ‘cheque-book participation’ een steeds populairdere en specifieke participatieactiviteit wordt, gezien de transformatie van de secundaire naar de tertiaire organisaties (Maloney, 1999: 109). In zijn onderzoek werden 500 leden van Amnesty International (de Britse afdeling - AIBS) en 1000 leden van Friends of the Earth (FoE) ondervraagd in 1993. De onderzochte data tonen aan dat het overgrote deel van de leden het lidmaatschap van AIBS en FoE niet zien als een middel om actief te zijn in politieke kwesties, maar de organisaties wel als beste middel zien om iets aan de problematiek van de mensenrechten/milieuvervuiling te doen. Wel geloven een meerderheid (ongeveer 70% bij AIBS en 74% bij FoE) van de respondenten dat hun geldelijke steun nodig is voor de organisatie om het doel te bereiken. Volgens Maloney kan men uit deze antwoorden afleiden dat het schrijven van een cheque een doelbewuste daad is om het werk dat door de organisaties wordt uitgevoerd te financieren: ‘it is the group [= organizational] goal which is sought, not active political participation’ (Maloney, 1999: 110).

‘Cheque-book’ participatie zou dus ‘participation by proxy’ zijn: de donateurs geven de (professionele staf binnen de) organisaties de ‘volmacht’ om acties op te zetten. Individuen die een cheque uitschrijven voor een organisatie, zouden dus de functie om het beleid te beïnvloeden en om acties op te zetten uitbesteden aan professionals binnen organisaties (Maloney, 1999: 113-114).

Stated bluntly, one contracts out the function leaving the job of influencing policy to the professionals. (Maloney, 1999: 114).

Volgens Godwin (1988, in: Maloney, 1999: 116) houdt ‘cheque-book’ lidmaatschap meer in dan het geven van een som geld. Deze vorm van betrokkenheid kan ook tijd en inspanning van de donateurs vragen omdat ze na elk jaar moeten beslissen of de organisatie inderdaad voldoet aan hun verwachtingen en of ze hun lidmaatschap dus verlengen of integendeel een keuze zullen moeten maken tussen andere organisaties.

Zoals hierboven reeds vermeld, wordt de professionaliseringstendens (de evolutie van secundaire naar tertiaire organisaties) door Putnam geassocieerd met een evolutie van actief naar meer passief lidmaatschap en giro-activisme. Vandaag de dag zouden we – als we het werk Jordan en Maloney volgen – echter kunnen spreken van een ‘doorgedreven’ professionalisering. Hedendaagse tertiaire organisatievormen worden immers steeds meer professionele marketing machines (Jordan & Maloney, 2007: 137-140). Zo zou de afdeling leden- en fondsenwerving binnen een moderne ‘large-scale mail-order group’ medewerkers rekruteren op basis van hun vroegere professionele ervaring met marketing, en niet meer omwille van de verbondenheid met het doel van de organisatie (Jordan & Maloney, 1998: 392).

These [tertiary] organizations are misunderstood if seen as mass participatory arenas. Instead, they are part of the funding of protest rather than a means for much individual protest and participation. Bosso notes that professional interest representation is not cheap: a full-time staff with policy and managerial expertise is vastly more expensive to recruit and maintain than one comprised of the young volunteers who typified environmentalism in the early 1970s [Bosso, 1995, in: Jordan & Maloney, 1998: 391]. (Jordan & Maloney, 1998: 392).

Jordan en Maloney (2007) vinden in hun analyse van data van ‘The Citizen Audit’ (2003) in het Verenigd Koninkrijk dat de ‘concerned unmobilised’¹⁵ toch lid kunnen worden door rekruteringsacties van de

¹⁵ De ‘concerned unmobilised’ zijn de mensen die duidelijk aangeven dat ze sterk begaan zijn met een doel of maatschappelijk thema (ze zijn bijvoorbeeld begaan met het milieu) maar die desondanks *geen* lid zijn van

organisaties. Zo zou onder andere het vertienvoudigd ledenaantal van de Britse Royal Society for the Protection of Birds gedurende de laatste 30 jaar te danken zijn aan het succes van persadvertenties en een professionele aanpak van ledenrekrutering (en ledenbehoud). Wie proactief leden rekruteert, zal dus ook een groot ledenaantal hebben (Jordan & Maloney, 2007: 137-140). Giro-activisme is dus een vorm van betrokkenheid die belangrijk is voor (tertiaire) organisaties. Het huidige succes van het giro-activisme lijkt dus evenzeer een gevolg als een drijvende kracht te zijn van de (huidige) professionalisering van de organisaties.

Tot slot nog een opmerking bij dit giro-activisme. De term ‘giro-activisme’ of ‘chequebook activism’ draagt voor sommige auteurs een (negatieve) normatieve lading. Zo worden de begrippen door cultuurpessimisten nogal eens schertsend gebruik om aan te geven dat mensen geld geven om van een slecht geweten af te geraken en om hun morele plichten te vervullen door het geven van geld (Bekkers, 2002: z.p.).

This ‘check writing activism’ is often considered a cheap form of social involvement, which compensates for a lack of ‘real action.’ (Bekkers, 2002: z.p.).

Nochtans zouden de inspanningen van de ‘giro-activisten’ niet noodzakelijk gering zijn. Zo wees onderzoek van Reed en Selbee (2001, in: Bekkers, 2002) in Canada uit dat een ‘civic core’ – slechts 6% van alle Canadezen – instaat voor 42% van alle uren waarin vrijwilligerswerk wordt gedaan en 35% van het totale bedrag aan donaties. Volgens het SCP bestaat het gevaar dat de betrokkenheid in secundaire organisaties wordt geromantiseerd en dat betrokkenheid binnen tertiaire organisaties getrivialiseerd wordt (het ‘giro-activisme’) (SCP, 1998: 772-773). De term ‘donateurschap’ (zie onder andere SCP, 2004: 196) lijkt een meer neutrale term te zijn waarmee dit giro-activisme als vorm van maatschappelijke betrokkenheid kan worden aangeduid. Toch zal ook in het verdere verloop van dit werk het begrip giro-activisme (en de Engelse vertaling en/of variaties hiervan) nog gebruikt worden. Hierbij wil ik

organisaties die de respectievelijke thema’s of doelen bespelen die zij belangrijk vinden (Jordan & Maloney, 2007).

duidelijk stellen dat dit begrip echter zonder de negatieve bijklank die sommige auteurs hieraan geven, zal worden gebruikt.

3.2.3 Intermezzo: andere – bredere – maatschappelijke processen en ‘nieuwe’ vormen van betrokkenheid

Hierboven werd het proces van professionalisering en de verschuiving van secundaire naar tertiaire organisaties aangehaald. Dit proces heeft ook een impact op de vormen van betrokkenheid. Zo zou er een verschuiving van actieve naar meer passieve betrokkenheid zijn en zou maatschappelijke betrokkenheid onder de vorm van het doneren van geld vandaag de dag meer en meer voorkomen.

Dit proces van professionalisering is echter niet het enige proces dat de afgelopen decennia zijn invloed had op de vormen van participatie en betrokkenheid. Ook andere (en bredere) processen van maatschappelijke verandering hebben een impact op de vorm en de mate waarin burgers zich engageren en hun maatschappelijke betrokkenheid tonen. Gezien de focus van dit werk op giro-activisme als vorm van maatschappelijke betrokkenheid ligt, valt een uitgebreide beschrijving van deze processen buiten het bereik van deze meesterproef. Hieronder worden deze processen kort uiteengezet aan de hand van een overzicht dat Mariën, Hooghe en Quintelier (2008) geven in een paper. Deze auteurs beschrijven dat onderzoeksliteratuur uitwijst dat er vandaag de dag een stijging in de niet-institutionele (nieuwe) vormen van participatie is die in bijna alle landen kan worden waargenomen. Participatievormen zoals politiek consumentisme (cf. supra), demonstraties en internet-activisme zijn in de hedendaagse democratieën belangrijk geworden. Verder veranderen de traditionele organisaties in steeds meer geprofessionaliseerde en gemanagede groeperingen die eerder financiële bijdragen dan vrijwilligers zoeken, waardoor participatie in vrijwillige organisaties meer sporadisch en financieel wordt (cf. supra). De achtergrond voor de opkomst van deze nieuwe, onconventionele en niet-geïnstitutionaliseerde vormen van participatie zien Mariën et al. in drie achterliggende processen, waarvan het proces van professionalisering supra reeds werd

besproken. Een tweede algemene evolutie zien zij in Ingleharts thesise over het postmodernisme. Zo zouden de niet-geïnstitutionaliseerde vormen van participatie meer compatibel zijn met de eisen van een nieuwe generatie van burgers die gekarakteriseerd kunnen worden als 'monitorial', postmodern en kritisch (cf. supra). Eerder dan zich te engageren in formele, vaste structuren van lidmaatschap, verkiezen postmoderne burgers meer geïndividualiseerde wijzen om zich te organiseren en willen ze eerder geld dan tijd besteden. Een derde verklaring kan in de theorieën van de risicomaatschappij worden gevonden. Door de processen van globalisering wordt de capaciteit van nationale overheden om hun beleidsobjectieven waar te maken, uitgehold. Dit zorgt ervoor dat burgers hun stem meer via niet-institutionele wegen (bijvoorbeeld niet via het parlement) willen laten horen. Volgens Mariën et al. zouden deze drie processen leiden tot een transformatie van traditionele institutionele vormen in de richting van niet-geïnstitutionaliseerde vormen van engagement (Mariën, Hooghe & Quintelier, 2008: 2-5).

4 De gevolgen van giro-activisme als nieuwe vorm van maatschappelijke betrokkenheid voor de kwaliteit van het samenleven

Sociaal kapitaal werd eerder omschreven (cf. hoofdstuk 1) als bevorderend voor de kwaliteit van het samenleven, en participatie en betrokkenheid in verenigingen werden gezien als een garantie voor maatschappelijke integratie. Volgens Putnam zal een samenleving met een voldoende aanwezigheid van sociaal kapitaal economisch beter presteren en zal ook het democratisch gehalte van die samenleving hoog zijn (Hooghe, 2003b: 21). Sociaal kapitaal is op die manier een soort garantie voor ‘maatschappelijke integratie’ gezien een hoog niveau van sociaal kapitaal samengaat met de aanwezigheid van voldoende netwerken tussen burgers. Burgers zijn dan meer met elkaar verbonden en hierdoor ontstaat een grotere mate van vertrouwen en wederkerigheid. Hierdoor ontstaan meer mogelijkheden voor samenwerking en kan men de doelstellingen van de samenleving op een meer effectieve wijze realiseren (Putnam, 1994: 167). Het verenigingsleven is voor Putnam een bevoorrechte bron voor het genereren van dit sociaal kapitaal, wat op zijn beurt een weerslag heeft op de kwaliteit van het algemene samenleven en de sociale cohesie.

Uit het vorige hoofdstuk bleek dat de afgelopen decennia belangrijke veranderingen plaatsvonden in het maatschappelijk middenveld. Zo was er de groei van nieuwere tertiaire organisatievormen ten koste van de klassieke secundaire organisatievormen en hiermee samengaan ook veranderende vormen van betrokkenheid, zoals het ‘chequebook activism’ (zie Putnam, 1995: 71-71; Selle & Strømsnes, 2001: 135-139; Wollebæk & Selle, 2002a: 25-38; Maloney, 1999: 108). Deze nieuwe organisatievormen vertonen echter andere kenmerken dan de klassieke vormen. Putnam kwalificeert deze nieuwe organisaties als minderwaardig voor de vorming van het sociaal kapitaal. De verbondenheid tussen twee leden bestaat uit gemeenschappelijke symbolen, maar niet uit verbondenheid met elkaar (Putnam, 1995: 71). Een fundamentele kritiek van Putnam is dat het passieve lidmaatschap of het giro-activisme binnen deze organisaties niet steunt op intensief en

regelmatig face-to-face contact tussen leden¹⁶. Omwille van deze reden ziet Putnam de groei van de tertiaire organisaties ook niet als een countertrend voor de afname van het sociaal kapitaal (Putnam, 1995; 2000), waardoor dus de kwaliteit van het samenleven in het gevaar komt.

De vraag is nu welke gevolgen het giro-activisme en een meer passieve invulling van lidmaatschap zouden kunnen hebben voor het sociaal kapitaal (en dus de kwaliteit van het samenleven).

Één punt dient vooraf nog te worden uitgeklaard. In de literatuur rond dit onderwerp wordt vaak melding gemaakt van ‘passief lidmaatschap’ ofwel van ‘giro-lidmaatschap/giro-activisme’. Hoewel beide fenomenen niet noodzakelijk aan elkaar gelijk zijn, is de literatuur vaag rond dit onderscheid. Zo wordt passief engagement bijvoorbeeld omschreven als ‘het engagement dat zich beperkt tot het storten van lidgeld en/of het lezen van het tijdschrift van de desbetreffende vereniging’ (Elchardus, Hooghe & Smits, 2001: 33; zie ook Putnam, 1995: 71). Giro-activisme is dan een specifieke vorm van passief lidmaatschap. Wollebæk & Selle (2002a) hebben het over de opkomst van tertiaire organisaties en het feit dat de steun van de leden binnen deze organisaties eerder via het geven van geld dan door het geven van tijd geuit wordt, waardoor de intensiteit van het engagement daalt. Verder in het artikel spreken ze echter enkel nog over ‘passieve’ lidmaatschappen om betrokkenheid in deze nieuwe organisaties aan te duiden. Ook Hooghe (2003c: 17) lijkt het regelmatig doneren van geld als een vorm van passieve betrokkenheid te zien. Omwille van het vage onderscheid zal in wat volgt ook geen strikt onderscheid worden gemaakt tussen passief lidmaatschap en donateurschap.

¹⁶ Illustratief hierbij is een opsomming van Schudson (2006) met tien kenmerken waaraan een ‘ideale’ vorm van maatschappelijke betrokkenheid voor Putnam (1995, 2000) en Skocpol (2003) zou moeten voldoen om positieve gevolgen te hebben voor de democratie en de samenleving. Enkele van deze kenmerken zijn: ‘based on face-to-face meetings’, ‘requiring of people a commitment of time or energy’, ‘depending little or not at all on paid, professional staff’,... (voor de volledige opsomming, zie: Schudson, 2006: 594).

4.1 Het geven van tijd en/of geld: een ‘trade-off’ relatie?

Wanneer de relatieve impact van donateurschap in vergelijking met de actieve vrijwillige inzet op de kwaliteit van het samenleven (het sociaal kapitaal) wordt onderzocht, kunnen we vooreerst kijken naar studies die de relatie tussen het geven van tijd (actieve inzet) en het geven van geld (donateurschap/passieve betrokkenheid) nagaan. Vanuit theoretisch standpunt zou men volgens Bekkers twee tegengestelde visies kunnen onderscheiden op de relatie tussen het geven van geld en het geven van tijd (Bekkers, 2002, z.p.). Ten eerste zou men in lijn van de rationele keuze benadering kunnen stellen dat mensen twee mogelijkheden hebben om hun plicht als goede burger te vervullen: door het geven van geld of het geven van tijd. Men zal dan op een rationele manier beslissen tussen twee schaarse goederen (geld en vrije tijd) om zich in te zetten voor het publieke goed. Er is met andere woorden een ‘trade-off’ tussen geld en tijd. Deze ‘trade-off’ hypothese stelt dus dat personen met meer vrije tijd een grotere kans hebben om actieve inzet te tonen en minder geneigd zijn om geld te geven. De tweede visie stelt daarentegen dat het geven van geld en tijd multiplicatieve gedragingen zijn. Er is dus geen ‘trade-off’ tussen beide, maar eerder een cumulerend effect. Hiervoor zijn twee verklaringen mogelijk. Enerzijds gebeurt actieve vrijwillige inzet en donateurschap vaak door dezelfde personen, omdat beide vormen van betrokkenheid gedetermineerd worden door dezelfde set van factoren (opleidingsniveau, inkomsten). Anderzijds verhoogt vrijwillige actieve inzet de kans om geld te geven aan organisaties en hiervoor zijn twee mogelijke verklaringen. Ten eerste komen donaties vaak van mensen die een sociaal netwerk hebben waarin maatschappelijke betrokkenheid en solidariteit de sociale norm zijn. Ten tweede verhoogt actieve inzet in organisaties vertrouwen in medeburgers en instituties, wat ook de geneigdheid om te geven verhoogt (cf. het concept sociaal kapitaal bij Putnam, 1995 & 2000) (Bekkers, 2002: z.p.).

Deze twee benaderingen zijn interessant in het kader van deze meesterproef. Immers, wanneer inderdaad blijkt dat er een ‘trade-off’ is tussen het geven van tijd (actieve inzet) en het geven van geld, dan heeft dit vanuit Putnams visie negatieve gevolgen voor het sociaal kapitaal binnen een samenleving. Passief lidmaatschap/donateurschap

gaat dan ten koste van actief lidmaatschap. Wanneer blijkt dat het een ‘en/en’ relatie is, dan is Putnams vrees voor een ‘decline of social capital’ veel minder hard te maken.

Bekkers (2002) onderzoekt deze twee assumpties aan de hand van de ‘Geven in Nederland’-survey uit 1997 (612 respondenten). In contrast tot de verwachtingen die men zou hebben op basis van de eerste visie, namelijk dat het geven van geld – ‘check writing activism’ – fungeert als een compensatie voor een gebrek aan actieve betrokkenheid in de ‘civil society’, zijn vrijwilligers meer geneigd om geld te geven dan niet-vrijwilligers. Ook is het bedrag dat vrijwilligers doneren, hoger dan het bedrag dat niet-vrijwilligers geven. Na multivariate analyses, die controleren voor de determinanten van het geven van geld en het geven van tijd, werden echter geen effecten van vrijwilligerswerk op het doneren van geld waargenomen. Bekkers (2002, z.p.) besluit hieruit dat het geven van geld en het geven van tijd complementaire gedragingen zijn, die ruwweg als resultaat van dezelfde sociale factoren kunnen worden gezien. Een ‘trade-off’ tussen beide vormen van betrokkenheid is dus niet bewezen, wat impliceert dat het geven van geld niet ten koste gaat van de ‘wenselijke’ (althans voor Putnam) vorm van engagement: het geven van tijd.

Resultaten van onderzoek van Morales en Geurts (2007) op basis van de dataset binnen het ‘Citizenship, Involvement, and Democracy (CID)’-project liggen in de lijn van de bevindingen van Bekkers (2002). Ook zij vinden een cumulatief patroon van verscheidene vormen van betrokkenheid. Burgers die zich engageren in meer actieve vormen van participatie zijn ook geneigd om zich te engageren in de meer passieve vormen (Morales & Geurts, 2007: 150).

4.2 De discussie rond passief lidmaatschap

De afgelopen jaren is in de sociaal wetenschappelijke literatuur aandacht besteed aan de vraag welke de impact van de trend naar een meer passieve invulling van betrokkenheid binnen tertiaire organisaties zou zijn voor de vorming van sociaal kapitaal (Hooghe & Quintelier, 2007: 144). Ook hier wordt weer vertrokken van het werk

van Putnam (1994, 1995, 2000). Putnam stelt dat verenigingen bijdragen tot de effectiviteit en de stabiliteit van de democratie en bevorderlijk zijn voor het samenleven omdat ze zowel interne effecten als externe effecten hebben (cf. hoofdstuk 1). Hoewel hij zowel de interne als de externe rol van vrijwillige verenigingen als belangrijk ziet, geeft Putnam volgens Selle en Strømsnes (2001) voorrang aan de interne functie. De reden hiervoor is dat democratische waarden en houdingen worden aangeleerd door interactie met anderen, en dit vereist volgens Putnam face-to-face contact. Deze face-to-face socialisatie is met andere woorden fundamenteel: zonder een dergelijke socialisatie kunnen mensen zichzelf niet zien in relatie tot anderen, wat een essentiële én eerste vereiste is voor het ontwikkelen van vertrouwen in anderen (Selle & Strømsnes, 2001: 135). Volgens Putnam is de grootste bijdrage van verenigingen dus dat ze sociale verbanden en netwerken creëren tussen de participanten, wat op zijn beurt vertrouwen en maatschappelijk engagement genereert (Wollebæk & Selle, 2003: 67). Omwille van het belang dat Putnam toeschrijft aan face-to-face interactie, stellen Wollebæk en Selle (2002a, 2003) dat Putnam voorrang geeft aan de intensiteit van betrokkenheid (actief – ‘face-to-face’ – lidmaatschap versus passief lidmaatschap) eerder dan aan de ‘scope’ of reikwijdte (het hebben van meerdere lidmaatschappen in meerdere organisaties).

4.2.1 Het belang van de intensiteit van de betrokkenheid

Dit gebrek aan directe interactie en face-to-face contact is voor Putnam de hoofdreden om (voornamelijk tertiaire) verenigingen en organisaties met een groot aandeel passieve leden te bekritisieren, omdat zij geen bijdrage leveren voor de vorming van het sociaal kapitaal. Verder bestaan de tertiaire organisatievormen eerder uit verticale structuren dan uit horizontale netwerken, waardoor er binnen deze hiërarchische structuren eerder sprake is van ‘client-patron relationships’ dan van interactie tussen gelijken (Maloney, 1999: 109). Putnam (1995) geeft wel aan dat tertiaire organisatievormen een belangrijke externe rol kunnen spelen, omdat passieve leden financiële steun geven aan de organisatie en ook

numeriek gewicht geven aan de acties die een organisatie doet. Maar de interne effecten op de leden zijn echter zwak of zelfs helemaal afwezig, waardoor Putnam passief lidmaatschap niet als bron voor sociaal kapitaal ziet.

Dit hoeft volgens Wollebæk en Selle (2003: 69) niet steeds zo te zijn. Zij geven aan dat de vrijwillige sector in Nederland en Scandinavië nog steeds een groot aantal klassieke, secundaire organisaties telt die een democratische interne structuur hebben en die vele actieve, maar ook vele passieve leden tellen. Deze passieve leden behoren dan tot instituties waarin grote hoeveelheden sociaal kapitaal vervat zijn. Wanneer Putnams nadruk op face-to-face contact voor de socialisatie van democratische waarden en normen correct zou zijn, zou het niveau van sociaal kapitaal hoger moeten zijn bij de actieve kern dan bij de passieve leden in eenzelfde organisatie. Het schaarse empirische onderzoek (Wollebæk, 2000, in: Wollebæk & Selle, 2003) dat hierover beschikbaar is, toont dit echter niet aan (Wollebæk & Selle, 2003: 69).

Verder kennen ook Almond en Verba (1989) – hun werk *'The Civic Culture'* was volgens Wollebæk & Selle (2003) één van Putnams inspiratiebronnen – een belang toe aan passief lidmaatschap. In hun klassieke studie toonden passieve leden een significant hoger niveau van 'civic competence' dan niet-leden. Passieve leden ondersteunen ook meer democratische normen en hebben een sterker gevoel van 'political efficacy' dan niet-leden. Dit wijst op het feit dat passief lidmaatschap ook een interne (socialisatie)functie kan hebben, naast de (eventuele) externe functie die Putnam aan passief lidmaatschap toeschrijft. Deze notie wordt bevestigd door andere studies. Zo benadrukt ook Godwin dat zelfs de meest passieve vorm van participatie – een cheque uitschrijven voor financiële steun – politieke aliënatie reduceert, omdat donateurs geloven dat hun donaties een verschil maken (Godwin, 1992, in: Maloney, 1999: 113).

Bovendien is voor het creëren van sociaal kapitaal niet altijd face-to-face interactie nodig. Hierbij kan inspiratie worden gevonden in de theorie van de 'imaginaire gemeenschappen' (Newton, 1999b; Whiteley, 1999). Deze theorie stelt dat een gevoel van gemeenschappelijkheid of identificatie met een doel bevorderlijk kan zijn voor het vertrouwen in de medemens, zonder dat hiervoor face-to-face interactie nodig is. De imaginaire gemeenschap is een groep

waarmee iemand psychologisch een affiniteit voelt, ook al is deze groep van die grootte dat face-to-face contact niet mogelijk is tussen alle leden ervan. Deze gemeenschappen zijn gebaseerd op een abstracte vorm van vertrouwen. Het typevoorbeeld hierbij is dat iemand die zich patriottisch voelt, meer vertrouwen zal ontwikkelen tegenover medemensen die dit gevoel van patriottisme delen dan tegenover individuen die zich niet patriottisch voelen (Whiteley, 1999: 31). Hoewel het typevoorbeeld van deze imaginaire gemeenschappen dat van de natie en patriottisme is, is het concept volgens Wollebæk en Selle (2003) ook toe te passen op andere sociale systemen met gelijkaardige eigenschappen, zoals organisaties. Organisaties en verenigingen met passieve leden zijn, net als naties, sociale systemen die te groot zijn om face-to-face contact mogelijk te maken tussen leden, maar hun leden kunnen toch een gemeenschappelijk gevoel van affiniteit en betrokkenheid met symbolen of waarden delen waardoor een abstract vertrouwen ten opzichte van elkaar ontstaat.¹⁷ In de mate dat individuen meerdere overlappende lidmaatschappen hebben, zou hun gevoel van identificatie en abstract vertrouwen kunnen overgedragen worden naar verschillende contexten, mogelijk zelfs naar de samenleving in zijn geheel (Wollebæk & Selle, 2003: 70).

4.2.2 Het belang van meerdere lidmaatschappen (de ‘scope’)

De betrokkenheid van individuen verschilt niet enkel in de intensiteit van het lidmaatschap, maar ook in het aantal lidmaatschappen (de reikwijdte van de lidmaatschappen) dat zij hebben. Wollebæk en Selle (2003: 70-71) geven twee manieren aan waarop meerdere lidmaatschappen meer kunnen bijdragen aan de attitudinale aspecten

¹⁷ Zoals eerder aangegeven, stelt ook Putnam (1995) dat individuen in de tertiaire organisaties verbonden zijn met een bepaald doel. Omwille van het feit dat de leden in dit type organisaties weinig face-to-face met elkaar in contact komen, kent hij hieraan weinig waarde toe met betrekking tot de vorming van sociaal vertrouwen. De theorie van de ‘imaginaire gemeenschappen’ stelt echter wel dat hierdoor een vorm van abstract vertrouwen kan ontstaan.

van sociaal kapitaal dan één enkele lidmaatschap. Enerzijds kan er – op het niveau van de samenleving – gesproken worden van een ‘moderating effect’. Hoe meer overlappende en met elkaar verbonden netwerken er bestaan, hoe hoger de kans dat mensen met verschillende achtergronden elkaar ontmoeten. In de mate dat verenigingen horizontale netwerken creëren die onderliggende verschillen overspannen, kunnen deze een milderend effect hebben op het conflictniveau in de samenleving. Dit milderend effect is een resultaat van participatie in meerdere netwerken waar elk individu gedwongen is om zijn of haar eigen gedrag en voorkeuren te milderen om goede contacten te leggen in verschillende settings.

Anderzijds betekenen meerdere lidmaatschappen – op het niveau van het individu – meer en bredere mogelijkheden tot interactie. Deze meerdere lidmaatschappen (ook passieve lidmaatschappen) zouden een cumulatief effect hebben op het vertrouwen van individuen en andere attitudinale aspecten van sociaal kapitaal. Almond en Verba (1989) geven aan dat het aantal lidmaatschappen van een individu positief gerelateerd is met de politieke competentie van individuen.

Membership in one organization increases an individual's sense of political competence, and membership in more than one organization leads to even greater competence. (Almond & Verba, 1989: 264-265).

Hoewel Putnam zowel de reikwijdte als de intensiteit van engagement benadrukt, geeft hij – gezien zijn nadruk op face-to-face interactie – de prioriteit aan de intensiteit van de betrokkenheid. Bijgevolg ziet hij verscheidene passieve lidmaatschappen in meerdere organisaties als minder productief voor sociaal kapitaal dan één actief lidmaatschap (Wollebæk & Selle, 2003: 71).

4.2.3 En het type organisatie?

Waar de discussie over de impact van participatie in verenigingen op de attitudinale componenten van sociaal kapitaal tot hiertoe eerder focuste op de vorm van de betrokkenheid (Welke intensiteit? Het aantal lidmaatschappen?), kan nu de vraag gesteld worden of het type van organisatie waarin men participeert van belang is (Wollebæk & Selle, 2003: 71-72). Op het eerste zicht lijkt Putnam (1994) hierover

weinig te zeggen. Toch hecht Putnam in zijn werk veel belang aan de structuur van de organisatie (Wollebæk & Selle, 2003). Zo zijn Putnams vereisten van een horizontale structuur waar face-to-face interactie mogelijk is, eerder terug te vinden in niet-politieke en vrijetijdsgeoriënteerde verenigingen dan bij verenigingen met een uitgesproken politiek doel. Volgens Foley en Edwards (1996, in: Wollebæk & Selle, 2003) zou vanuit Putnams standpunt een zangvereniging of vogelliefhebbervereniging een vitale rol spelen voor de werking van de democratie, terwijl de bijdrage van sociale bewegingen, vakbonden en politieke partijen miniem is. Wollebæk en Selle (2003) geven aan dat deze visie op Putnams werk sterk gecontesteerd wordt.

Vanuit de contextuele benadering van Selle en Strømsnes (2001) is Putnams onderscheid tussen politieke en niet-politieke organisaties niet relevant en ambigu. Zij stellen dat het belang van dit nieuwe type van (passief) lidmaatschap voor de democratie en de samenleving afhankelijk is van de nadruk die gelegd wordt op de interne versus de externe democratische functies van een organisatie. Legt men de nadruk vooral op de externe functie van de organisatie, dan zal de vraag naar de intensiteit van het lidmaatschap weinig belangrijk zijn en zal de representatie van de standpunten van de leden belangrijk zijn. Legt men de nadruk op de interne (socialisatie)functie van de organisatie, dan hangt het belang van passief lidmaatschap af van de achterliggende visie van waaruit men kijkt (ziet men passief engagement positief – zoals bijvoorbeeld Almond en Verba, of negatief – zoals Putnam). Selle en Strømsnes pleiten daarom voor een contextuele benadering van het belang van passief lidmaatschap: ‘(...) membership (...) can mean different things in different types of organization, and in which there may exist large differences across countries’ (Selle & Strømsnes, 2001: 140). Ze stellen verder dat de afname in face-to-face contact in de nieuwe organisaties niet noodzakelijk problematisch is voor de algemene democratische socialisatie van passieve leden, omdat er sprake kan zijn van verhoogde horizontale contacten binnen andere organisaties en instituties. We moeten volgens hen verder kijken dan de neo-Tocquevilliaanse benadering (cf. Putnam) als we de mogelijke democratische leerprocessen in instituties en organisaties buiten de vrijwillige sector in aanmerking willen nemen. Passieve vormen van

engagement kunnen dus ook een socialiserend effect hebben. Verder is face-to-face contact in de nieuwe organisaties ook niet noodzakelijk afwezig, daar deze organisaties werken met een uitgebreid en omvattend informatiesysteem dat verticaal contact tot stand brengt. Selle en Strømsnes (2001) stellen verder ook dat passieve leden een nieuw soort ‘passieve macht’ hebben, en niet machteloos of gemarginaliseerd zijn binnen de nieuwe organisatietypes. Ze beschikken immers over de mogelijkheid om hun lidmaatschap op te geven. De communicatie met de organisatie verloopt dus zeker niet in één richting. Ook al hebben passieve leden geen echte macht of invloed, het nieuwe type van contact – via het informatiesysteem dat deze nieuwe organisaties kenmerkt – sluit volgens Selle en Strømsnes de leden niet uit omdat ze een gebrek aan kennis of verbondenheid zouden hebben met de activiteiten van de organisatie.

4.3 Onderzoeksresultaten voor het belang van passief lidmaatschap

Hierboven werd de theoretische discussie over het belang van passief lidmaatschap voor de vorming van sociaal kapitaal weergegeven. In wat volgt worden de voornaamste empirische bevindingen rond dit thema weergegeven die Putnams assumpties in belangrijke mate counteren.

Wollebæk en Selle (2002a) komen tot de conclusie dat Putnams pessimisme rond passief lidmaatschap onterecht is. Aan de hand van data van een nationale ‘Survey on Giving and Volunteering (SGV)’ (in het kader van het Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project) in Noorwegen (1695 respondenten), analyseerden deze auteurs de impact van de intensiteit en de reikwijdte (de ‘scope’) van participatie en het type van organisatie (politiek vs. niet-politiek) waarin men participeert op de vorming van sociaal vertrouwen, sociale netwerken en ‘civic’ engagement – d.i. sociaal kapitaal. De intensiteit van het engagement werd nagegaan aan de hand van de tijd die respondenten het voorbije jaar in verenigingen besteedden, volgens Wollebæk en Selle een redelijk accuraat meetinstrument om de mate van face-to-face contact na te gaan. Op basis hiervan worden

vier categorieën van leden gecreëerd: volledig passief, relatief passief, relatief actief en zeer actief. De indicator voor de reikwijdte was het aantal verenigingen waaraan elk individu is verbonden (zowel lidmaatschappen als vrijwilligerswerk). Het hoofddoel van een vereniging wordt als indicator voor het type van organisatie gebruikt.

Met betrekking tot sociaal vertrouwen – gemeten via een single-item: ‘vind je dat de meeste mensen te vertrouwen zijn of kan je niet voorzichtig genoeg zijn in contact met andere mensen?’ – bevestigen hun resultaten Putnams stelling dat participatie in verenigingen bijdraagt aan sociaal vertrouwen. De resultaten ondersteunen evenwel niet Putnams nadruk op face-to-face contact. Vooral het behoren tot verscheidene verenigingen (de ‘scope’) – onafhankelijk van de mate van face-to-face contact, de intensiteit van het lidmaatschap of het doel van de vereniging – lijkt de meest productieve bron voor sociaal vertrouwen te zijn.

De invloed van participatie op sociale netwerken werd nagegaan door twee indicatoren. Ten eerste de breedte van de sociale netwerken (het aantal verschillende groepen die een respondent als deel van zijn/haar netwerk beschouwt) en, ten tweede, de aanwezigheid van burens, collega’s of studenten in de huidige lokale gemeenschap, werkplaats of school van de respondent binnen alle connecties van de respondent. Deze tweede indicator wil de gradatie nagaan waarin betrokkenheid in verenigingen bijdraagt aan de constructie van nieuwe sociale netwerken. Met betrekking tot de vorming van sociale netwerken blijkt uit het onderzoek dat participatie in verenigingen aan beide indicatoren gerelateerd is. Vooral de ‘scope’ van de participatie blijkt een effect te hebben op de breedte van de netwerken en de constructie van nieuwe sociale netwerken. Het al dan niet actief lid zijn (de intensiteit) heeft zo goed als geen impact op deze sociale netwerken. Volgens Wollebæk en Selle countert deze bevinding Putnams assumptie dat vooral directe interacties tussen individuen in secundaire organisaties horizontale netwerken creëren.

Wat de vorming van ‘civic’ engagement betreft – gemeten via vier indicatoren: politieke interesse, dagelijks het nieuws lezen, regelmatig gaan stemmen bij verkiezingen en een samengestelde index geconstrueerd op basis van de drie variabelen, vinden Wollebæk en Selle een bevestiging van Putnams notie dat leden van

een vereniging meer geëngageerd zijn dan niet-leden. De intensiteit van dit lidmaatschap blijkt echter van geen belang, er werd geen bewijs gevonden dat actieve leden meer geëngageerd zijn dan passieve leden. Het aantal lidmaatschappen zorgt daarentegen wel voor een duidelijk onderscheid tussen de meer en de minder geëngageerden, en dit zowel bij passieve als actieve leden.

Wollebæk en Selle (2002a) vinden in hun analyses van de SGV-data dus geen aanwijzingen voor het feit dat actieve participatie meer bijdraagt tot de vorming van sociale netwerken en 'civic' engagement. De relatie tussen vertrouwen en de intensiteit van de engagementen blijkt ook zeer klein. Het hebben van meerdere passieve engagementen (de 'scope') binnen verschillende types van organisaties blijkt een betere indicator voor sociaal kapitaal dan de intensiteit. Meerdere passieve lidmaatschappen (een combinatie dus van 'scope' en intensiteit) blijken dus meer bevorderlijk te zijn voor de kwaliteit van het samenleven dan één actief lidmaatschap. Deze resultaten trekken Putnams notie – namelijk dat actieve participatie noodzakelijk is voor de vorming van sociaal kapitaal – in twijfel. De auteurs stellen tot slot dat toekomstig onderzoek naar sociaal kapitaal meer aandacht moet besteden aan het belang van passieve en meervoudige lidmaatschappen in verenigingen (Wollebæk & Selle, 2002a: 35-55).

Dit laatste concluderen Wollebæk en Selle (2002b) ook in een ander onderzoek: 'The results presented in this article demonstrate that passive support cannot be left out in any comprehensive analysis of participation in associations' (Wollebæk & Selle, 2002b: 196). Ook in dit onderzoek werden de Noorse SGV-data gebruikt, maar met andere onderzoeksvragen (onder meer: Waarom beschouwen de vele passieve leden hun passief lidmaatschap toch van waarde? Hoe zijn ze gerelateerd aan hun verenigingen? Zijn passieve leden vervreemd of onverschillig, zoals Putnam stelt?). Wollebæk en Selle (2002b) vinden dat de redenen waarom passieve leden lid worden iets meer vanuit persoonlijk eigenbelang zijn geïnspireerd dan de redenen van actieve leden (die evenwel ook persoonlijke motieven opgeven). Een verrassende vaststelling in dit onderzoek is dat passieve leden meer geneigd zijn om lid te worden van een vereniging om beslissingen te beïnvloeden of om politieke druk uit te oefenen dan actieve leden. Verder willen actieve leden via hun lidmaatschap vooral invloed

uitoefenen op hun onmiddellijke omgeving, terwijl passieve leden meer interesse hebben in beslissingen op het nationale of internationale niveau. Wanneer we verenigingen dus zien als een intermediaire structuur voor individuen om de politiek te beïnvloeden (zoals de neo-Tocquevilliaanse benadering doet) dan is, volgens Wollebæk en Selle (2002b), passief lidmaatschap even belangrijk als actief lidmaatschap. Passieve leden zijn verder even bezorgd als actieve leden over hoe hun vereniging werkt. Ze zien zichzelf niet als uitgesloten van interne processen en – zeer belangrijk – ze zijn bereid om actief deel te nemen aan specifieke activiteiten wanneer dit wordt gevraagd. Dit laatste onderstreept het belang om passief lidmaatschap dynamisch en situationeel te benaderen: passieve leden kunnen ook actief worden of uit de organisatie stappen, afhankelijk van hun motivatie of levenssituatie op dat moment. Volgens Wollebæk en Selle suggereren deze resultaten dat passieve leden noch vervreemd zijn van, ongeïnteresseerd zijn in, of van geen betekenis zijn voor de verenigingen waarvan zij lid zijn (Wollebæk & Selle, 2002b: 192-196).

Wollebæk en Selle (2003: 86) geven aan dat de resultaten van hun onderzoek (2002a en 2002b – zie hierboven) aangeven dat de ‘participation by proxy’ die vele passieve leden uitoefenen, waarschijnlijk niet minder van belang is voor de democratie dan actieve participatie. Maloney (1999: 117) geeft aan dat ‘(...) citizens are becoming *participatory dualists*, seeing local political matters as being best addressed by individual action, and national matters of concern such as human rights and the global environment as best addressed by ‘group’ action’. Volgens Wollebæk en Selle (2003) ondersteunen hun resultaten de stelling van Maloney dat de participatiefunctie op het bovenlokale niveau wordt ‘uitbesteed’.

In een recente studie, op basis van data van de ‘European Science Foundation’s Citizenship Involvement, Democracy Survey’, afgenomen in de periode 1999-2002 in 13 Europese landen, vinden Wollebæk en Strømsnes (2008) gelijkaardige bevindingen als in vroeger onderzoek (zie Wollebæk & Selle, 2002a). In vergelijking met deze vroegere studie (2002a) is dit onderzoek echter uitgebreider: de resultaten worden van een Noors perspectief in een Europees comparatief perspectief geplaatst. Verder worden in dit onderzoek niet enkel op individueel niveau, maar ook op geaggregeerd niveau de

intensiteit en de ‘scope’ van vrijwillige sectoren geanalyseerd. Zodoende kan enerzijds worden nagegaan wat het effect van de intensiteit en de reikwijdte van betrokkenheid van individuen op sociaal kapitaal is. Anderzijds kan ook het verband nagegaan worden tussen verschillende types van ‘organizational societies’ en belangrijke bronnen voor de democratie. Wollebæk en Strømsnes (2008) stellen dat Putnam’s micro-georiënteerd socialisatieperspectief – cf. de interne functie van verenigingen die Putnam lijkt te benadrukken – gecontesteerd wordt. Een alternatief hiervoor is de macro-georiënteerde, institutionele benadering, die onderzoekt hoe de structuur, de functies en de perceptie van belangrijke instituties in de samenleving de heersende waarden en normen beïnvloeden.¹⁸ Wollebæk en Strømsnes (2008) beschouwen deze macro-benadering als een aanvulling op Putnams theorie.¹⁹

Met betrekking tot het individuele niveau vinden de auteurs dezelfde resultaten als Wollebæk en Selle (2002a): het effect van het hebben van meerdere lidmaatschappen (‘scope’) op sociaal vertrouwen en ‘civic’ engagement (sociale netwerken werden in deze studie niet als indicator voor sociaal kapitaal opgenomen) is sterker dan het effect van intensiteit (dat zeer zwak is). Op het geaggregeerd niveau zijn de resultaten gelijkaardig: de ‘scope’ van het organisationele leven – gemeten via het gemiddelde aantal lidmaatschappen in een populatie – heeft een sterkere samenhang met het niveau van sociaal kapitaal in de samenleving dan de proportie

¹⁸ Wollebæk en Strømsnes (2008) zijn ervan overtuigd dat instituties in de for-profit en de non-profit sector waarden en normen kunnen beïnvloeden, naar analogie met instituties in de publieke sector, zoals bijvoorbeeld de politie of rechtbanken, die ervoor zorgen dat mensen sneller inzien dat onbetrouwbaar en niet-solidair gedrag tot sancties zal leiden en dit soort gedrag dus minder snel zullen stellen.

¹⁹ Een uitgebreide vergelijking van de socialisatie- versus de institutionele benadering zou ons binnen het kader van deze meesterproef te ver leiden. Een discussie tussen beide visies kan worden gevonden in de literatuurstudie bij het onderzoek van Wollebæk en Selle (2007). Wat het empirische luik van dit laatste onderzoek (Wollebæk & Selle, 2007) betreft, zijn de conclusies van Wollebæk en Selle – dit keer op basis van data van de European Social Survey uit 2002/2003 – dezelfde als deze van Wollebæk en Strømsnes (2008) die in de tekst hierboven werden besproken.

actieve leden van verenigingen (intensiteit). De verklarende kracht van de ‘scope’ van organisationele bindingen op sociaal kapitaal blijkt zowel op individueel als op geaggregeerd niveau substantieel sterker, dan de dimensie ‘intensiteit’. Wel zijn de effecten op het individuele niveau zwakker dan deze op het geaggregeerde niveau. Dit kan volgens Wollebæk en Strømsnes (2008: 259-260) als een indicatie gezien worden dat de mechanismen van de constructie van sociaal kapitaal institutioneel (macro) en niet individueel (micro) zijn. Dit is een bevestiging van de bevindingen van Rothstein en Stolle (2002 en 2004, in: Wollebæk en Strømsnes, 2008), die stellen dat de rol van participatie van individuen in het verenigingsleven in de literatuur over sociaal kapitaal wordt overdreven. Volgens de aanhangers van de institutionele benadering moet de aandacht van onderzoekers dan ook worden verlegd naar de rol van het publiek beleid en het functioneren van instituties. Wollebæk en Strømsnes gaan met dit laatste akkoord en stellen dat participatie in verenigingen niet de enige onafhankelijke variabele in de analyse naar de constructie van sociaal kapitaal is. Toch geloven zij dat het vooralsnog niet aangewezen is om de rol van verenigingen uit te sluiten. De auteurs pleiten voor een benadering die de rol van verenigingen voor de vorming van sociaal kapitaal benadrukt, zonder evenwel te vervallen in de micrologica van individuele socialisatie. Een alternatieve interpretatie kan zijn dat organisaties eerder sociaal kapitaal institutionaliseren dan dat ze sociaal kapitaal genereren. Verder onderzoek is voor Wollebæk en Strømsnes dan ook een must om dit argument meer in detail te onderzoeken.

Tot slot kan ook nog een vergelijking van lidmaatschap met meer onconventionele actievormen worden weergegeven. Welzel, Inglehart en Deutsch (2005) geven aan dat actief lidmaatschap van organisaties niet de enige bevorderende factor is voor sociaal kapitaal (deze studie situeert zich op individueel niveau). Ook andere, niet-geïnstitutionaliseerde vormen van engagement (zij gebruiken hiervoor de term ‘elite-challenging action’) zoals boycotts, collectieve acties, petitie’s,... zouden een grote rol spelen in de vorming van sociaal kapitaal. Bovendien zouden deze onconventionele actievormen, die vaak gericht zijn op beleidsmakers, grotere positieve gevolgen hebben voor de democratische cultuur dan lidmaatschap van een organisatie. Hun onderzoek – op basis van gegevens uit de

EVS en WVS – geeft aan dat tussen de jaren 1980 en 2000 het aantal leden van verenigingen, en vooral de deelname aan ‘elite-challenging action’, is gegroeid. Beide vormen van betrokkenheid correleren ook positief met elkaar: er is geen uitruil (substitutie-effect) op te merken tussen lidmaatschap in verenigingen en participatie in ‘elite-challenging action’. Bovendien blijkt uit de verzamelde data dat participatie aan onconventionele en niet-geïnstitutionaliseerde vormen van engagement zelfs sterker bijdraagt tot de vorming van sociaal kapitaal dan lidmaatschap in formele verenigingen (Welzel, Inglehart & Deutsch, 2005: 123-137).

DEEL II: EMPIRISCH GEDEELTE

In het eerste deel van deze meesterproef werd een theoretisch kader aangeboden rond nieuwe participatievormen²⁰ en de mogelijke effecten van deze nieuw ontstane vormen op de mate van sociaal kapitaal in de samenleving. Op basis van de literatuur worden een drietal centrale participatievormen onderscheiden. Enerzijds zijn er de meer klassieke vormen van participatie, zoals het actieve lidmaatschap van verenigingen of het vrijwilligerswerk. Anderzijds werd het giro-activisme als nieuwe participatievorm toegelicht. In dit tweede deel wordt het giro-activisme als nieuwe participatievorm empirisch onderzocht, alsook de impact van deze participatievorm op het sociaal kapitaal in Vlaanderen.

5 Onderzoeksontwerp

5.1 Onderzoeksvragen en hypothesen

In het empirisch gedeelte van deze meesterproef worden – in navolging van de probleemstelling (zie ‘inleiding en probleemstelling’) en de literatuurstudie – in een eerste beschrijvend deel volgende onderzoeksvragen beantwoord:

1. Een eerste exploratie van het giro-activisme in Vlaanderen:
 - a. Hoe prevalent is giro-activisme in Vlaanderen?
 - b. Wat is het socio-demografische profiel van de giro-activist?
2. Hoe is het gesteld met de bredere participatie van de Vlaming?
3. Hoe verhoudt het giro-activisme zich tot andere vormen van participatie? Is er een bepaalde groep mensen die hun betrokkenheid niet in het ‘clubhuis’ tonen, maar wel via een

²⁰ In de literatuur rond het thema ‘participatie’ of ‘betrokkenheid’ komen vaak de begrippen ‘participation in’, ‘membership of’, ‘engagement in’ of ‘involvement in’ organisaties voor, zonder dat deze begrippen tegen elkaar worden afgezet. In deze meesterproef ging het tot hiertoe vaak over ‘betrokkenheid’ of ‘participatie’. Deze begrippen werden in het theoretisch deel door elkaar – als synoniemen – gebruikt. Toch zal – meer bepaald in dit empirisch deel – vooral over ‘participatie’ in organisaties worden gesproken.

‘giro-nummer’? Met andere woorden: is giro-activisme een aparte, onderscheiden vorm van maatschappelijke betrokkenheid of is er daarentegen sprake van een cumulatief participatiepatroon?

Een tweede deel met verklarende analyses is opgebouwd rond volgende onderzoeksvragen:

4. Welke socio-demografische kenmerken en andere vormen van participatie hebben een effect op giro-activisme? (wat is het effect van een aantal kenmerken op het feit of men giro-activist is of niet?)
5. Wat is het effect van de verschillende vormen van maatschappelijke betrokkenheid op (de attitudinale componenten van) sociaal kapitaal in Vlaanderen? En meer bijzonder: wat is het relatieve effect van giro-activisme op sociaal kapitaal in vergelijking met ander types participatie?

Uit de literatuurstudie blijkt dat met betrekking tot het thema maatschappelijke betrokkenheid, er ruwweg twee opvattingen terug te vinden zijn rond de organisationele veranderingen en de hiermee geassocieerde veranderende participatievormen die zich de laatste decennia voltrokken. Enerzijds zijn er auteurs zoals Putnam (1995, 2000) die de nadruk leggen op face-to-face contact binnen verenigingen (intense, actieve betrokkenheid) als noodzakelijke voorwaarde voor de ontwikkeling van sociaal kapitaal. De beschreven transformaties naar meer afstandelijke en passieve vormen van participatie worden als negatief aanzien, ze veroorzaken een ‘decline of social capital’. Anderzijds is er een groep auteurs (Wollebæk & Selle, 2002a, 2002b, 2003; Selle & Strømsnes, 2001) die aangeven dat de minder intensieve participatievormen niet noodzakelijk tot een terugval van het sociaal kapitaal leiden. Bijgevolg worden volgende ‘dubbele’ hypothesen geformuleerd (hypothese ‘a’ is telkens in lijn met Putnams visie, hypothese ‘b’ geeft het standpunt van de andere auteurs – o.a. Bekkers (H1b) of Wollebæk en Selle (H2b) – weer):

- H1a: Er is sprake van een kantelmoment (breuk) als gevolg van de transformatie: de groep vrijwilligers die actief zijn neemt af en nieuwe vormen van participatie (passief lidmaatschap en giro-activisme) kennen succes. Het gaat om twee van elkaar gescheiden participatierepertoires.

- H1b: Er is geen sprake van een breuk, maar van een uitbreiding. Het gaat hier om een cumulatie van traditionele en nieuwe participatievormen.
- H2a: Het sociaal kapitaal van de samenleving neemt af omwille van de nieuwe participatievormen.
- H2b: De nieuwe participatievormen hebben geen negatief effect op het sociaal kapitaal van een samenleving.

5.2 Data en methode

De data die in de analyses van deze meesterproef worden gebruikt, zijn verzameld in het kader van de Survey naar Sociaal-Culturele Verschuivingen in Vlaanderen 2000, 2002, 2003 van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (hierna ‘SCV-survey’ genoemd).²¹ De SCV-survey is een jaarlijkse survey die sinds 1996 wordt uitgevoerd bij een representatieve steekproef van Nederlandstalige Belgen binnen het Vlaamse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Via deze survey wordt gepeild naar opvattingen, waarden en overtuigingen van Vlamingen ten aanzien van maatschappelijke- en beleidsrelevante thema’s. De SCV-surveys worden elk jaar afgenomen in de periode maart-juni bij 1.500 toevallig getrokken respondenten tussen 18 en 85 jaar. De bevraging gebeurt door middel van persoonlijke face-to-face interviews met gestandaardiseerde vragenlijsten (Carton, Hegemann & Van Geel, 2002).

De structuur van de vragenlijst van de SCV-surveys is telkens driedig en bestaat vooreerst uit een vast gedeelte met vragen naar sociaal-demografische kenmerken en vragen die peilen naar sociale netwerken, lidmaatschap van verenigingen, participatie aan culturele activiteiten en vrijetijdsbesteding. Ten tweede een variabel periodiek gedeelte met vragen die om de 2 à 3 jaar aan bod komen (met betrekking tot vertrouwen in instellingen, vertrouwen in de democratie, subjectieve veiligheid,...) en tot slot een variabel ad-hoc

²¹ De keuze voor het gebruik van deze jaartallen van de SCV-survey, komt voor uit het feit dat in deze jaartallen het topic ‘giro-lidmaatschap en steunbetuiging’ werd bevestigd, hetgeen in andere jaartallen niet het geval was.

gedeelte met vragen over een actueel beleidsrelevant thema²² (Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2009; Carton, Hegemann & Van Geel, 2002).

Voor onderzoeksvraag 1 en 2 wordt gebruik gemaakt van de data van de SCV-surveys uit 2000, 2002 en 2003. Voor de andere onderzoeksvragen wordt gebruik gemaakt van de data uit de SCV-survey van het jaartal 2002, gezien het feit dat zowel giro-lidmaatschap als de andere participatievormen, alsook variabelen die naar sociaal kapitaal peilen, hier het meest uitgebreid bevroegd werden.²³

Gezien de SCV-surveys gebruik maken van voorgestructureerde vragenlijsten, is de methode die in deze meesterproef wordt gebruikt deze van het kwantitatief – explorerend en verklarend – onderzoek. Survey-onderzoek op basis van voorgestructureerde vragenlijsten leent zich bij uitstek voor kwantitatieve, statistische analyses (Billiet & Waage, 2006: 82). Een groot voordeel van deze kwantitatieve methode is dat zij een statistische analyse van de gegevens toelaat die mogelijke verbanden tussen kenmerken aan het licht kan brengen. Verder leidt deze kwantitatieve onderzoeksbenadering ook tot een grote externe geldigheid, wat uiteraard een voordeel is bij dit onderzoek (Billiet & Waage, 2006: 82 & 316).

De kwantitatieve analyses in deze meesterproef worden uitgevoerd aan de hand van het softwarepakket SAS[®] *Enterprise Guide*. In de analyses wordt gebruik gemaakt van de weegfactor die door de Studiedienst van de Vlaamse Regering voor elk jaartal werd berekend.²⁴ De resultaten zijn bijgevolg representatief voor de populatie.

²² Deze actuele thema's zijn per jaartal (Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2009):

- 2000: Leefmilieu.
- 2002: Sociale uitsluiting en solidariteit.
- 2003: ICT en bijkomende opleiding.

²³ Bijlage 1 geeft een overzicht van de (voor deze meesterproef relevante) topics die per jaar (2000, 2002, 2003) in de SCV-surveys werden bevroegd.

²⁴ De cijfers die in alle hierna volgende tabellen worden weergegeven, zijn dus gewogen cijfers. De absolute frequenties in de tabellen zijn afgerond tot gehele getallen.

5.3 Operationalisering van de concepten

Volgens Billiet en Waeghe (2006: 88 & 95) vertrekt elk onderzoek van een theoretische voorstelling van de te bevragen kenmerken, waarin de in het literatuurgedeelte vermelde concepten worden geoperationaliseerd. De te operationaliseren concepten kunnen worden opgedeeld in drie grote blokken, zoals weergegeven in onderstaande tabel. Binnen de SCV-surveys wordt gezocht naar indicatoren die nauw aansluiten bij de operationalisering van de concepten (zie variabelenummers in de derde kolom in de tabel) en die in verdere analyses gebruikt zullen worden.

Tabel 1. Overzicht van de onderzoeksvariabelen.

Concepten	Centrale componenten	Variabelen (variabelennummer)*
Socio-demografische kenmerken (<i>onafhankelijke / controlevariabele</i>)	Sociale kenmerken	- Kerkpraktijk (v54)
	Affectieve banden	- Burgerlijke staat (v34_a) - Gezins situatie (v34_c, v34_d)
	Culturele kenmerken	- Opleiding (v26) - Leeftijd (lft02) - Geslacht (v3) - Religie (v53)
	Economische situatie	- Inkomen (v47, v50_a, v50_b)
Maatschappelijke betrokkenheid (<i>onafhankelijke variabele</i>)	Type participatie (<i>combinatiemaat intensiteit * reikwijdte</i>)	- Lidmaatschap van verenigingen (met aanduiding van intensiteit van het lidmaatschap: geen lid, vroeger lid, passief lid, actief lid, bestuurslid) (v64) - Giro-lidmaatschap en steunbetuiging (v78) - Vrijwilligerswerk (v58, v59)
Sociaal kapitaal (<i>afhankelijke variabele</i>)	Attitudinale component	- Utilitair individualisme (v86) - Etnocentrisme (v80) - Politieke machteloosheid (v89)
	Vertrouwen	- Vertrouwen in instellingen (v81)

* Variabelen en vraagnummers zoals bevraagd in de SCV-survey jaartal 2002. Deze variabelen en vraagnummers worden bewerkt tot bruikbare variabelen die aansluiten bij de operationalisering van de concepten in deze meesterproef.

Socio-demografische kenmerken

In de eerste plaats werden socio-demografische kenmerken, zoals geslacht, leeftijd, opleiding, burgerlijke stand en gezinssituatie, religie, en inkomen bevroegd. Deze variabelen vragen geen verdere operationalisering. Ze worden in de analyses gebruikt omdat uit onderzoek blijkt dat deze variabelen een grote invloed op het sociaal kapitaal van mensen kunnen hebben (Hooghe, 2003a). Putnam (1996 & 2000) stelt immers dat de oude generatie burgers een meer 'civic' waardepatroon heeft dan de jongere (nieuwe) generatie burgers die meer de burgerlijke plichten mijden. Dit impliceert dat oudere mensen algemeen gezien over meer sociaal kapitaal beschikken dan de jongere mensen. Ook zouden gelovigen over meer sociaal kapitaal beschikken dan niet-gelovigen (Hooghe, 2003c). Putnam stelt verder dat samenwonenden en getrouwde mensen over een groot veralgemeend vertrouwen beschikken en zich meer engageren dan mensen die alleen leven (Putnam, 1996). Onderzoek van Hooghe (2003a) toont duidelijk aan dat opleiding en geslacht, en in sommige gevallen ook het inkomen, een significante invloed hebben op de attitudinale componenten van sociaal kapitaal. Deze socio-demografische kenmerken kunnen in verdere analyses als controlevariabelen dienen.

Participatievormen

De verschillende participatievormen (dit zijn 'netwerken' – de 'structurele component' van sociaal kapitaal) worden geoperationaliseerd aan de hand van verschillende kenmerken. Onder de algemene noemer 'lidmaatschap van verenigingen' werd in de SCV-surveys gepeild naar verschillende categorieën lidmaatschap in verschillende verenigingen:

- 'geen lid' betekent dat men bij de respectievelijke vereniging geen lidmaatschap heeft;
- 'vroeger lid' betekent dat men van de respectievelijke vereniging ooit lid is geweest;
- 'passief lid' wordt omschreven als 'iemand die niet meer doet dan alleen het lidgeld betalen en/of het tijdschrift lezen';
- 'actief lid' is men als men 'aan de activiteiten van de vereniging deelneemt';

- ‘bestuurslid’ wordt omschreven als ‘iemand die binnen de vereniging een officiële functie vervult (voorzitter, secretaris, penningmeester,...)’.

Hierbij moet worden opgemerkt dat voor het jaartal 2000 een andere vraagstelling werd gehanteerd voor het topic ‘lidmaatschap’. In 2000 werd enkel gevraagd naar actief lidmaatschap van één of meerdere verenigingen, ‘dat wil zeggen dat u het voorbije jaar aan activiteiten heeft deelgenomen van clubs, organisaties of verenigingen van welke aard dan ook’.

Het topic ‘giro-lidmaatschap en steunbetuiging’ vroeg of de respondenten het voorbije jaar een bijdrage of gift storten voor één van de opgesomde organisaties. ‘Giro-lidmaatschap en steunbetuiging’ (d.i. giro-activisme/donateurschap) werden verder gespecificeerd als ‘enkel het storten op rekeningen. De aankoop van steunkaarten of stickers vallen hier niet onder’. Het topic ‘vrijwilligerswerk’ stelde de vraag of de respondenten ‘momenteel op regelmatige basis (onbetaald) vrijwilligerswerk verrichten’. De respondenten die deze vraag bevestigend beantwoordden, gaven verder aan op welke terreinen ze actief waren.

In deze meesterproef zal het begrip ‘type participatie’ gebruikt worden. Dit concept wordt naar voor geschoven als een combinatie van ‘intensiteit’ van de participatie en de ‘reikwijdte’ van de participatie. Indicatoren voor de ‘intensiteit’ (die dus indirect de mate van face-to-face contact van de leden of vrijwilligers meten) zijn de vragen naar ‘(giro-)lidmaatschap’ of ‘vrijwilligerswerk’. Logischerwijze kunnen we veronderstellen dat passief lid zijn (lidgeld betalen of clubblad lezen) en giro-activisme (donatie via overschrijving) minder tijdsintensief zijn dan het deelnemen aan de activiteiten van een vereniging (actief lidmaatschap), wat op zijn beurt minder tijdsintensief is dan het uitoefenen van een bestuursfunctie binnen een vereniging. ‘Reikwijdte’ wordt nagegaan via het aantal organisaties waar een respondent in participeert. ‘Type lidmaatschap’ is dus een maat voor het aantal keren (het aantal organisaties) dat een respondent een bepaalde vorm van participatie (cf. ‘intensiteit’) opneemt.

Tot slot nog een aantal algemene opmerkingen hierbij, die voor alle analyses in deze meesterproef gelden. De uitgebreide vraagstelling naar de verschillende vormen van participatie in de

SCV-surveys is zonder meer een pluspunt. Toch moet het interpreteren van de resultaten met de nodige voorzichtigheid gepaard gaan. Er kunnen immers een aantal meeteffecten optreden. Zo bepalen de respondenten zelf grotendeels op basis van de vraagstelling in de SCV-survey of ze hun betrokkenheid bij een organisatie als passief dan wel actief rapporteren, waarbij mogelijk ook het geven van sociaal wenselijke antwoorden een rol kan spelen. Ook is de bevraging naar 'giro-lidmaatschap' niet expliciet bij het vragenblok rond de andere types van lidmaatschap ondergebracht. De categorieën 'giro-lidmaatschap' en 'passief lidmaatschap' worden hierdoor ook niet expliciet tegen elkaar afgezet, waardoor respondenten zichzelf mogelijks in een verkeerde categorie indelen waardoor. Hierdoor kan een overlap voorkomen in het aantal giro-lidmaatschappen of het aantal passieve lidmaatschappen dat respondenten rapporteren, wat tot een onderschatting of tot een overschatting van (één van) beide categorieën kan leiden. Ook de vraagstelling rond 'vrijwilligerswerk' kan problematisch zijn. Respondenten worden gevraagd of ze op het moment van bevraging 'regelmatig onbetaald vrijwilligerswerk' beoefenen. Deze bewoordingen zijn weinig gespecificeerd, de grens tussen 'regelmatig' en 'niet regelmatig' is voor interpretatie vatbaar.

De wijze van bevraging van 'giro-lidmaatschap' in de SCV-survey confronteert ons verder met een aantal andere meeteffecten, die er mogelijks voor zorgen dat we met een onderschatting te maken krijgen van het aantal keren dat respondenten opgeven een 'giro-lidmaatschap' te hebben en dus giro-activist te zijn. Deze onderschatting kan aan verscheidene factoren te wijten zijn. Vooreerst kan de bemerking worden gemaakt dat het aantal organisaties waarvan respondenten kunnen aangeven dat ze een vroeger, actief, passief, actief of bestuurslidmaatschap hebben veel uitgebreider is, dan het aantal organisaties waar respondenten een giro-lidmaatschap bij kunnen rapporteren (er zijn minder, maar bredere categorieën van organisaties bevraagd). Dit kan ervoor zorgen dat er minder giro-lidmaatschappen gerapporteerd worden dan er in werkelijkheid zijn. Verder vermeldt de vraagstelling van de SCV-survey rond giro-lidmaatschap duidelijk dat de aankoop van steunkaarten of 'gadgets' van organisaties niet onder dit giro-lidmaatschap vallen. Nochtans kan uit de definities van giro-

activisme (zie Deel I) niet worden afgeleid dat deze handelingen niet als giro-activisme mogen bestempeld worden. Tot slot wordt in de vragen van de SCV-survey geen onderscheid gemaakt tussen individueel gedrag en gedrag op het niveau van het huishouden. Mogelijks rapporteren respondenten enkel de acties die zijzelf ondernomen hebben en nemen ze de donaties van de echtgeno(o)t(e) of donaties op 'gezinsniveau' niet in aanmerking. De 'Geven in Nederland'-survey (jaartal 2005) maakt bijvoorbeeld wel deze opdeling. In deze survey zijn zowel vragen naar donaties op individueel niveau als op niveau van het huishouden gesteld (Schuyt & Gouwenberg, 2005: 137-175).

Sociaal kapitaal

De operationalisering van het concept 'sociaal kapitaal' in deze meesterproef is gebaseerd op het werk van Hooghe (2002). Hooghe (2002: 75-79) geeft aan dat het begrip 'sociaal kapitaal' moeilijk te operationaliseren is. Ook binnen de internationale literatuur bestaat geen algemeen aanvaard meetinstrument voor sociaal kapitaal (Hooghe, 2002: 75). Volgens Hooghe (2002: 75-76) gebruikt ook Putnam heel wat attitudes die verwant zijn met sociaal kapitaal, zonder dat ze echter als een volwaardige operationalisering van zijn theoretische uitgangspunten kunnen worden beschouwd. Voorbeelden hiervan zijn onder andere het meten van veralgemeend vertrouwen, vertrouwen in politieke instellingen, angst voor criminaliteit en bereidheid tot altruïsme. Hooghe (2002: 76) wil op zoek gaan naar degelijke en betrouwbare meetschalen. Hij hanteert hierbij een functionalistische visie op sociaal kapitaal: het gaat om maatschappelijke structuren en waarden waardoor burgers in staat gesteld worden collectieve problemen te overwinnen. Hij zoekt dus naar waarden die deze vorm van vrijwillige samenwerking mogelijk maken of bemoeilijken. Er zijn echter weinig betrouwbare meetschalen beschikbaar die peilen naar de bereidheid om op basis van gelijkheid met anderen samen te werken. Daarom beroept Hooghe zich op schalen die peilen naar *afwijkingen* van deze waarden. Deze schalen worden gevonden in de onderzoekstradities rond autoritarisme en sociaal-cultureel conservatisme. Een eerste schaal peilt naar 'utilitair individualisme', wat ingaat tegen het streven naar solidariteit en wederkerigheid. Hiermee wordt nagegaan

of de geneigdheid tot samenwerking – voor Putnam een cruciaal element van de democratische politieke cultuur – al dan niet afgewezen wordt. Het huldigen van dit soort houding zal dan volgens Hooghe logischerwijze een negatieve invloed hebben op de integratie in allerlei maatschappelijke netwerken. De schaal ‘etnocentrisme’ meet het al dan niet hebben van een negatieve houding ten opzichte van migranten, waarmee wordt nagegaan of mensen sociale cohesie en het vreedzaam samenleven van verschillende culturen al dan niet afwijzen. ‘Politieke machteloosheid’ is een schaal die toelaat om na te gaan of lidmaatschap van vrijwillige verenigingen mensen helpt om hun individuele machteloosheid te overwinnen. De schaal ‘buurtbetrokkenheid’ gaat na of burgers zich actief integreren in hun leefomgeving, wat Putnams notie van ‘civic engagement’ benadert. Met de schaal ‘autoritarisme’ wordt tot slot gepeild naar de steun voor hiërarchische maatschappijordening met uitgesproken machtsverschillen (Hooghe, 2002: 77-79).

Doordat gewerkt wordt met een bestaande dataset, is het niet mogelijk alle voorgaande attitudinale componenten van sociaal kapitaal te onderzoeken. Zo werden de laatste twee schalen (‘autoritarisme’ en ‘buurtbetrokkenheid’) niet bevraagd in de SCV-survey (jaartal 2002). Met betrekking tot de schalen ‘etnocentrisme’, ‘politieke machteloosheid’ en ‘utilitair individualisme’ die Hooghe vernoemt, kunnen op basis van de SCV-surveys wel schalen gecreëerd worden die peilen naar deze opvattingen. Tot slot wordt sociaal kapitaal in heel wat onderzoek aan de hand van één survey-item, ‘veralgemeend vertrouwen’ (als single-item schaal), gemeten (Hooghe, 2002: 76). De notie veralgemeend vertrouwen werd in de SCV-survey (jaartal 2002) niet bevraagd. Wél werd gepeild naar het ‘vertrouwen in instellingen’. Deze schaal ‘vertrouwen in instellingen’ wordt in dit onderzoek als proxy genomen voor de maat ‘veralgemeend vertrouwen’.²⁵ De maat ‘vertrouwen in instellingen’

²⁵ Evidentie voor deze proxy-maatstaf kan gevonden worden in onderzoek van Hall (1999), die een verband vindt tussen veralgemeend vertrouwen en vertrouwen in instellingen. Over de richting van dit verband bestaan echter verschillende opvattingen. Onder andere Newton (1999a) stelt dat veralgemeend vertrouwen een voorwaarde is voor de ontwikkeling van vertrouwen in instellingen. Brehm en Rahn (1997) stellen dan weer dat het effect van vertrouwen in de instellingen op het interpersoonlijk vertrouwen

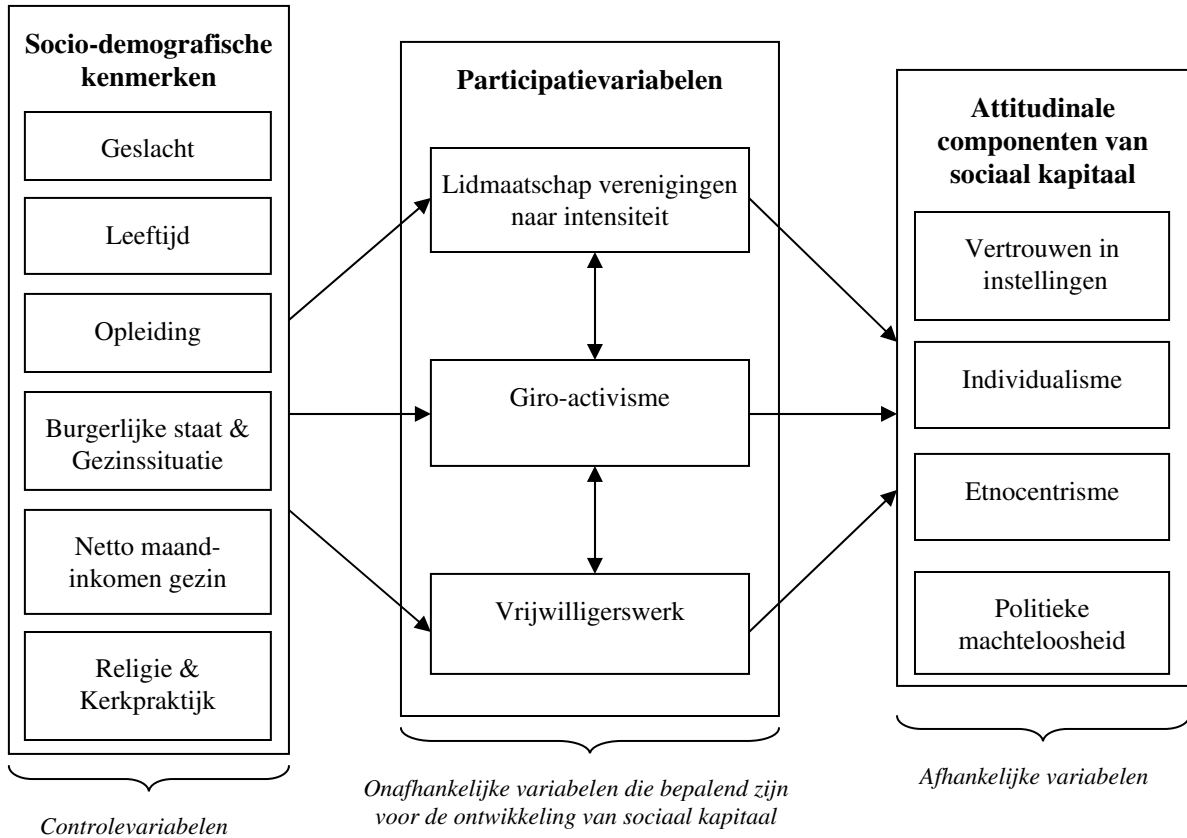
kan opgesplitst worden in twee schalen: een schaal 'vertrouwen in politiek' en een schaal 'vertrouwen in overheidsapparaat'.²⁶ In navolging van het werk van Hooghe (2002, 2003b), ligt de aandacht in dit onderzoek op deze functionalistische omschrijving en de attitudinale componenten van sociaal kapitaal.

Conceptueel model

Op de volgende pagina wordt het conceptueel model gepresenteerd, met aanduiding van de relaties tussen de afhankelijke en onafhankelijk variabelen in dit onderzoek.

groter is dan omgekeerd. Voor een uitgebreid overzicht van deze discussie kan verwezen worden naar Stolle (1999: 264-267).

²⁶ Zie bijlage 2 voor de technische aspecten bij het construeren van de gebruikte schalen ('etnocentrisme', 'utilitair individualisme', 'politieke machteloosheid', 'vertrouwen in politiek' en 'vertrouwen in overheidsapparaat') op basis van de data van de SCV-survey, 2002.

Figuur 1. Conceptueel model

6 Empirische analyses en resultaten

In dit hoofdstuk worden de data uit de SCV-surveys aan een empirische analyse onderworpen. Vooreerst worden enkele beschrijvende analyses uitgevoerd, waarmee een antwoord wordt gezocht op de onderzoeksvragen één, twee en drie. Onderzoeksvragen vier en vijf worden in het tweede luik onderzocht aan de hand van verklarende analyses.

6.1 Beschrijvende analyses

6.1.1 Giro-activisme in Vlaanderen: een eerste exploratie

6.1.1.1 Situatieschets van het giro-activisme in Vlaanderen

Vooreerst wordt nagegaan in welke mate het giro-activisme in Vlaanderen voorkomt. Tabel 2 geeft een overzicht van het percentage van de respondenten dat in de jaartallen 2000, 2002, 2003 minstens éénmaal giro-activist was en bij welke vereniging dit was. De organisaties staan gerangschikt volgens het aantal giro-activisten dat ze hebben. Wanneer over de jaartallen heen naar de types verenigingen wordt gekeken, dan blijkt dat vooral de hulp- en of gezondheidsorganisaties (zoals het Rode Kruis, Levenslijn, Kom op tegen Kanker,...) een groot aantal giro-activisten tellen (31,4% in 2000, ongeveer 40% in 2002 en 27% in 2003), gevolgd door de organisaties die zich inzetten voor solidariteit met de derde wereld (zoals Artsen Zonder Grenzen, 11.11.11., en andere). Beide types verenigingen kunnen 20% (en meer) van de respondenten verleiden tot giro-activisme. Een tweede groep organisaties – de milieu- of natuurorganisaties, de consumentenvereniging of mensenrechtenorganisaties – kunnen over de drie jaartallen heen bekeken gemiddeld 4% tot 8% van de respondenten tot hun leden rekenen. Politieke organisaties of organisaties die zich inlaten met morele problemen sluiten de rangorde af. Omwille van de diversiteit aan thema's van de organisaties in de categorie 'andere', wordt deze categorie niet in de bespreking opgenomen.

Wanneer de percentages tussen de verschillende jaartallen tegen elkaar worden afgewogen zien we dat voor elke categorie van organisaties 2002 een 'topjaar' was, met uitzondering van de consumentenverenigingen die een stijgend aantal giro-activisten lijken te kennen. Wanneer de cijfers van 2002 buiten beschouwing worden gelaten, en de cijfers van 2003 worden afgezet tegen de cijfers van het jaar 2000, dan zien we dat de percentages uit 2003 gemiddeld iets meer dan één procentpunt hoger liggen dan de cijfers uit 2000. Dit is evenwel niet het geval voor de hulp- en of gezondheidsorganisaties en de organisaties die zich inzetten voor de Derde Wereld, die elk met een daling van ongeveer vier procentpunten worden geconfronteerd.

Het grote aantal giro-leden in 2002 kan mogelijks een gevolg zijn van een externe omstandigheid, namelijk de invoering van de euro-munteenheid in België in 2002. Mogelijks is het zo dat mensen moesten wennen aan deze munteenheid (400 BEF werd bijvoorbeeld 'maar' 10 euro) en hierdoor sneller overgingen tot het geven van geld aan een organisatie, waardoor een groep mensen die geen giro-activist waren in 2002 toch uitzonderlijk een overschrijving ten gunste van een organisatie deden. Een vergelijking van slechts drie jaartallen is evenwel te kort om deze verklaring hard te maken.

Verder blijkt ongeveer een 40-50% van de respondenten minstens één keer giro-activist te zijn (tabel 2). Ook hier is 2002 een 'topjaar'. Wanneer de cijfers uit 2003 met deze van 2000 vergeleken worden, is een daling van het aandeel giro-leden binnen de Vlaamse bevolking op te merken. Over de verschillende categorieën van organisaties heen blijkt de daling van het percentage giro-activisten in de Derde Wereld- en hulp- of gezondheidsorganisaties dus sterker door te wegen dan de stijging van het percentage giro-activisten in de andere categorieën.

Tabel 2. Percentage giro-activisten naar vereniging en percentage respondenten dat giro-activist is bij minstens één vereniging (SCV-surveys 2000, 2002, 2003).

	2000 % (N=100%)	2002 % (N=100%)	2003 % (N=100%)	Trend	2003 t.o.v. 2000
Een hulp- en of gezondheidsorganisatie (Rode Kruis, Levenslijn, Kom op tegen Kanker, ...)	31,43 (1342)	39,98 (1470)	27,03 (1432)	∩	-
Een organisatie die oproept voor solidariteit met de derde wereld (Artsen Zonder Grenzen, 11.11.11., Damiaanactie, Vredeseilanden,...)	24,43 (1340)	32,90 (1469)	20,29 (1429)	∩	-
Een milieu- of natuurorganisatie (Greenpeace, ...)	6,39 (1340)	8,97 (1468)	7,54 (1431)	∩	+
Een mensenrechtenorganisatie (Amnesty International, Pax Christi, ...)	3,55 (1339)	6,46 (1468)	5,86 (1431)	∩	+
Een consumentenvereniging (Test Aankoop, ...)	3,60 (1342)	4,11 (1467)	5,58 (1431)	+	+
Een politieke organisatie	1,65 (1341)	2,66 (1460)	2,49 (1430)	∩	+
Een organisatie die zich inlaat met morele problemen (abortus, euthanasie, ...)	0,81 (1340)	1,57 (1465)	1,24 (1432)	∩	+
Andere	6,32 (1248)	8,31 (1124)	6,80 (1430)	∩	+
Minstens één keer giro-activist	46,07 (1345)	54,07 (1477)	42,09 (1433)	∩	-

Tabel 3 geeft ons een zicht op het aantal organisaties waaraan een giro-activist gemiddeld doneert. Hieruit blijkt dat bijna de helft van de groep giro-activisten slechts aan één organisatie geeft. Gemiddeld 30% van de giro-activisten geeft aan twee organisaties. Het percentage giro-activisten dat aan drie organisaties geeft, ligt aanzienlijk lager (9,6% in 2000, 16,5% in 2002 en 14,2% in 2003). Het aandeel giro-activisten dat aan vier of meer organisaties geeft, is relatief klein. Het gemiddeld aantal organisaties waaraan een giro-activist geeft, schommelt tussen de 1,7 en 1,9 voor de drie jaartallen.

Tabel 3. Percentage giro-activisten naar n-aantal keren giro-activisme en gemiddeld aantal keren giro-activisme per giro-activist (SCV-surveys 2000, 2002, 2003).

		2000 (N=620)	2002 (N= 798)	2003 (N= 603)
Verdeling van het aantal keren giro-activisme binnen de categorie giro-activisten	1	51,15	42,88	50,25
	2	34,85	34,25	27,91
	3	9,60	16,51	14,16
	4	3,57	4,33	5,74
	5	0,67	1,12	1,38
	6	0,17	0,82	0,10
	7	-	-	0,46
	8	-	0,09	-
Gemiddeld aantal keren giro-activisme per giro-activist		1,68	1,89	1,82

Uit voorgaande resultaten blijkt dat de groep respondenten die minstens één keer giro-activist is, in Vlaanderen geen marginale groep is. Afhankelijk van het jaartal blijkt dat 42% tot 54% van de respondenten bij minstens één organisatie giro-activist is. Van deze groep giro-activisten blijkt een groot aantal (ongeveer een 50%) bij twee of meer organisaties giro-activist te zijn, wat neerkomt op gemiddeld 1,7 (in 2000) tot 1,9 (2002) giro-lidmaatschappen per giro-activist in Vlaanderen. Vooral organisaties die onder de noemer hulp- of gezondheidsorganisaties vallen en organisaties die zich inzetten voor Derde Wereldlanden tellen een grote groep giro-activisten.

6.1.1.2 Socio-demografisch profiel van de giro-activist in Vlaanderen

Aan de hand van de SCV-survey jaartal 2002 (die ook verder bij analyses rond giro-activisme wordt gebruikt) wordt ook het profiel van de giro-activist nagegaan. In wat volgt wordt telkens de verdeling van een achtergrondkenmerk vergeleken binnen de groep respondenten die geen giro-activist is en de groep respondenten die aangeeft minstens één keer giro-activist te zijn (minimum één giro-lidmaatschap gerapporteerd).

Uit tabel 4 blijkt dat vrouwen (56,4%) vaker giro-lid zijn dan mannen (51,7%). De chikwadraat-test geeft echter geen significant verschil aan tussen beide groepen.

Tabel 4. Giro-activisme naar geslacht in % (frequenties).

Geslacht	Giro-activisme		Totaal
	Neen	Ja	
Man	48,3 (350)	51,7 (375)	100,0 (725)
Vrouw	43,6 (328)	56,4 (424)	100,0 (752)
Totaal	45,9 (678)	54,1 (798)	

(N= 1477; χ^2 (continuïteitscorrectie)=3,029; DF= 1; p= 0,0730)

Tabel 5 bekijkt de verdeling van het giro-activisme naar leeftijdsgroep. Binnen de afzonderlijke leeftijdscategorieën blijkt dat bij de groep 35-74 jarigen het aandeel respondenten dat giro-activist is, hoger ligt dan het aandeel dat geen giro-activist is. Dit verschil is het grootst binnen de groep 55-64 jarigen, waar het aandeel giro-activisten 67,4% is, tegenover 32,6% zonder giro-lidmaatschap. Giro-activisten lijken over het algemeen dus ouder te zijn dan de niet-giro-activisten. Wel is bij de oudste groep (75-85 jaar) het aandeel dat giro-activist is kleiner dan het aandeel zonder giro-lidmaatschap (53,7% vs. 46,3%). Binnen de jongere categorieën is het aandeel dat geen giro-activist is telkens groter dan het aandeel dat aangeeft wel giro-activist te zijn. Binnen de categorie 18-24 jarigen blijkt dit verschil het grootste te zijn (ongeveer 25 procentpunten verschil). In de categorieën -35-jarigen en +75-jarigen zijn er dus minder giro-

activisten dan in de groep 35-75 jarigen. De gevonden verschillen naar leeftijdsgroep zijn bovendien significant ($\chi^2= 47,727$; $DF= 6$; $p<0,0001$). Verscheidene verklaringen kunnen hier naar voor geschoven worden. Mogelijks gaat het om een inkomenseffect: naarmate men ouder is, beschikt men doorgaans omwille van anciënniteit of doorgroeimogelijkheden op de arbeidsmarkt over een hoger inkomen, waardoor men sneller geneigd is geld te geven aan organisaties. Een andere verklaring is dat het om een generatie-effect gaat, waarbij de jongere generatie minder geneigd is te geven dan de oudere. Bij de oudste groep speelt mogelijks het feit dat men omwille van kosten voor gezondheidsproblemen minder geeft of dat men minder goed overweg kan met overschrijvingen.

Tabel 5. Giro-activisme naar leeftijdsgroep in % (frequenties).

Leeftijdsgroep (in jaar)	Giro-activisme		Totaal
	Neen	Ja	
18-24	62,4 (100)	37,6 (60)	100,0 (161)
25-34	52,9 (134)	47,1 (120)	100,0 (254)
35-44	41,1 (122)	58,9 (175)	100,0 (298)
45-54	47,5 (124)	52,5 (137)	100,0 (261)
55-64	32,6 (67)	67,4 (139)	100,0 (207)
65-74	38,1 (71)	61,9 (116)	100,0 (187)
75-85	53,7 (59)	46,3 (51)	100,0 (109)
Totaal	45,9 (678)	54,1 (798)	

($N= 1477$; $\chi^2 = 47,727$; $DF= 6$; $p<0,0001$; Cramer's $V= 0,180$)

Bekeken naar opleidingsniveau (tabel 6) blijkt dat binnen de categorie respondenten zonder diploma of ten hoogste een diploma lager onderwijs een minderheid (47,4%) giro-activist is. Binnen de groep repondenten die maximaal een diploma lager secundair onderwijs behaalde, is het aandeel giro-activisten even groot (50%) als het aandeel dat geen giro-activist is. Binnen de categorieën hoger

secundair onderwijs, niet-universitair hoger onderwijs en universitair onderwijs is het aandeel giro-activisten telkens hoger dan het aandeel dat geen giro-activist is. Het verschil tussen het aandeel giro-activisten en het aandeel niet-giro-activisten stijgt bovendien sterk naar opleidingsniveau (10,4 procentpunten verschil binnen de categorie HSO; 27,6 procentpunten bij niet-universitair HO en 39 procentpunten bij de groep met een universitair diploma). De gevonden verschillen zijn naar opleidingsniveau zijn bovendien significant ($\chi^2=23,553$; DF= 4; $p<0,0001$). Hooggeschoolde mensen zijn dus meer giro-activist dan laaggeschoolden.

Tabel 6. Giro-activisme naar opleidingsniveau in % (frequenties).

Opleidingsniveau (hoogst behaalde diploma)	Giro-activisme		Totaal
	Neen	Ja	
Geen diploma of Lager Onderwijs	52,6 (176)	47,4 (159)	100,0 (335)
Lager Secundair Onderwijs	50,1 (129)	49,9 (128)	100,0 (257)
Hoger Secundair Onderwijs	44,8 (177)	55,2 (219)	100,0 (396)
Niet-universitair Hoger Onderwijs (Korte & lange type)	36,2 (78)	63,8 (137)	100,0 (215)
Universitair onderwijs	30,5 (27)	69,5 (61)	100,0 (88)
Totaal	45,4 (587)	54,6 (705)	

(N= 1292; $\chi^2=23,553$; DF= 4; $p<0,0001$; Cramer's V= 0,138)

Met betrekking tot de verdeling van het giro-activisme naar de hoogte van het gezinsinkomen (tabel 7), is algemeen gezien op te merken dat naarmate het inkomen stijgt, het aandeel giro-activisten toeneemt. Opmerkelijk is echter dat de verschillen naar gezinsinkomen niet significant zijn. Binnen de categorie respondenten waarbij de hoogte van het gezinsinkomen groter dan 4000 euro is, is het aandeel dat giro-activist is 20 procentpunten of meer groter dan het aandeel dat geen giro-activist is. Ook binnen de categorieën waarvan het inkomen tussen de 2000 en de 3999 euro ligt, is het aandeel dat giro-activisten, groter (doch minder groot dan 20 procentpunten) dan het aandeel dat

geen giro-activist is. Binnen de lagere categorieën gezinsinkomens (minder dan 2000 euro) is het aandeel giro-activisten vrijwel gelijk aan het aandeel dat geen giro-activist is. De niet-significantie is mogelijks te wijten aan het feit dat de vraag naar het gezinsinkomen een gevoelige vraag is, waarop een groot aantal respondenten liever niet antwoorden. Mogelijks speelt hier ook de bemerking dat het giro-activisme in de SCV-survey niet op gezinsniveau werd bevraagd, wat tot een onderschatting van het aantal giro-activisten kan leiden. Mogelijks zou het verband tussen het gezinsinkomen en het giro-activisme op gezinsniveau wel significant kunnen zijn.

Tabel 7. Giro-activisme naar hoogte gezinsinkomen in % (frequenties).

Gezinsinkomen	Giro-activisme		Totaal
	Neen	Ja	
0-999	49,0 (62)	51,0 (65)	100,0 (127)
1000-1499	47,1 (94)	52,9 (106)	100,0 (200)
1500-1999	51,0 (82)	49,0 (79)	100,0 (161)
2000-2499	43,5 (65)	56,5 (85)	100,0 (150)
2500-2999	39,4 (44)	60,6 (68)	100,0 (112)
3000-3499	43,9 (39)	56,1 (49)	100,0 (88)
3500-3999	39,8 (14)	60,2 (21)	100,0 (35)
4000-4499	34,5 (10)	65,5 (19)	100,0 (30)
4500-4999	17,5 (1,88)	82,5 (8,85)	100,0 (10,73)
+5000	29,8 (7)	70,2 (18)	100,0 (25)
Totaal	44,8 (420)	55,2 (518)	

(N= 938; $\chi^2=12,442$; DF=9; $p<0,1895$)

Tabel 8 geeft de verdeling weer van de burgerlijke staat van respondenten binnen het al dan niet giro-lid zijn. Hieruit blijkt dat binnen de categorieën gehuwd en feitelijk gescheiden het aandeel giro-activisten groter is dan het aandeel dat geen giro-activist is (telkens ongeveer 59% vs. 41%). Binnen de categorieën wettelijk gescheiden en ongehuwd ligt het aandeel giro-activisten lager dan het aandeel dan geen giro-activist is, binnen de categorie weduwe/weduwenaar is dit aandeel quasi gelijk. De gevonden verschillen naar burgerlijke staat zijn significant ($\chi^2= 38,274$; $DF=4$; $p<0,0001$). De vaststelling dat de categorie feitelijk gescheiden een heel ander resultaat geeft dan de categorie wettelijk gescheiden is opmerkelijk. Tabel 9, die de verdeling van het giro-activisme naar levenssituatie weergeeft kan daarom een beter beeld geven van de gezinssituatie dan de indicator van de burgerlijke staat. Uit deze tabel blijkt dat binnen de laatste drie categorieën (de categorieën waar de respondent telkens een partner heeft) telkens een groter aandeel giro-activist is, dan het aandeel dat geen giro-activist is. Binnen de eerste vier categorieën (die situaties *zonder* partner voorstellen) ligt het aandeel giro-activisten lager dan het aandeel dat niet giro-activist is. Het aandeel giro-activisten ligt hier telkens ongeveer 20 procentpunten lager dan het aandeel dat geen giro-activist is, met uitzondering van de categorie 'ik woon alleen', waar dit verschil slechts 4 procentpunten bedraagt. Het al dan niet samenwonen met kinderen lijkt op dit patroon geen invloed te hebben. De chikwadraat-test geeft aan dat de gevonden verdeling naar levenssituatie significant is ($\chi^2= 34,303$; $DF=6$; $p<0,0001$). Dit resultaat is mogelijks te wijten aan het feit dat respondenten die met hun partner samenwonen een hoger inkomen hebben. Mogelijks kan ook het feit spelen dat respondenten met een partner over een breder sociaal netwerk beschikken en hierdoor met meerdere organisaties in contact komen.

Tabel 8. Giro-activisme naar burgerlijke staat in % (frequenties).

Burgerlijke staat	Giro-activisme		Totaal
	Neen	Ja	
Gehuwd	40,1 (372)	59,9 (555)	100,0 (926)
Weduwnaar/ weduwe	50,4 (50)	49,6 (49)	100,0 (99)
Wettelijk gescheiden	58,9 (52)	41,1 (37)	100,0 (89)
Feitelijk gescheiden	40,6 (7)	59,4 (11)	100,0 (18)
Ongehuwd	57,7 (195)	42,3 (143)	100,0 (338)
Totaal	46,0 (677)	54,0 (794)	

(N= 1471; $\chi^2= 38,274$; DF=4; $p<0,0001$; Cramer's V= 0,161)

Tabel 9. Giro-activisme naar levenssituatie in % (frequenties).

Levenssituatie	Giro-activisme		Totaal
	Neen	Ja	
Ik woon bij mijn ouders	59,6 (115)	40,4 (77)	100,0 (192)
Ik woon alleen	52,0 (82)	48,0 (75)	100,0 (157)
Ik woon niet samen met partner, wel met kinderen	60,8 (31)	39,2 (20)	100,0 (51)
Geen partners: andere situatie	61,3 (18)	38,7 (11)	100,0 (29)
Ik woon samen met partner	43,1 (238)	56,9 (315)	100,0 (553)
Ik woon samen met partner en met kinderen	39,5 (189)	60,5 (289)	100,0 (478)
Mét partner: andere situatie	38,1 (6)	61,9 (11)	100,0 (17)
Totaal	45,9 (678)	54,1 (798)	

(N= 1476,65; $\chi^2= 34,303$; DF=6; $p<0,0001$; Cramer's V= 0,152)

Tot slot wordt de verdeling naar religie (tabel 10) en kerkpraktijk (tabel 11) bekeken. Hieruit blijkt dat er geen significant verschil is tussen respondenten die al dan niet tot een bepaalde religie behoren en het aandeel giro-activisten binnen deze categorieën. Wat de verdeling van het giro-activisme naar kerkpraktijk betreft, kan wel een significant verschil worden vastgesteld ($\chi^2= 45,226$; $DF=6$; $p<0,0001$). Binnen de categorie ‘nooit’ ligt het aandeel giro-activisten lager (46%) dan het aandeel dat geen giro-activist is. Binnen alle andere categorieën ligt het aandeel dat giro-activist is hoger. Dit aandeel lijkt bovendien toe te nemen naarmate men frequenter erediensten bijwoont.

Tabel 10. Giro-activisme naar religie in % (frequenties).

Religie	Giro-activisme		Totaal
	Neen	Ja	
Ongelovig	52,7 (59)	47,3 (53)	100,0 (111)
Vrijzinnig	44,5 (49)	55,5 (61)	100,0 (110)
Protestant	0,0 (0)	100,0 (4)	100,0 (4)
Christelijk gelovig, niet katholiek	44,1 (151)	55,9 (192)	100,0 (343)
Katholiek	44,7 (349)	55,3 (432)	100,0 (781)
Islamitisch	61,0 (15)	39,0 (10)	100,0 (25)
Joodse geloof	0,0 (0)	0,0 (0)	0,0 (0)
Geen enkele	54,8 (48)	45,2 (39)	100,0 (87)
Totaal	45,9 (670)	54,1 (790)	

(N= 1460; $\chi^2= 11,205$; $DF=6$; $p<0,0823$)

Table 11. Giro-activisme naar kerkpraktijk in % (frequenties).

Kerkpraktijk	Giro-activisme		Totaal
	Neen	Ja	
Nooit	54,0 (358)	46,0 (305)	100,0 (662)
Zeer zelden	46,2 (163)	53,8 (189)	100,0 (352)
Enkel op religieuze feestdagen	34,6 (56)	65,4 (105)	100,0 (161)
Maandelijks	37,1 (33)	62,9 (56)	100,0 (90)
Meerdere keren per maand	34,6 (18)	65,4 (33)	100,0 (51)
Wekelijks	33,3 (48)	66,7 (97)	100,0 (146)
Meerdere keren per week	15,6 (2)	84,4 (11)	100,0 (13)
Totaal	45,9 (677)	54,1 (797)	

(N= 1474; $\chi^2= 45,226$; DF=6; $p<0,0001$; Cramer's V= 0,175)

Wat het profiel van de giro-activist betreft, kunnen we dus stellen dat de giro-activist vaker hooggeschoold is, tot het (iets) oudere deel van de bevolking behoort, vaker gehuwd is én met een partner samenwoont en vaker naar erediensten gaat. Verder lijken vrouwen vaker dan mannen giro-activist te zijn en lijken giro-activisten een iets hoger inkomen te hebben. Deze laatste verschillen zijn echter niet significant. Ook het al dan niet gelovig zijn of de religie die men aanhangt is niet significant samenhangend met het al dan niet giro-lid zijn.

6.1.2 Bredere participatie in Vlaanderen

In de vorige paragraaf werd het giro-activisme als specifieke vorm van maatschappelijke participatie nader bekeken. Hieronder wordt tevens nagegaan hoe het zit met de bredere participatie van de Vlaming.²⁷

²⁷ Enkele tabellen bij dit deel zijn, wegens de omvang, terug te vinden in bijlage 3. Wanneer dit het geval is, staat bij het tabelnummer steeds een verwijzing naar bijlage 3.

Vooreerst kan gekeken worden naar de verdeling van de participatievormen naar intensiteit en naar de verschillende organisaties voor de jaartallen 2002 en 2003 (zie tabel 2 in bijlage 3). De bespreking van deze gegevens wordt hier beperkt tot het jaartal 2002, maar voor het jaar 2003 zijn ruwweg soortgelijke resultaten terug te vinden in de tabel. De vergelijking tussen beide jaartallen wordt niet gemaakt, gezien men moeilijk kan spreken van een evolutie in vormen van betrokkenheid op basis van twee jaartallen.²⁸ Voor het jaartal 2002 valt op dat vooral de mutualiteiten zeer veel leden tellen (92,9%). Dit type organisatie blijkt vooral passieve leden te tellen. Gezien het quasi verplichte karakter van lidmaatschap van een mutualiteit in Vlaanderen, is dit een logische vaststelling. Om die reden wordt in alle hierop volgende analyses rond lidmaatschap het organisatietype 'mutualiteiten' niet opgenomen, om vertekening in de resultaten te voorkomen. Andere verenigingen met een groot aantal leden zijn de vakbonds-, beroeps- of werkgeversverenigingen (34,3%) waarvan het overgrote deel passief lid is (28,8%) en de sportverenigingen (24,3%), die vooral actieve leden (19,3%) tellen. Verder hebben enkel nog bij gezinsverenigingen meer dan 10% van de respondenten een lidmaatschap (12,3%), dat echter vooral passief (10,1%) is. 5-10% van de respondenten is lid van een milieuvereniging, een (amateur-)kunstenvereniging, een hobbyclub of een socio-culturele vereniging.

²⁸ De enige tijdreeks rond participatie in het verenigingsleven die voor Vlaanderen beschikbaar is, is het onderzoek van Hooghe en Quintelier (2007). Hooghe en Quintelier doen op basis van de SCV-surveys voor een observatieperiode van acht jaar (1998-2006) een uitspraak over trends in participatie aan het verenigingsleven. Ze komen tot de conclusie dat Putnams pessimistische veronderstelling dat participatie aan het verenigingsleven langzaam maar zeker zou afnemen, niet kan gestaafd worden aan de hand van de beschikbare data. Het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen is volgens Hooghe en Quintelier (2007: 161-163) nog steeds in relatief goede doen. Wel lijken er aanwijzingen te zijn voor een veroudering in het ledenbestand, maar enkel voor de actieve leden is deze veroudering ook significant aangetoond. Specifieke analyses omtrent giroactivisme werden niet opgenomen in dit onderzoek, waardoor uitspraken over trends rond deze participatievorm vooralsnog niet kunnen gedaan worden.

Vooral vakbonden en gezinsverenigingen (zie hierboven), maar ook organisaties zoals het Rode Kruis hebben een groot aandeel passieve leden. Ook bij de milieu- en vredes-/Derde Wereldorganisaties vinden we een groot aantal passieve leden terug. Organisaties die een relatief groot aantal actieve leden tellen, zijn – naast de sportverenigingen (zie hierboven) – de jeugdverenigingen, hobbyclubs, vrouwenbewegingen, verenigingen voor (amateur)-kunsten en school-/gemeenteraden. Ook in 2000 (zie tabel 1 in bijlage 3) blijken de sportverenigingen het hoogste aantal actieve leden te tellen, gevolgd door de socio-culturele verenigingen, de vakbonden en cultuurverenigingen. Deze gegevens worden echter niet in het vergelijkende overzicht van 2002 en 2003 opgenomen wegens een afwijkende vraagstelling (enkel de categorie actief lidmaatschap werd bevraagd) en een verschillende lijst met verenigingen.

Bij elke vereniging heeft telkens een zeer kleine groep respondenten een bestuurslidmaatschap. Enkel bij sportverenigingen en gemeentelijke- of schoolraden ligt het aandeel respondenten dat bestuurslid is hoger dan 1%.

In het jaartal 2002 gaf verder ook 16,9% van de respondenten aan regelmatig onbetaald vrijwilligerswerk te doen. Deze groep vrijwilligers zijn het vaakst actief op de terreinen ‘hulpverlening bij familie of buurt’, ‘hulp op school’, ‘sportverenigingen’ en ‘culturele verenigingen’ (zie tabel 3 en tabel 4 in bijlage 3).

Wanneer dit vergeleken wordt met cijfers uit het vorige deel rond giro-activisme (tabel 2) dan zien we dat enkele organisaties met een groot aandeel passieve leden, ook op de financiële steun van giro-activisten kunnen rekenen. Dit is het geval voor milieu- en Derde Wereldorganisaties (inclusief mensenrechtenorganisaties zoals Amnesty International), of een organisatie zoals bijvoorbeeld het Rode Kruis. In vergelijking met het aantal respondenten dat aangeeft giro-activist te zijn bij deze organisaties, is het aantal lidmaatschappen (passieve, actieve en bestuursleden samen) aan de vrij lage kant (zo was in 2002 32,9% giro-activist een Derde Wereldorganisatie, terwijl slechts 4,2% een lidmaatschap had).

Wanneer gekeken wordt naar het percentage respondenten die aangeven minstens één bepaalde soort lidmaatschap te hebben (tabel 12), dan is voor 2002 65,6% van de respondenten minstens één keer vroeger lid geweest van een organisatie. Verder heeft 51,5% van de

respondenten een passief lidmaatschap bij één of meerdere verenigingen, 36% neemt deel aan de activiteiten van een vereniging en slechts 9,3% is minimum één keer bestuurslid. Verder blijkt 16,1% vrijwilligerswerk te doen. Tabel 13 geeft een overzicht van het aantal lidmaatschappen dat de respondenten hebben binnen elke vorm van betrokkenheid.

Tot slot kan ook gekeken worden naar het gemiddelde aantal lidmaatschappen die de categorieën van vroegere, passieve, actieve of bestuursleden hebben (tabel 12). Hieruit blijkt dat de respondenten gemiddeld 2,2 vroegere lidmaatschappen, 1,5 passieve lidmaatschappen en 1,3 bestuurslidmaatschappen hebben. Bij de groep respondenten die aangeeft actief lid te zijn, heeft elke respondent gemiddeld 1,7 actieve lidmaatschappen. Verder doet elke vrijwilliger in 2,4 organisaties vrijwilligerswerk.

Tabel 12. Percentage respondenten die aangeven minstens één soort lidmaatschap te hebben (SCV-surveys 2002, 2003) ($n_{2002}=1476,65$; $n_{2003}=1433,00$) en gemiddeld aantal lidmaatschappen naar type (SCV-surveys 2002, 2003).

%	Vroeger lid		Passief lid		Actief lid		Bestuurslid		Vrijwilliger 2002
	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003	
($N=100\%$)									
Percentage respondenten met minstens één soort lidmaatschap	66,55 (983)	64,24 (921)	51,48 (760)	45,11 (646)	45,96 (679)	43,30 (620)	9,31 (138)	9,25 (133)	16,10 (238)
Gemiddeld aantal lidmaatschappen	2,16	1,96	1,53	1,52	1,73	1,69	1,31	1,35	2,36

Tabel 13. Aantal lidmaatschappen per type in % (SCV-surveys 2002, 2003).

Aantal lidmaatschappen	Vroeger lid		Passief lid		Actief lid		Bestuurslid		Vrijwilliger 2002 ($n=238$)
	2002 ($n=983$)	2003 ($n=921$)	2002 ($n=760$)	2003 ($n=646$)	2002 ($n=679$)	2003 ($n=620$)	2002 ($n=138$)	2003 ($n=133$)	
1	43,14	48,39	64,02	66,58	58,21	57,40	80,61	74,23	39,12
2	25,24	26,01	24,36	21,11	24,52	25,52	12,89	19,19	27,87
3	16,76	14,27	7,62	8,72	9,12	11,09	3,84	4,13	11,24
4	7,41	6,70	2,67	2,13	4,90	4,20	1,44	1,90	11,32
5	3,94	3,48	0,93	0,83	1,90	0,76	0,47	0,55	3,97
6	2,32	0,29	0,40	0,12	0,91	0,32	0,75	-	3,01
7	0,86	0,29	-	0,51	0,12	0,46	-	-	1,63
8	0,26	0,50	-	-	0,31	0,25	-	-	0,90
9	0,07	0,08	-	-	-	-	-	-	-

6.1.3 Giro-activisme vs. andere lidmaatschapsvormen: een cumulatie?

In het kader van de derde onderzoeksvraag kan ook nagegaan worden of giro-activisme een aparte, onderscheiden vorm van maatschappelijke betrokkenheid is of dat er eerder sprake is van een cumulerend effect met andere vormen van betrokkenheid. Onderzoek van Bekkers (2002) en Morales en Geurts (2007) dat in eerste deel van deze meesterproef werd beschreven, stelde vast dat er een cumulerend effect was van giro-activisme met andere vormen van betrokkenheid. Zo zijn actieve leden en vrijwilligers (bestuursleden) vaker giro-activist dan niet-vrijwilligers (Bekkers, 2002; Morales & Geurts, 2007) en doneren vrijwilligers gemiddeld een hoger bedrag dan niet-vrijwilligers (Bekkers, 2002). Dit laatste kan op basis van de data van de SCV-survey niet worden nagegaan, gezien de hoogte van het gedoneerde bedrag niet werd bevraagd. De vaststelling van Bekkers (2002) en Morales en Geurts (2007) dat het vaak actieve leden of vrijwilligers zijn die ook giro-activist zijn (een 'cumulatie' van vormen van betrokkenheid), wordt voor Vlaanderen (jaar 2002) hieronder in twee stappen nagegaan.

Tabel 14 geeft vooreerst de Pearson correlatiecoëfficiënten weer tussen het aantal lidmaatschappen naar intensiteit die respondenten hebben. Hiertoe werden eerst per respondent en per vereniging dummyvariabelen (0 = respondent heeft geen lidmaatschap van de vereniging, 1 = respondent heeft een bepaald soort lidmaatschap bij een vereniging) aangemaakt, zodat per vereniging kan worden nagegaan welk type lidmaatschap een respondent heeft. Nadien werden per respondent, over de verschillende verenigingen heen, alle lidmaatschappen opgeteld per soort lidmaatschap. Op basis van deze laatste gegevens werd onderstaande correlatietabel opgemaakt.

Tabel 14. Pearson correlatie-coëfficiënten tussen de verschillende types van participatie (=het aantal organisaties waarin men participeert per participatievorm (intensiteit)).

	Geen lid	Vroeger lid	Passief lid	Actief lid	Bestuurs- lid	Vrijwil- ligerswerk	Giro- activisme
Geen lid	-						
Vroeger lid	-0,65***	-					
Passief lid	-0,46***	0,04	-				
Actief lid	-0,48***	0,00	0,01	-			
Bestuurs-lid	-0,25***	0,03	0,12***	0,01	-		
Vrijwil-ligerswerk	-0,35***	0,11***	0,10**	0,37***	0,28***	-	-
Giro-activisme	-0,29***	0,15***	0,23***	0,16***	0,10**	0,17***	-

N= 1477; *p<0,01; **p<0,001; ***p<0,0001

Noot: de variabelen zijn de combinatiemaat 'type participatie' zoals omschreven in de operationalisering, d.w.z. een combinatie van het aantal organisaties (reikwijdte of 'scope') waarin men participeert per vorm van participatie (intensiteit).

Uit deze tabel blijkt dat het aantal verenigingen waarvan men opgeeft ‘geen lid’ te zijn telkens negatief samenhangt met het aantal vroegere, passieve, actieve, bestuurs-, of het aantal keren dat men giro-activist is. Deze samenhang is telkens significant en in de meeste gevallen als ‘sterk’²⁹ te benoemen. Deze bevindingen lijken logisch: hoe meer verenigingen waarvan men ‘geen lid’ is, hoe minder mogelijkheden er zijn om een vroeger of een huidig lidmaatschap van verenigingen te hebben. Toch moet de sterkte van deze correlaties gerelativeerd worden, gezien de lange lijst van organisaties waarbij respondenten (g)een lidmaatschap kunnen rapporteren. De kans is immers reëel dat een groot deel van de respondenten bij een groter aantal organisaties ‘geen lid’ is, dan het aantal organisaties waarbij men bijvoorbeeld ‘actief lid’ is.

Tussen het aantal keren giro-activisme en andere (al dan niet vroegere) participatievormen zien we telkens een significante ($p < 0,001$ of kleiner) positieve samenhang. Deze samenhang is het sterkst ($r = 0,23$) tussen het aantal keren giro-activisme en het aantal passieve lidmaatschappen (mogelijks is er door de vraagstelling een grote overlap tussen beide categorieën – zoals hierboven aangegeven), gevolgd door de samenhang tussen het aantal keren giro-activisme en respectievelijk het aantal keren vrijwilligerswerk ($r = 0,17$), het aantal actieve lidmaatschappen ($r = 0,16$), het aantal vroegere lidmaatschappen ($r = 0,15$) en het aantal bestuurslidmaatschappen ($r = 0,10$). Uit deze gegevens blijkt er dus een verband te zijn tussen het aantal organisaties waarbij men giro-activist is en de andere types participatie (ongeacht de intensiteit ervan) die de respondenten rapporteren.

Verder blijkt er een sterk verband te zijn tussen het aantal keren dat men actief is als vrijwilliger en het aantal actieve ($r = 0,37$) en het aantal bestuurslidmaatschappen ($r = 0,28$). Een zwakke samenhang is er tussen het aantal keren vrijwilligerswerk en het aantal vroegere ($r = 0,11$) of passieve ($r = 0,10$) lidmaatschappen. Verder is er nog een

²⁹ Bij de interpretatie van de correlaties wordt volgend schema van Mortelmans en Dehertogh (2007: 200) gebruikt:

- 0 tot 0.10 (of negatief): weinig of geen verband
- 0.11 tot 0.25 (of negatief): zwak verband
- 0.26 tot 0.50 (of negatief): sterk verband
- 0.51 tot 1.0 (of negatief): zeer sterk verband

zwakke samenhang tussen het aantal passieve lidmaatschappen en het aantal bestuurslidmaatschappen ($r= 0,12$).

Een tweede manier om de samenhang tussen de verschillende participatievormen en giro-activisme als specifieke vorm van participatie na te gaan is via de chikwadrattest. Hiertoe werd voor alle respondenten per vorm van betrokkenheid (geen lid, vroeger lid, passief lid, actief lid, bestuurslid, giro-activist of vrijwilliger) een dichotome variabele aangemaakt (een nieuwe dummy: *minstens één* lidmaatschap binnen de respectievelijke types van participatie versus *geen*), waarna elk type gekruist werd met giro-lidmaatschap. Tabel 15 geeft het resultaat van deze bewerking en analyse weer. Deze tabel dient rij per rij geïnterpreteerd te worden (de weergegeven percentages zijn rijpercentages per vorm van lidmaatschap). Als blijkt dat er geen significante samenhang is tussen giro-activisme en een andere participatievorm (er is met andere woorden onafhankelijkheid), dan zou dit betekenen dat beide realiteiten onafhankelijk bestaan van mekaar. Omgekeerd geldt dat wanneer er wel een significante samenhang wordt gevonden, de groep mensen die giro-activist is, dit vaak ook combineert met een andere participatievorm (bijvoorbeeld met actief lidmaatschap of vrijwilligerswerk).

Wanneer we de rijpercentages bekijken, dan is op te merken dat binnen de groep respondenten die 'ja' scoort op een bepaalde participatievorm telkens een meerderheid (meer dan 57%) van deze groep ook giro-activist is. Via de chikwadrat-toets wordt een zeer significante ($p<0,001$ of kleiner), doch zwakke (cf. Phi-waarden³⁰) samenhang vastgesteld tussen giro-activisme en een vroeger lidmaatschap ($\chi^2= 17,80$; Phi= 0,11), tussen giro-activisme en passief lidmaatschap ($\chi^2= 13,22$; Phi= 0,10) en tussen giro-activisme en vrijwilliger zijn ($\chi^2= 13,01$; Phi= 0,10). De samenhang tussen giro-activisme enerzijds en bestuurslidmaatschap of actief lidmaatschap is telkens zeer zwak, maar significant op α -niveau 0,05.

³⁰ χ^2 -tests geven geen informatie over de sterkte van een verband. Via de associatiemaat Phi, die in zijn berekening gebaseerd is op chi-kwadraat en bij voorkeur voor 2x2 tabellen wordt gebruikt, kan de sterkte van een verband wel worden nagegaan (0 bij onafhankelijkheid, 1 of -1 bij perfecte verbanden) (Mortelmans & Dehertogh, 2007: 169).

Tabel 15. Giro-activisme naar verschillende types participatie in %.

Soort lidmaatschap*	Giro-activisme		Rijdtotaal (=100%)	DF	χ^2	p	Phi
	Neen	Ja					
Vroeger lid	42,00	58,00	983	1	17,80	< 0,0001	0,11
Passief lid	41,29	58,71	760	1	13,22	0,0003	0,10
Actief lid	42,79	57,21	679	1	4,74	0,0294	0,06
Bestuurslid	32,94	67,06	138	1	9,73	0,0018	0,08
Vrijwilliger	35,04	64,96	238	1	13,01	0,0003	0,10

*: De variabelen zijn variabelen met categorieën 'ja' indien de respondent minimum één keer de desbetreffende participatievorm rapporteert.

Noot: Gezien het feit dat de χ^2 binnen een 2x2 tabel wordt berekend, wordt de χ^2 met continuïteitscorrectie weergegeven.

Eenzijds wordt dus een significant positieve correlatie vastgesteld tussen het aantal keren giro-activisme en andere vormen van betrokkenheid, anderzijds blijken respondenten die vrijwilliger, vroeger, passief, actief of bestuurslid zijn ook significant vaker giro-activist te zijn. Beide analyses suggereren dus een cumulatie van het giro-activisme met andere participatievormen. Het patroon dat uit deze tabellen naar voor lijkt te komen is dat, hoe actiever (hoe intenser) respondenten participeren, hoe meer kans er is dat ze doneren.

6.2 Verklarende analyses

6.2.1 Effect van socio-demografische kenmerken en andere types participatie op donateurschap

In de beschrijvende analyses werd het profiel van de giro-activist in Vlaanderen en het eventuele cumulatieve patroon in participatierepertoires van respondenten nagegaan op bivariaat niveau. Hieruit bleek dat er telkens een significante samenhang was tussen giro-activisme en opleidingsniveau, burgerlijke staat, leeftijd, levenssituatie en kerkpraktijk. Ook bleek er een cumulatief patroon te zijn: giro-activisten participeren ook vaak via een andere participatievorm.

Deze analyses kunnen ook op multivariaat niveau worden verklaard. Hiertoe wordt een stapsgewijze hiërarchische OLS-regressie uitgevoerd met als afhankelijke variabele het aantal keren dat respondenten aangeven giro-activist te zijn en met drie groepen onafhankelijke variabelen.³¹ De eerste groep bestaat uit socio-demografische kenmerken. De tweede groep bevat de variabelen die peilen naar het type lidmaatschap. In een derde stap wordt ook de variabele toegevoegd die het aantal keren dat men actief is als vrijwilliger meet (cf. ook het conceptueel model). Deze regressie bevat dus drie submodellen.³² In de drie modellen was geen sprake van een hoge multicollineariteit tussen de onafhankelijke variabelen. De toevoeging van de twee variabelengroep betekende een significante verbetering van het model, de R²-waarde steeg van 0,07 naar 0,14. Deze verklaarde variantie bleef nagenoeg gelijk in het derde model, wat betekent dat het derde model geen significante verbetering aan het tweede model toevoegt.

³¹ Vooraleer de OLS-regressie wordt uitgevoerd, is het noodzakelijk de variabelen te hercoderen. Een overzicht van deze hercoderingen is terug te vinden in bijlage 4. Deze (gehercodeerde) variabelen worden gebruikt in alle verdere regressies in deze meesterproef.

³² De tabel bij deze OLS-regressie is terug te vinden in bijlage 5, tabel 1.

Het eerste model toont de invloed van de socio-demografische variabelen apart. Via dit model wordt het profiel van de giro-activist op multivariaat niveau, met andere woorden het netto-effect van de kenmerken onder controle van de andere socio-demografische variabelen, nagegaan. Hieruit blijkt dat kerkpraktijk (zowel regelmatig als onregelmatig) een positieve significante invloed heeft op het aantal keren dat men giro-activist is. Dit is ook zo voor opleidingsniveau, dat de sterkste en meest significante voorspeller is voor het aantal keren dat men giro-activist is.

In een tweede stap worden de lidmaatschapsvariabelen in het model gebracht. Deze variabelen (net als ook de variabele die in het derde model wordt toegevoegd) worden in acht genomen omdat op deze manier ook kan worden nagegaan of er een cumulatie van giro-activisme met andere participatievormen is. De voornaamste vraag hierbij is dan: als we de andere participatievormen in acht nemen (onder controle brengen), voorspellen de andere participatievariabelen dan of respondenten n-aantal keer giro-activist zullen zijn? Vooreerst kan worden opgemerkt dat het toevoegen van de lidmaatschapsvariabelen een stijging van de verklaringskracht van het model betekent. Het aantal vroegere, passieve en actieve lidmaatschappen hebben elk een effect, maar de grootte van het effect verschilt. Vooral het aantal passieve lidmaatschappen voorspelt een groter aantal keren giro-activisme. Ook het aantal actieve en het aantal vroegere lidmaatschappen blijkt een effect te hebben op het aantal keren dat men giro-activist is. De invloed van het aantal bestuurslidmaatschappen blijkt niet-significant.

Ook het laatste model, dat het aantal keren dat men vrijwilliger is, toevoegt, blijkt geen significante verbetering van het model te zijn.

Controlerend voor het aantal lidmaatschappen en het aantal keren dat men vrijwilliger is, blijkt uit het definitieve model dus dat (bekeken van de hoogste naar de laagste bèta-parameters) het aantal passieve lidmaatschappen, gevolgd door het opleidingsniveau, het aantal actieve lidmaatschappen, het aantal vroegere lidmaatschappen en leeftijd en kerkpraktijk een effect te hebben op het aantal keren dat men giro-activist is.

6.2.2 Effect van socio-demografische kenmerken en verschillende types participatie op sociaal kapitaal in Vlaanderen

Tot slot kan in het kader van de laatste onderzoeksvraag het effect van de verschillende types participatie op de attitudinale component van sociaal kapitaal voor Vlaanderen worden nagegaan. Vooreerst kunnen op bivariaat niveau de correlaties tussen de verschillende types participatie (d.i. de combinatiemaat intensiteit * reikwijdte van de participatie, die Wollebæk en Selle (o.a. 2002b) naar voor schuiven als goede indicator voor sociaal kapitaal) en de attitudinale componenten van sociaal kapitaal worden nagegaan. Wanneer tabel 16 wordt bekeken, dan valt op dat het aantal keren dat men giro-activist is, correleert met alle attitudinale componenten van sociaal kapitaal. Deze samenhang is telkens significant én bovendien bij elk van deze attitudinale componenten sterker dan de samenhang tussen deze houdingen en de andere types participatie, hetgeen toch een opmerkelijke vaststelling is. Met betrekking tot etnocentrisme, utilitair individualisme en politieke machteloosheid is de samenhang tussen de attitudes en de types participatie telkens eerder zwak, maar wel significant. De correlaties met de twee maten die naar vertrouwen peilen zijn over het algemeen veel zwakker en niet-significant, met uitzondering van het aantal keren dat men giro-activist is, dat wel een iets sterkere én significante samenhang vertoont. Deze resultaten ondersteunen de bevindingen van Wollebæk en Selle (2002b) dat de combinatie ‘intensiteit * reikwijdte’ aangeeft dat een hoge mate van face-to-face interactie over meerdere organisaties heen (via actieve of bestuurslidmaatschappen of vrijwilligerswerk) niet noodzakelijk is voor de vorming van sociaal kapitaal. Integendeel, deze resultaten suggereren zelfs dat ‘de meest passieve vorm van engagement’ – het uitschrijven van een cheque (Godwin, 1992, in: Maloney, 1999: 113) – positiever is voor het sociaal kapitaal in Vlaanderen, dan meer ‘actieve’ participatievormen.

Tabel 16. Pearson correlatie-coëfficiënten tussen de verschillende types participatie en de attitudinale componenten van sociaal kapitaal (SCV-survey 2002).

	Etnocentrisme (N = 1234)	Utilitair individualisme (N = 1446)	Politieke machteloosheid (N = 1423)	Vertrouwen in politiek (N = 1372)	Vertrouwen in overheids-apparaat (N = 1378)
Aantal keren dat men giro-activist is	-0,20***	-0,18***	-0,14***	0,09*	0,12***
Aantal vroegere lidmaatschappen	-0,12***	-0,07*	-0,10***	0,01	0,04
Aantal passieve lidmaatschappen	-0,10***	-0,13***	-0,10**	0,00	0,04
Aantal actieve lidmaatschappen	-0,11***	-0,15***	-0,09**	0,00	-0,03
Aantal bestuurslidmaatschappen	-0,05***	-0,10***	-0,06*	0,01	-0,02
Aantal keren dat men vrijwilliger is	-0,19***	-0,18***	-0,11***	0,01	0,01

*p<0,05; **p<0,001; ***p<0,0001

Op multivariaat niveau wordt deze opmerkelijke vaststelling nagegaan via vijf OLS-regressies. Op deze manier kan het effect van de verschillende types participatie op de attitudinale componenten van sociaal kapitaal, onder controle van andere variabelen, worden nagegaan. De stapsgewijze hiërarchische regressies die volgen, bevatten telkens vier submodellen, waarbij achtereenvolgens worden toegevoegd: de socio-demografische variabelen, het aantal keren dat men giro-activist is, de variabelen die peilen naar het aantal lidmaatschappen van een bepaald type en het aantal keren dat men als vrijwilliger actief is. De afhankelijke variabelen zijn telkens de attitudinale componenten van sociaal kapitaal: ethnocentrisme, utilitair individualisme, politieke machteloosheid, vertrouwen in politiek en vertrouwen in overheidsapparaat. Tussen de onafhankelijke variabelen werd geen multicollineariteit vastgesteld. De afzonderlijke tabellen bij de regressies worden wegens de omvang in bijlage 5 (tabellen 2-6) weergegeven.

6.2.2.1 *Effect op ethnocentrisme*

Deze hiërarchische regressie (zie bijlage 5, tabel 2) bevat vier submodellen. Hoewel de verklaarde variantie doorheen de vier modellen niet erg sterk lijkt te stijgen, betekent de toevoeging van elke groep variabelen telkens een significante verbetering van het model. Model 4 heeft een R^2 -waarde van 0,21.

Het eerste model toont de invloed die de socio-demografische variabelen apart uitoefenen. Uit dit model blijkt dat de variabelen geslacht, burgerlijke staat, levenssituatie, inkomen, religie en het onregelmatig bijwonen van erediensten geen significante rol spelen in het verklaren van hoe ethnocentrisch mensen zijn. Wel heeft leeftijd een significante invloed op ethnocentrisme: hoe ouder men wordt, hoe meer ethnocentrisch men is. Opleiding daarentegen blijkt een negatief effect te hebben op ethnocentrisch gedrag (-0,26), alsook het regelmatig bijwonen van erediensten (-0,13).

Het tweede model brengt het aantal keren dat men giro-activist is mee in het model. Dit betekent een significante stijging voor de verklaringskracht van het model. Het effect van leeftijd blijft ongeveer even sterk. Het effect van opleiding (-0,23) en regelmatige

kerkpraktijk (-0,13) is minder sterk dan in het eerste model. Het aantal keren dat men giro-activist is, heeft een negatieve (en significante) invloed op het etnocentrisme.

Hoewel de toevoeging van de lidmaatschapsvariabelen in het derde model een significante (doch kleine) verbetering is aan het model, oefenen het aantal passieve, het aantal actieve en het aantal bestuurslidmaatschappen geen invloed uit op de etnocentrische ingesteldheid van de respondenten. Wel van invloed zijn het aantal vroegere lidmaatschappen (-0,10). De invloed van leeftijd blijft op dezelfde hoogte als in de vorige twee modellen. De invloed van opleiding, regelmatige kerkpraktijk en het aantal keren giro-activisme dalen licht.

Dit laatste patroon is ook waar te nemen wanneer het aantal keren dat men vrijwilliger is (model 4) aan het model wordt toegevoegd. Het aantal keren dat men vrijwilliger is, heeft een significant effect (-0,12) op etnocentrisme. Het toevoegen van deze variabele betekent ook een significante stijging in verklaarde variantie van het model.

Onder controle van socio-demografische kenmerken en alle types van participatie (model 4) blijken, in tegenstelling tot de bevindingen op bivariaat niveau, het aantal passieve, actieve en bestuurslidmaatschappen niet significant te correleren met etnocentrisme. Het aantal keren giro-activisme, het aantal vroegere lidmaatschappen en het aantal keren dat men vrijwilliger is, blijken wel een significant negatief effect te hebben. Ook hier is het effect van het giro-activisme het grootst.

6.2.2.2 *Effect op utilitair individualisme*

Hoewel de verklaarde variantie slechts licht stijgt, betekent in deze regressie (zie bijlage 5, tabel 3) de toevoeging van het aantal keren giro-activisme en de lidmaatschapsvariabelen een significante stijging van de verklaarde variantie. Model 4 heeft een R²-waarde van 0,14.

Uit model 1 blijkt dat leeftijd een positief effect heeft op utilitair individualisme. Ook hier oefent het opleidingsniveau (-0,25) een redelijke negatieve invloed uit op de houdingsschaal, gevolgd door

regelmatige kerkpraktijk (-0,13). Ook het inkomen blijkt een zeer zwak negatief effect op utilitair individualisme te hebben.

Het tweede model voegt het aantal keren giro-activisme toe en dit blijkt een significante verbetering van het model. Ook hier blijkt dit een negatieve invloed te hebben. Deze invloed neemt iets af wanneer de andere lidmaatschapsvariabelen worden toegevoegd (model 3). Het aantal vroegere lidmaatschappen lijkt een significant positief, doch zeer klein effect op utilitair individualisme te hebben. Het aantal passieve, actieve en bestuurslidmaatschappen blijken een iets groter en negatief effect te hebben op utilitair individualisme. De verklaarde variantie van dit model blijkt wel verbeterd tegenover model 2. Het toevoegen van het aantal keren dat de respondenten als vrijwilliger actief zijn (model 4), voegt geen verklaringskracht aan het model toe. Ook de variabele zelf blijkt geen significante invloed op utilitair individualisme te hebben. Het effect van het aantal vroegere, actieve en bestuurslidmaatschappen verdwijnt. Enkel het aantal keren giro-activisme en het aantal passieve lidmaatschappen blijven een (vrij zwak) negatief effect op utilitair individualisme uitoefenen. De invloed van de socio-demografische variabelen (buiten het effect van inkomen) blijven nagenoeg constant doorheen de vier modellen.

6.2.2.3 Effect op politieke machteloosheid.

Het eerste model binnen deze regressie (zie bijlage 5, tabel 4) toont aan dat, net als in de vorige regressies, leeftijd een positieve invloed heeft op de politieke machteloosheid van respondenten. En ook hier blijkt het opleidingsniveau een negatieve invloed (-0,19) te hebben op de houdingsschaal. Het toevoegen van het aantal keren giro-activisme verhoogt de R²-waarde zeer licht, doch wel significant.

Dit laatste is ook het geval wanneer de lidmaatschapsvariabelen in model 3 worden toegevoegd. Enkel het aantal vroegere lidmaatschappen blijkt hier een effect te hebben (-0,09). Het toevoegen van het aantal keren dat men vrijwilliger is (model 4) blijkt geen significante toevoeging aan het model en ook de variabele zelf heeft geen invloed.

Doorheen de vier modellen blijven de effecten van leeftijd (positief) en opleiding (negatief) nagenoeg onveranderd. Het effect van het aantal keren giro-activisme op politieke machteloosheid daalt wanneer de lidmaatschapsvariabelen worden toegevoegd in model 3. In model 4 blijven alle significante verklarende variabelen een quasi gelijk effect op politieke machteloosheid uitoefenen. Het aantal keren giro-activisme blijkt een even sterke predictor als het aantal vroegere lidmaatschappen te zijn.

6.2.2.4 *Effect op vertrouwen in politiek.*

Uit de tabel bij deze regressie (zie bijlage 5, tabel 5) blijkt dat enkel het toevoegen van het aantal keren giro-activisme (model 2) een significante (doch minieme) verbetering van het model inhoudt. Het eerste model toont aan dat, in tegenstelling tot de vorige OLS-regressies bij de andere attitudinale componenten, leeftijd geen effect heeft op het vertrouwen dat men in de politiek heeft. Opleidingsniveau blijkt wel een significant, doch zwak effect te hebben op het vertrouwen in de politiek. Verder heeft nu ook burgerlijke staat een invloed op de afhankelijke variabele.

De toevoeging van het aantal keren giro-activisme in het tweede model betekent een (minieme) stijging van de verklaringskracht van dit model. Het effect van opleidingsniveau valt hier weg. Samen met de invloed van burgerlijke staat, oefent ook het aantal keren giro-activisme een invloed uit op het vertrouwen in de politiek.

De groep lidmaatschapsvariabelen (model 3) vormt geen significante verbetering voor het model. Ook de afzonderlijke variabelen die peilen naar het aantal lidmaatschappen van een bepaald type blijken geen invloed op het vertrouwen in de politiek te hebben. Ook het toevoegen van het aantal keren dat men vrijwilliger is, voegt niks toe aan dit model.

Bekeken over de vier modellen heen blijft de burgerlijke staat (0,13) en het aantal keren giro-activisme (0,09 in model 2 en 0,10 in model 3 en 4) een significant effect te hebben op het vertrouwen in de politiek van de respondenten.

6.2.2.5 *Effect op vertrouwen in het overheidsapparaat.*

Net als bij de vorige regressie, blijkt uit de tabel (zie bijlage 5, tabel 6) dat enkel het tweede model – het toevoegen van het aantal keren giro-activisme (model 2) – een significante stijging van de verklaaringskracht van het model inhoudt. Ook hier is deze stijging miniem. Uit het eerste model blijkt dat, net als in de vorige regressie met vertrouwen in de politiek als onafhankelijke variabele, dat burgerlijke staat een positief effect heeft (0,12) op het vertrouwen in het overheidsapparaat. Verder hebben ook religiositeit (0,12) en het regelmatig bijwonen van erediensten (0,12) een positief effect.

In model 2 verdwijnt het effect van burgerlijke staat. Zowel religiositeit als het regelmatig bijwonen van erediensten blijven een effect hebben en ook het aantal keren dat men giro-activist is, blijkt van invloed (0,12) op het vertrouwen in het overheidsapparaat dat respondenten hebben.

Het toevoegen van de lidmaatschapsvariabelen (model 3) en het aantal keren dat men vrijwilliger is (model 4) geeft geen stijging in het verklaaringskracht van het model.

Over alle modellen heen blijkt dat enkel het aantal keren giro-activisme binnen de types participatie een invloed heeft op het vertrouwen in het overheidsapparaat. Deze invloed blijft ook constant. Verder hebben het regelmatig bijwonen van erediensten, het religieus zijn en burgerlijke staat (behalve in model 2) een effect op het vertrouwen in het overheidsapparaat.

6.2.2.6 *Conclusie voor het effect van giro-activisme op het sociaal kapitaal in Vlaanderen*

In onderstaande tabel (tabel 17) worden telkens de definitieve modellen (model 4) van deze regressies weergegeven. Op basis van deze tabel kan besloten worden dat, wat de types participatie betreft, het effect – onder controle van alle andere variabelen – van het aantal keren dat men giro-activist is steeds het sterkste is. Verder heeft het aantal vroegere lidmaatschappen een effect op ethnocentrisme en politieke machteloosheid, heeft het aantal passieve lidmaatschappen

een effect op utilitair individualisme en heeft het aantal keren dat men vrijwilliger is een effect op etnocentrisme. Ook met betrekking tot de twee vertrouwensmaten blijkt het effect van het aantal keren dat men giro-activist is steeds significant, waar andere types participatie geen effect hebben. Deze patronen komen grofweg gezien overeen met de bevindingen op bivariaat niveau en bevestigen dus de opmerkelijke vaststelling dat het giro-activisme – een zeer individuele en eerder passieve en afstandelijke vorm van participatie – in vergelijking met andere participatievormen een groter effect heeft, of zelfs als enige participatievariabele een effect heeft op de attitudinale componenten van sociaal kapitaal. Dit giro-activisme blijkt bovendien geen marginaal fenomeen te zijn in Vlaanderen, en dus is het weinig waarschijnlijk dat een evolutie in de richting van meer donateurschappen een grote daling in het sociaal kapitaal in Vlaanderen zou teweeg brengen.

Verder is het belangrijk om op te merken dat voor de attitudeschalen die afwijkingen van positief gedrag vaststellen, het effect van enkele socio-demografische kenmerken (leeftijd, opleiding en soms ook regelmatige kerkpraktijk) groter is dan het effect van de significante variabelen die de types participatie weergeven. Deze vaststelling lijkt evidentie te zijn richting de vaststelling van auteurs zoals Rothstein en Stolle (2002 & 2004, in: Wollebæk en Strømsnes, 2008) die stellen dat de invloed van participatievariabelen op sociaal kapitaal eerder zwak is. Ook een socialisatie-effect lijkt, gezien de geringe effecten van het aantal vroegere lidmaatschappen op de attitudinale componenten van sociaal kapitaal, weinig waarschijnlijk.

Tabel 17. OLS-Regressies van socio-demografische kenmerken en types participatie op de attitudinale componenten van sociaal kapitaal (SCV-survey 2002).

	Etno- centrisme	Utilitair indivi- dualisme	Politieke machte- loosheid	Vertrou- wen in politiek	Vertrou- wen in overheids- apparaat
Socio-demografische kenmerken					
Geslacht (ref= man)	0,03	-0,05	0,01	-0,01	-0,04
Leeftijd (metrisch)	0,27***	0,12**	0,14**	-0,03	-0,01
Opleiding (ref= niet tot hoger secund. Onderw.)	-0,21***	-0,22***	-0,15***	0,07	-0,01
Burgerlijke staat (ref= andere)	-0,00	-0,01	0,01	0,13*	0,12*
Levenssituatie (ref= alleen)	0,01	0,02	-0,05	-0,05	-0,09
Inkomen (metrisch)	0,03	-0,07	-0,03	-0,07	-0,02
Religie (ref= ongelovig/vrijzinnig)	0,05	0,01	0,05	0,03	0,12*
Kerkpraktijk (ref= nooit)					
Onregelmatig	0,01	-0,03	-0,02	0,02	0,04
Regelmatig	-0,08*	-0,09*	-0,02	0,07	0,11*
Variabele giro-activisme					
Aantal keren giro-activisme (metrisch)	-0,14**	-0,09*	-0,09*	0,10*	0,12**
Lidmaatschapsvariabelen					
Aantal vroegere lidmaatschappen (metrisch)	-0,09*	0,02	-0,09*	-0,00	0,05
Aantal passieve lidmaatschappen (metrisch)	-0,02	-0,07*	-0,06	-0,03	0,01
Aantal actieve lidmaatschappen (metrisch)	-0,01	-0,06	-0,02	-0,04	-0,06
Aantal bestuurslidmaatschappen (metrisch)	0,01	-0,06	-0,02	-0,02	-0,04
Variabele vrijwilligerswerk					
Aantal keren dat men vrijwilliger is (metrisch)	-0,12*	-0,06	-0,03	-0,01	-0,00
Adj. R ²	0,21***	0,14***	0,10***	0,02*	0,05***
N	714	835	820	800	807

EINDCONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

In deze meesterproef wordt het giro-activisme als nieuwe participatievorm besproken. In een eerste deel wordt aan de hand van sociaalwetenschappelijke en sociaalpolitieke literatuur een theoretisch kader geschetst rond een aantal centrale concepten in dit onderzoek. Hieruit blijkt dat in het verleden de vrijwillige inzet (het geven van tijd – actieve participatie) van mensen in het verenigingsleven een belangrijke vorm van betrokkenheid was. Het belang van het verenigingsleven (‘netwerken’) wordt al sinds 1831, toen Alexis de Tocqueville de oversteek naar de Verenigde Staten maakte, beschreven (Hooghe, 1999: 233-234). Sindsdien worden talrijke artikelen en onderzoeken aan dit verenigingsleven gewijd. Robert Putnam (1994, 1995, 1996, 2000) koppelt het begrip sociaal kapitaal aan dit belang van het verenigingsleven. Verscheidene auteurs beschrijven echter dat er zich vanaf de jaren '70 van vorige eeuw een structurele transformatie van de vrijwillige associaties voltrok als gevolg van processen van professionalisering en specialisering (zie Wuthnow, 1998, Skocpol, 2003 en Selle & Strømsnes, 2001). Nieuwe, tertiaire organisaties ontstaan, ten koste van de klassieke, secundaire organisaties (Putnam, 1995). Deze organisationele transformatie heeft een impact op de eigenheid van de maatschappelijke participatie en betrokkenheid. Zo zou lidmaatschap binnen de nieuw ontstane organisaties vooral bestaan in het lezen van de nieuwsbrief van de organisatie of het overschrijven van lidgeld (Putnam, 1995). Noties als ‘giro-activisme’, ‘cheque-book activism’ en verwante begrippen, verwijzen naar een nieuwe vorm van betrokkenheid, die volgens verscheidene auteurs voortkomt uit deze processen (zie onder andere Hooghe, 2003b; Putnam, 1995; Maloney, 1999; Jordan & Maloney, 1997; Wollebæk & Selle, 2002a). Het geven van geld wordt naast (of ten koste van) het geven van tijd een belangrijke vorm van maatschappelijke betrokkenheid. Eensgezindheid of duidelijkheid over een definitie van het giro-activisme is er echter niet. Evenmin is er eensgezindheid over de gevolgen die deze transformatie heeft voor het niveau van het sociaal kapitaal binnen de samenleving. Putnam (1995, 2000) stelt dat omwille van deze transformaties de kwaliteit van het samenleven in

het gedrang komt. Het toenemende passieve engagement van burgers zou volgens hem geen tegenindicatie zijn voor deze ‘decline of social capital’. Andere auteurs stellen echter dat deze bezorgdheid niet nodig is (onder andere Hooghe, 2003c, Wollebæk & Selle, 2002a, 2002b en 2003, Selle & Strømsnes, 2001). De Westerse samenlevingen ondervinden niet zozeer een (kwantitatieve) afname in de niveaus van maatschappelijke betrokkenheid, maar eerder kwalitatieve veranderingen die niet noodzakelijk (zoals onder andere Wollebæk & Selle in onderzoek aantonen) tot een afname van het sociaal kapitaal leiden.

Het tweede, empirische deel van deze meesterproef gaat hier verder op in. Gezien het feit dat sociaal kapitaal het samenleven kan bevorderen, is het belangrijk zicht te hebben op deze (nieuwe) vormen van maatschappelijke betrokkenheid en de gevolgen ervan voor het sociaal kapitaal. Vooreerst wordt de prevalentie van het giro-activisme en het profiel van de giro-activist nagegaan. De resultaten uit het empirische onderzoek op basis van de ‘Survey naar Sociaal-Culturele Verschuivingen in Vlaanderen’ geven aan dat het giro-activisme in Vlaanderen een courante praktijk is. De groep respondenten die bij minstens één organisatie giro-activist is, blijkt geen marginale groep (en vermoedelijk zijn de resultaten nog een onderschatting – cf. supra en ook hieronder komen we hier op terug). Afhankelijk van het jaartal waarvoor deze groep wordt nagegaan blijkt dat 42% tot 54% van de respondenten bij minstens één organisatie giro-activist is. Van deze groep giro-activisten blijkt een groot aantal (ongeveer 50%) twee keer of meer giro-activist te zijn, wat neerkomt op gemiddeld 1,68 (in 2000) tot 1,89 (2002) organisaties per giro-activist in Vlaanderen. Vooral organisaties die onder de noemer hulp- of gezondheidsorganisaties vallen en organisaties die zich inzetten voor Derde Wereldlanden kunnen meer dan 20% van de respondenten verleiden tot giro-activisme, gevolgd door milieu- of natuurorganisaties, mensenrechtenorganisaties of consumentenverenigingen. Het jaar 2002 blijkt – wat giro-activisme betreft – voor alle verenigingstypes een topjaar te zijn. Echter, voor een duidelijke trend zouden we over langere tijdreeksen moeten beschikken.

Wat het profiel van de giro-activist betreft kan gesteld worden dat de giro-activist vaker hooggeschoold is, tot het (iets) oudere deel

van de bevolking behoort, vaker gehuwd is én met een partner samenwoont en vaker naar erediensten gaat. Verder lijken vrouwen vaker dan mannen giro-activist te zijn en lijken giro-activisten een iets hoger inkomen te hebben, maar deze laatste verschillen zijn echter niet significant. Ook het al dan niet gelovig zijn of de religie die men aanhangt, hangt niet samen met giro-activisme. Wat betreft opleidingsniveau, leeftijd en kerkpraktijk lijken de resultaten dus deze van Hooghe (2002, 2003a, 2003b) te bevestigen, namelijk dat hoger opgeleiden, (iets) oudere mensen (cf. ook Putnams (1996, 2000) notie van ‘the long civic generation’) en mensen die regelmatig naar erediensten gaan, meer participeren in het verenigingsleven (en uit onze resultaten blijkt dit ook voor een ‘nieuwe’ participatievorm – giro-activisme – zo te zijn). Inkomen en geslacht blijken hier – in tegenstelling tot bevindingen van Hooghe (2003a) – niet samen te hangen met participatie. Het profiel van de giro-activist lijkt dus niet af te wijken van dat van de meer klassieke participatievormen. Analyses op multivariaat niveau bevestigen deze profielschets van de giro-activist in Vlaanderen.

Ook wordt gekeken naar de andere lidmaatschappen van verenigingen voor de jaren 2000, 2002 en 2003, waarbij de mutualiteiten als organisaties buiten beschouwing werden gelaten. Verenigingen met een groot aantal leden (meer dan 20% van de respondenten) zijn de vakbonds-, beroeps- of werkgeversverenigingen (waarvan een groot aandeel passief lid) en de sportverenigingen (met vooral actieve leden). Naast vakbonden en gezinsverenigingen tellen ook organisaties zoals het Rode Kruis, en milieu- en Derde Wereldorganisaties een groot aantal passieve leden. Sportverenigingen, jeugdverenigingen, hobbyclubs, vrouwenbewegingen, verenigingen voor (amateur-)kunsten en school-/gemeenteraden hebben een relatief groot aandeel actieve leden. Het aandeel bestuursleden blijkt voor elk verenigingstype klein.

Hierbij valt op te merken dat enkele organisatietypes met een groot aandeel passieve leden, ook op de financiële steun van giro-activisten kan rekenen. Dit is het geval voor milieu- en Derde Wereldorganisaties (inclusief mensenrechtenorganisaties zoals Amnesty International), of een organisatie zoals bijvoorbeeld het Rode Kruis. In vergelijking met het aantal respondenten dat aangeeft

giro-activist te zijn bij deze organisaties, is het aantal lidmaatschappen (passieve, actieve en bestuursleden samen) aan de vrij lage kant (zo was in 2002 32,9% giro-activist bij een Derde Wereldorganisatie, terwijl slechts 4,21% een lidmaatschap had). Niet toevallig zijn deze laatste verenigingen ook ‘tertiaire’ organisaties te noemen, organisaties die aansluiten bij nieuwe thema’s (cf. Wuthnow, 1998; Skocpol, 2003) zoals milieuproblematiek, mensenrechtenproblematiek of bewustwording van de Noord-Zuidverhoudingen in de wereld.

Wanneer via bivariate analyses wordt nagegaan of dit giro-activisme een aparte participatievorm is of dat giro-activisten vaak ook nog een ander soort lidmaatschap hebben, bevestigen de bevindingen deze van het onderzoek van Bekkers (2002) en Morales en Geurts (2007) die stellen dat er een cumulerend effect is van giro-activisme met andere vormen van betrokkenheid. Er worden significante correlaties vastgesteld tussen het aantal keren giro-activisme en andere vormen van betrokkenheid (vrijwilligerswerk, actief, passief of bestuurslid). Verder blijkt ook dat er een significante samenhang is tussen de respondenten die vrijwilliger, vroeger, passief, actief of bestuurslid zijn en het minstens één keer giro-activist zijn. Ook uit een multivariate (verklarende) analyse blijkt dat het aantal vroegere, passieve of actieve lidmaatschappen een effect heeft op het aantal keren dat men giro-activist is. Al kan het effect van het aantal passieve lidmaatschappen op giro-activisme hier te wijten zijn aan een meeteffect, met name een dubbele registratie van respondenten waar dit eigenlijk niet hoort. Er is dus geen vrees dat de betrokkenheid bij het ‘clubhuis’ *volledig* verschuift naar het ‘gironummer’. Respondenten die giro-activist zijn (of die een passief lidmaatschap hebben) tonen hun betrokkenheid vaak ook nog op (een) andere manier(en). Hypothese H1a kan dus verworpen worden: er lijkt geen sprake te zijn van een breuk met de meer klassieke participatiepatronen als gevolg van de transformatie van secundaire naar tertiaire organisaties en de hiermee geassocieerde (passieve) vormen van lidmaatschap. De bevindingen lijken eerder hypothese H1b te ondersteunen, namelijk dat er continuïteit is doorheen de organisationele transformatie die zich voltrok. Hoewel er eerder van continuïteit dan van een breuk sprake is, betekent dit niet dat het aantal passieve lidmaatschappen of het aantal giro-activisten niet is

gestegen de afgelopen jaren. De beschikbare data laten echter niet toe dit na te gaan. Het zou daarom interessant zijn, om op basis van meerdere meetmomenten met dezelfde vraagstelling, dit giro-activisme in kaart te brengen.

Verder wordt ook het effect van de verschillende types participatie op sociaal kapitaal in Vlaanderen nagegaan. Uit de analyses op bivariaat niveau blijkt dat de correlaties tussen het aantal keren giro-activisme en de attitudinale componenten van sociaal kapitaal telkens significant én sterker zijn dan de samenhang tussen de andere types participatie en deze attitudinale componenten. Met betrekking tot de vertrouwensmaten blijkt de samenhang tussen de participatievariabele ‘aantal keren giro-activisme’ en deze vertrouwensmaten telkens, zelfs als enige participatievariabele, significant te zijn. De bevindingen op multivariaat niveau ondersteunen deze toch wel opmerkelijke vaststellingen. Onder controle van alle andere (socio-demografische en participatie)variabelen blijkt het aantal keren dat men giro-activist is – vergeleken met alle andere participatievariabelen – telkens een significant effect te hebben op de houdingsschalen die sociaal kapitaal meten. De invloed van het aantal keren dat men giro-activist is op de houdingsschalen, blijkt bovendien steeds sterker te zijn dan de invloed van de andere types participatie. Deze resultaten ondersteunen de onderzoeksresultaten van Wollebæk en Selle (o.a. 2002b), namelijk dat de combinatiemaat van intensiteit en reikwijdte van participatie aangeeft dat een hoge mate van face-to-face interactie in verschillende organisaties, niet noodzakelijk is voor de vorming van sociaal kapitaal, maar dat – integendeel – een groot aantal passieve lidmaatschappen zelfs sterker bijdragen tot sociaal kapitaal.

Dit betekent dat voor hypothese H2a (het sociaal kapitaal van de samenleving neemt af onder invloed van de nieuwe vormen van betrokkenheid) geen empirisch bewijsmateriaal is gevonden. Putnams vrees dat de transformatie naar tertiaire organisaties en het toenemende aantal passieve lidmaatschappen of ‘checkbook-activism’ een afname in het niveau van het sociaal kapitaal betekenen, lijkt dus niet gegrond. Integendeel, de bevindingen ondersteunen hypothese H2b, dat de ‘nieuwe’ participatievormen geen negatief effect hebben op het sociaal kapitaal. Het giro-activisme als nieuwe participatievorm blijkt zelfs een sterkere

voorspeller dan de meer intense en actievere types participatie (actieve en bestuurslidmaatschappen en vrijwilligerswerk). Het beduidende (en mogelijk stijgende) aantal mensen dat via een ‘gironummer’ hun betrokkenheid toont, blijkt dus hoegenaamd geen negatieve gevolgen te hebben voor het sociaal kapitaal in Vlaanderen.

Beide hypothesen die in de richting van Putnams theorie worden gesteld (de ‘a’-hypothesen), lijken dus ontkracht en bewijsmateriaal in de richting van de ‘b’-hypothesen (conform de bevindingen van o.a. Bekkers (2002) en Wollebæk & Selle (2002b)) wordt gevonden. Er lijkt dus vooralsnog geen sprake van een verschuiving van ‘clubhuis naar gironummer’. Waarschijnlijker is dat het aantal giro-activisten over de jaren heen wel is toegenomen, gezien de organisationele transformatie die zich voltrok – met andere woorden: een toenemend aantal organisaties doet ook expliciet beroep op deze vorm van betrokkenheid. De data geven echter aan dat dit eerder een positieve dan een negatieve invloed heeft op het niveau van het sociaal kapitaal in Vlaanderen.

Bij dit onderzoek kunnen nog enkele opmerkingen en aanbevelingen voor verder onderzoek worden geformuleerd. Zo moet worden opgemerkt dat voor de OLS-regressies de gegevens van het jaartal 2002 worden gebruikt. Dit jaartal blijkt echter - zoals eerder aangegeven - een ‘topjaar’ te zijn wat giro-activisme betreft. De precieze verklaring hiervoor blijft onzeker, al wordt de mogelijkheid geopperd dat door de invoering van de euro-munteenheid de perceptie van de waarde van de nieuwe munteenheid wijzigde, waardoor respondenten mogelijks toch overgingen tot het geven van geld aan een organisatie. De resultaten van de OLS-regressies moeten daarom – wat betreft giro-activisme – met enige reserve worden bekeken, al lijkt het onwaarschijnlijk dat het profiel van de giro-activist drastisch zou wijzigen als gevolg van deze lichte overschatting.

In het vorige deel werd reeds gepleit voor een jaarlijkse, uitgebreide vraagstelling naar participatievormen in Vlaanderen, met inbegrip van giro-activisme. Om meeteffecten als gevolg van dubbele registraties (cf. de mogelijke overlap tussen de categorieën ‘passief lidmaatschap’ en ‘giro-activisme’ omdat deze niet expliciet tegen elkaar worden afgezet) van respondenten te voorkomen, is het aangewezen dat deze participatievormen in één vragenblok worden ondergebracht. Zo wordt het ook mogelijk om betere vergelijkingen

te maken tussen de verschillende participatievormen. Tegelijk wordt op deze manier ook tegemoet gekomen aan de eerder gemaakte opmerking dat de rapportering van het aantal organisaties waarin men giro-activist is, mogelijks een onderschatting is van het reële aantal. In de SCV-surveys 2000, 2002 en 2003 is de lijst van organisaties waarin respondenten een lidmaatschap kunnen opgeven immers veel uitgebreider dan de lijst organisaties waarbij men zich als giro-activist kan rapporteren. Met betrekking tot de mogelijke onderschatting van het aantal keren dat respondenten zich als giro-activist kunnen opgeven, zijn nog een aantal andere redenen op te geven. Zo wordt in de vraagstelling naar giro-activisme van de SCV-surveys gesteld dat enkel overschrijvingen naar organisaties meetellen en niet de aankoop van gadgets zoals stickers. De definities weergegeven in het theoretische luik sluiten deze vormen van geefgedrag echter niet uit. Het aankopen van een gadget, is net als het storten van geld, een actie waarmee men doelbewust aangeeft een organisatie te willen steunen. Ook deze specifieke actie kan dus worden opgenomen om een vollediger beeld van het giro-activisme in Vlaanderen te verkrijgen. Een andere mogelijke reden waarom met een onderschatting van het giro-activisme moet rekening worden gehouden is het feit dat er in de SCV-survey geen onderscheid wordt gemaakt tussen individuele gedragingen en gedrag op niveau van het huishouden. Een voorbeeld van een 'good practice' op dit gebied kan de 'Geven in Nederland'-survey zijn (Schuyt & Gouwenberg, 2005), waarin zowel vragen naar donaties op individueel niveau als op niveau van het huishouden worden gesteld.

Een andere belangrijke algemene opmerking is dat uit de OLS-regressies van de socio-demografische kenmerken en de types participatie op de attitudinale componenten van sociaal kapitaal, blijkt dat het effect van enkele socio-demografische kenmerken (leeftijd, opleiding en soms regelmatige kerkpraktijk) groter is dan het effect van de significante participatievariabelen. Deze bevinding lijkt aan te sluiten bij de vaststelling van onder andere Rothstein en Stolle (2002 & 2004, in: Wollebæk & Strømsnes, 2008), die stellen dat de invloed van participatievariabelen op sociaal kapitaal eerder zwak is. Ook Wollebæk en Strømsnes (2008) vinden in hun onderzoek (dat besproken werd in het theoretische deel) op individueel niveau eerder zwakke effecten van participatie op de vorming van sociaal kapitaal.

In de lijn van de discussie die deze auteurs hierrond voeren, kan ook hier opgemerkt worden dat onderzoek naar sociaal kapitaal in de toekomst ook aandacht voor de institutionele benadering moet hebben, die onderzoekt hoe de structuur en de functies van belangrijke instituties in de samenleving de waarden en normen beïnvloeden. In het onderzoek van Wollebæk en Strømsnes (2008) worden in elk geval sterkere effecten op institutioneel niveau gevonden. Mogelijkheden voor verder onderzoek met cross-nationale data liggen hier open, waarbij de institutionele benadering als aanvulling op de micro-benadering kan worden gebruikt. Ook de interpretatie die Wollebæk en Strømsnes aan deze vaststelling geven, namelijk dat organisaties mogelijk eerder sociaal kapitaal institutionaliseren dan dat ze sociaal kapitaal genereren, kan dan worden onderzocht.

Een andere aanbeveling naar verder onderzoek rond participatie is om ook de niet-conventionele of de niet-geïnstitutionaliseerde vormen van engagement zoals boycotts, petitie's, collectieve acties,... te bevragen. Onderzoek van Welzel, Inglehart en Deutsch (2005) wijst uit dat deze vormen van 'elite-challenging action' zelfs sterker bijdragen tot de vorming van sociaal kapitaal dan lidmaatschap in formele verenigingen. Deze vormen van betrokkenheid worden echter niet bevestigd in de SCV-surveys en worden dus ook niet in de analyses opgenomen. Nochtans zou het effect van de 'brede participatie' (inclusief deze 'elite-challenging' vormen van participatie) op sociaal kapitaal mogelijks verhogen en dus ook deels tegemoet kunnen komen aan vorige opmerking.

Tot slot liggen ook nog kansen voor verder onderzoek in de lijn van literatuur rond 'charitable confidence' (Bekkers & Bowman, 2008: 1). Deze kansen komen voort uit de vaststelling dat er op bivariaat niveau een positieve correlatie tussen giro-activisme en vertrouwen in de politiek/het overheidsapparaat bestaat. Op basis van deze bevinding kunnen we er dus ook vanuit gaan dat er eenzelfde positieve samenhang is tussen giro-activisme en het vertrouwen in organisaties waaraan men geeft. We kunnen er volgens Bekkers (2003) immers vanuit gaan dat het vertrouwen in instellingen en instituties samenhangt met het vertrouwen in organisaties waaraan

men geeft.³³ Bekkers (2003) geeft aan dat het accreditatiesysteem in Nederland (dit systeem geeft een accreditatie aan organisaties die voldoen aan bepaalde kwaliteitscriteria) het vertrouwen in organisaties en hiermee ook het geefgedrag kan beïnvloeden. Ook dit kan in vervolgonderzoek worden nagegaan.

Aan het einde van de meesterproef kan tot slot nog een korte reflectie worden gemaakt op de mogelijke implicaties van deze bevindingen voor het beleid of voor de praktijk van het sociaal(-cultureel) werk. Het (groeierende) aantal tertiaire organisaties die in hun werking gebaseerd zijn op giro-activisme, lijkt geen negatieve gevolgen te hebben voor het sociaal kapitaal. Positief aan deze organisaties is dat ze – gezien hun grote ‘achterban’ – heel wat doelstellingen kunnen bereiken en problemen signaleren die door kleinere, lokale initiatieven en organisaties moeilijker waar te maken zijn. Denk hierbij aan het armoedeprobleem in de Derde Wereld (maar ook in de ‘Vierde Wereld’), de milieuproblematiek of de mensenrechtenproblematiek. Deze organisaties kunnen dus voor verandering zorgen, verandering die zowel nationaal als internationaal en op verschillende doelen/doelgroepen kan gericht zijn. Het is dus belangrijk dat het beleid deze organisaties erkent in de doelen die ze nastreven en deze organisaties ook stimuleert (ook al confronteren deze organisaties overheden soms met hun beleid – wat dat betreft zijn deze organisaties ook een ‘vinger aan de pols’).

Deze nieuwe organisaties zijn vaak professioneel georganiseerd en de vrijwillige/actieve inzet en de inschakeling van sociaal(-cultureel) werkers lijken af te nemen in deze organisaties. Toch betekent dit geenzins dat er geen nood meer is aan goed opgeleide sociaal(-cultureel) werkers. Eerder onderzoek naar het verenigingsleven in Vlaanderen (o.a. Elchardus et al. 2000; Hooghe, 2003b; Gijselinckx & Loose, 2007) geeft immers aan dat er een

³³ Vermeldenswaardig in dit kader is een artikel in *De Standaard* (Samyn, 06.05.2009: 4-5) dat de bevindingen beschrijft van een onderzoek van een marktonderzoeksbureau naar het vertrouwen in 20 beroepen bij een representatief staal van 945 Belgen. Interessant is dat ook milieu- en liefdadigheidsorganisaties in dit onderzoek zijn opgenomen: 65% van de Belgen zegt vertrouwen te hebben in milieuorganisaties (een 7^e plaats in de ranking); 55% heeft vertrouwen in liefdadigheidsorganisaties (een 11^e plaats in de ranking).

ongelijkheid is in participatie aan het verenigingsleven: lager opgeleiden en mensen die niet regelmatig naar erediensten gaan, participeren ook minder. Uit ons onderzoek bleek dat de giro-activisten binnen de tertiaire organisaties, vaak ook mensen zijn die ook een andere participatievorm aanhangen. De reeds vastgestelde ongelijkheid in participatie aan het verenigingsleven blijft dus even groot (of wordt nog versterkt) door dit giro-activisme. Daarom blijft er nood aan de meer lokale en kleinschalige (burger)initiatieven die zich richten op achtergestelde groepen en lokale problematieken, alsook nood aan een blijvende ondersteuning voor de (meer) traditionele verenigingen op het middenveld (met incentives van de overheid om hun rekruteringsbasis te verbreden, zodat ook de ongelijkheid in participatie wordt tegengegaan). In deze initiatieven/verenigingen speelt de sociale professional nog steeds een belangrijke rol, als persoon met competenties om een doelgroep te begeleiden en vrijwilligers te ondersteunen. Het van overheidswege ondersteunen en stimuleren van deze (kleine of traditionele) initiatieven of verenigingen, blijft naast het ondersteunen van de nieuwe organisaties, dus nog steeds een belangrijke strategie om het sociaal kapitaal en de sociale cohesie binnen de Vlaamse samenleving te versterken.

Referenties

- 11.11.11 (2008). *Financieel verslag 11.11.11-campagne 2007*. [19.11.2008, 11.11.11: http://www.11.be/downloads/campagne_2007/fin_verslag_2007.pdf].
- Almond, G. & Verba, S. (1989 [1963]). *The Civic Culture*. Princeton: Princeton University Press.
- Amnesty International Vlaanderen (2008). *Wie-we-zijn, Centen*. [20.11.2008, Amnesty International Vlaanderen: <http://www.aivl.be/wie-we-zijn/centen>].
- Beck, U. (1994). The reinvention of politics: towards a theory of reflexive modernization, pp. 1-55, in: Beck, U., Giddens, A. & Lash, S. (eds.) (1994), *Reflexive modernization. Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. Cambridge: Polity press.
- Bekkers, R. (2002). *Giving Time and/or Money: Trade-Off or Spillover?* Paper presented at 31st Annual ARNOVA Conference, Montreal, Canada. Z.p.
- Bekkers, R. (2003). Trust, Accreditation and Philanthropy in the Netherlands. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 32(4), 596-615.
- Bekkers, R. & Bowman, W. (2008). The Relationship Between Confidence in Charitable Organizations and Volunteering Revisited. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly OnlineFirst*, published on October 21, 2008.
- Bellah, R., Madsen, R., Sullivan, W. (1996 [1985]). *Habits of the Heart. Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley (Calif.): University of California press.
- Billiet, J. (1998), Sociaal kapitaal, levensbeschouwelijke betrokkenheid en maatschappelijke integratie in België. *Tijdschrift voor Sociologie*, 19(1), 33-54.
- Billiet, J. (2004a). Het middenveld als sociaal kapitaal. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 95(9), 4-12.

- Billiet, J. (2004b). Van verwerpelijke verzuiling naar geprezen middenveld: bilan van 30 jaar onderzoek. *Tijdschrift voor Sociologie*, 25(1), 129-157.
- Billiet, J. & Cambré, B. (1999). Social capital, active membership in voluntary associations and some aspects of political participation: an empirical case study, pp. 240-262, in: van Deth, J., Maraffi, M., Newton, K. & Whiteley, P. (eds.) (1999). *Social Capital and European Democracy*. London: Routledge.
- Billiet, J. & Waege, H. (2006). *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Antwerpen: Uitgeverij De Boeck nv.
- Bourdieu, P. (1979). *La Distinction: critique sociale du jugement*. Paris: Editions de Minuit.
- Brehm, J. & Rahn, W. (1997). Individual Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital. *American Journal of Political Science*, 41, pp. 686-695.
- Carton, A., Hegemann, L., Van Geel, H. (2002). *Basisdocumentatie: sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen 2002*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Planning en Statistiek
- Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Coleman (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Dalton, R. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices. The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- De Hart, J. & Dekker, P. (1999). Civic Engagement and Volunteering in the Netherlands. A 'Putnamian' Analysis, pp. 75-107, in: van Deth, J., Maraffi, M., Newton, K. & Whiteley, P. (eds.) (1999). *Social Capital and European Democracy*. London: Routledge.
- Dekker, P. (2002). *De oplossing van de civil society. Over vrijwillige associaties in tijden van vervagende grenzen*. [Rede uitgesproken bij de openbare aanvaarding van het ambt van hoogleraar Civil society, globalisering en duurzame ontwikkeling aan de Katholieke Universiteit Brabant op 28 juni 2002]. Den Haag: SCP.

- Dekker, P. & Hooghe, M. (2003). De burger-nachtwaker. Naar een informalisering van de politieke participatie van de Nederlandse en Vlaamse bevolking. *Sociologische Gids*, 50(2), pp. 156-181.
- Dekker, P. & Van den Broek, A. (2005). Involvement in voluntary associations in North America and Western Europe: Trends and correlates 1981-2000. *Journal of Civil Society*, 1(1), pp. 45-59.
- Dejaeghere, Y. & Hooghe, M. (2006). Op zoek naar de 'monitorial citizen'. Een empirisch onderzoek naar de prevalentie van postmodern burgerschap in België. *Res Publica*, 48(4), pp. 393-420.
- de Tocqueville, A. (1951 [1835]). *De la démocratie en Amérique*. Paris: Génin.
- Elchardus, M., Hooghe, M. & Smits, W. (2000), *Tussen burger en overheid. Een onderzoeksproject naar het functioneren van het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen. Samenvatting van de onderzoeksresultaten: Deel 1: Oorzaken en gevolgen van middenveldparticipatie. TOR Rapport nr. 2000/43*, Brussel: VUB-vakgroep Sociologie.
- Elchardus, M., Hooghe, M. & Smits, W. (2001). De vormen van middenveldparticipatie, pp. 15-46, in: Elchardus, M., Huyse, L. & Hooghe, M. (eds.) (2001). *Het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen*. Brussel: VUBpress.
- Gijssels, C. & Loose, M. (2007). Wie participeert er (toch)? Patronen en factoren van verwachte en onverwachte participatie aan het verenigingsleven in Vlaanderen, pp. 114-140, in: Pickery, J. (ed.) (2007). *Vlaanderen Gepeild! Studiedag 18 september 2007*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Field, J. (2003). *Social Capital*. London: Routledge.
- Hall, P. (1999). Social Capital in Britain. *British Journal of Political Science*, 29(3), pp. 417-461.
- Halpern, D. (2006). *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Heerwegh, D. (2008). *Dataverwerking en analyse voor sociale wetenschappers*. Leuven: Acco.
- Holzer, B. & Sørensen M. (2003). Rethinking Subpolitics: Beyond the 'Iron Cage' of Modern politics? *Theory, Culture & Society*, 20(2), pp.79-102.

- Hooghe, M. (1996). *Met vlag en spandoek: hedendaagse actiegroepen*. Groot-Bijgaarden: Globe.
- Hooghe, M. (1999). Inleiding: Verenigingen, Democratie en Sociaal Kapitaal. *Tijdschrift voor sociologie*, 20(3-4), pp. 233-246.
- Hooghe, M. (2001a). Verenigingsleven en sociaal kapitaal in het werk van Robert Putnam. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 92(6), 15-25.
- Hooghe, M. (2001b). Waardencongruentie binnen vrijwillige verenigingen. Een sociaal-psychologisch verklaringsmodel voor de interactie van zelfselectie en socialisering. *Mens en Maatschappij*, 76(2), 102-120.
- Hooghe, M. (2002). Sociaal kapitaal in Vlaanderen. Een onderzoek naar de relatie tussen verenigingsleven en democratische politieke cultuur. [Proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor aan de Erasmus Universiteit Rotterdam]. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Hooghe, M. (2003a). Participation in Voluntary Associations and Value Indicators: The Effect of Current and Previous Participation Experiences. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 32(1), pp. 47-69.
- Hooghe, M. (2003b). *Sociaal Kapitaal in Vlaanderen. Verenigingen en democratische politieke cultuur*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Hooghe, M. (2003c). Why Should We Be Bowling Alone? Results from a Belgian Survey on Civic Participation. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(1), pp. 41-59.
- Hooghe, M. & Quintelier, E. (2007). Naar een vergrijzing van het verenigingsleven? Trends in de participatie aan het verenigingsleven in Vlaanderen, 1998-2006, pp. 141-166, in: Pickery, J. (ed.) (2007). *Vlaanderen Gepeild! Studiedag 18 september 2007*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Hustinx, L. & Lammertyn, F. (2003). Collective and Reflexive Styles of Volunteering. A Sociological Modernization perspective. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(2), pp. 167-187.

- Jordan, G. & Maloney, W. (1997). *The protest business? Mobilizing campaign groups*. Manchester: Manchester University Press.
- Jordan, G. & Maloney, W. (1998). Manipulating Membership: Supply-Side Influences on Group Size. *British Journal of Political Science*, 28(2), pp. 389-409.
- Jordan, G. & Maloney, W. (2007). Explaining low participation rates: collective action and the “concerned unmobilized”, pp. 127-151, in: Zittel, T. & Fuchs, D. (eds.) (2007). *Participatory Democracy and Political Participation*. London: Routledge.
- Lane, R. (2000). *The Loss of Happiness in Market Democracies*. New Haven (Conn.): Yale university.
- Listhaug, O. & Gronflaten, L. (2007). Civic Decline? Trends in Political Involvement and Participation in Norway, 1965-2001. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 272-299.
- Loose, M., Dujardin, A., Gijssels, C. & Marée, M. (2007). *De meting van het vrijwilligerswerk in België. Kritische analyse van de statistische bronnen met betrekking tot het vrijwilligerswerk in België*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Maloney, W. (1999). Contracting out the participation function: social capital and chequebook participation, pp. 108-109, in: van Deth, J., Maraffi, M., Newton, K. & Whiteley, P. (eds.) (1999). *Social Capital and European Democracy*. London: Routledge.
- Maloney, W. & Roßteutscher, S. (2007). Associations, participation and democracy, pp. 3-15, in: Maloney, W. & Roßteutscher, S. (eds.) (2007). *Social Capital and Associations in European Democracies: a comparative analysis*. London: Routledge.
- Marée, M., Gijssels, C., Loose, M., Rijpens, J. & Franchois, E. (2008). *Verenigingen in België. Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van de sector. Editie 2008*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Mariën, S., Hooghe, M. & Quintelier, E. (2008). *Inequalities in ‘New’ Forms of Political Participation. An analysis of the 2004 ISSP Survey*. Paper presented at the Conference on Normative implications of new forms of participation, Grythyttan, Zweden, 8-10 may 2008.

- Micheletti, M. (2003). *Political Virtue and Shopping. Individuals, consumerism and collective action*. New York: Palgrave Macmillan.
- Morales, L. & Geurts, P. (2007). Associational involvement, pp. 135-157, in: van Deth, J., Montero, J.R. & Westholm, A. (eds.) (2007). *Citizenship and Involvement in European Democracies*. London: Routledge.
- Mortelmans, D. & Dehertogh, B. (2007). *Uni- en bivariate analyse*. Leuven: Acco.
- Newton, K. (1999a). Social and Political Trust in Established Democracies, pp. 169-187, in: Norris, P. (ed.) (1999). *Critical Citizens: global support for democratic government*. Oxford: Oxford University Press.
- Newton, K. (1999b). Social capital and democracy in modern Europe, pp. 3-24, in: van Deth, J., Maraffi, M., Newton, K. & Whiteley, P. (eds.) (1999). *Social Capital and European Democracy*. London: Routledge.
- Offe, C. & S. Fuchs (2002). A Decline of Social Capital? The German Case, pp. 189-243, in: Putnam, R. (ed.) (2002), *Democracies in Flux. The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Portes, A (1998). Social Capital. Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, pp. 1-24.
- Putnam, R. (1994). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Putnam, R. (1995). Bowling Alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy* 6(1), pp. 65-78.
- Putnam, R. (1996). The Strange Disappearance of Civic America. *The American Prospect*, 13(7), z.p..
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Salamon, L., & Anheier, H. (1997). Toward a common definition, pp. 29-50, in: Salamon, L. & Anheier, H. (eds.) (1997), *Defining the nonprofit sector. A cross-national analysis*. Manchester: Manchester University Press.

- Samyn, S. (06.05.2009). Vertrouwen in politici en bankiers nooit lager. *De Standaard*, pp. 4-5.
- Schudson, M. (1999). *The Good Citizen. A History of American Public Life*. New York: Free Press.
- Schudson, M. (2006). The Varieties of Civic Experience. *Citizenship Studies*, 10(5), pp. 591-606.
- Schuyt, T. & Gouwenberg, B. (2005). *Geven in Nederland. Giften, Legaten, Sponsoring en Vrijwilligerwerk*. 's Gravenhage: Elsevier Overheid.
- SCP (1998). *Sociaal en Cultureel Rapport 1998. 25 jaar sociale verandering*. Rijswijk/Den Haag: SCP/VUGA, 1998.
- SCP (2004). *In het zicht van de toekomst. Sociaal en Cultureel Rapport 2004*. Den Haag: SCP.
- Selle, P. & Strømsnes, K. (2001). Membership and democracy, pp. 134-147, in: Dekker, P. & Uslaner, E. M. (eds.) (2001). *Social Capital and Participation in Everyday Life*. London: Routledge.
- Sierra Club (2008). *Welcome to the Sierra Club!* [10.12.2008, Sierra Club: <http://www.sierraclub.org/welcome/>].
- Skocpol, T. (2003). *Diminished Democracy. From membership to management in American civic life*. Norman (Oklahoma): University of Oklahoma press.
- Stolle, D. (1999). Onderzoek naar Sociaal Kapitaal: naar een attitudinale benadering. *Tijdschrift voor sociologie*, 20(3-4), pp. 247-275.
- Stolle, D. & Hooghe, M. (2005). Inaccurate, exceptional, one-sided or irrelevant? The debate about the alleged decline of social capital and civic engagement in Western societies. *British Journal of Political Science*, 35(1): 149-167.
- Stolle, D., Hooghe, M. & Micheletti, M. (2005). Politics in the Supermarket: Political Consumerism as a Form of Political Participation. *International Political Science Review*, 26(3), pp. 245-269.
- Studiedienst van de Vlaamse Regering (2009). *SVR – SCV – survey*. [05.03.2009, Studiedienst van de Vlaamse Regering: <http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/Enquetes/Pages/Enquetes.aspx>].

- Torpe, L. & Ferrer-Fons, M. (2007). The internal structure of associations, pp. 96-117, in: Maloney, W. & Roßteutscher, S. (eds.) (2007). *Social Capital and Associations in European Democracies: a comparative analysis*. London: Routledge.
- Uslaner, U. (2002). *The Moral Foundations of Trust*. New York: Cambridge University Press.
- Welzel, C., Inglehart, R. & Deutsch, F. (2005). Social Capital, Voluntary Associations and Collective Action: Which Aspects of Social Capital Have the Greatest ‘Civic’ Payoff? *Journal of Civil Society*, 1(2), pp. 121-146.
- Whiteley, P. (1999). The Origins of Social Capital, pp. 25-44, in: van Deth, J., Maraffi, M., Newton, K. & Whiteley, P. (eds.) (1999). *Social Capital and European Democracy*. London: Routledge.
- Wollebæk, D. & Selle, P. (2002a). Does Participation in Voluntary Associations Contribute to Social Capital? The Impact of Intensity, Scope, and Type. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 31(1), pp. 32-61.
- Wollebæk, D. & Selle, P. (2002b). Passive Support: No Support at All? *Nonprofit Management and Leadership*, 13(2), pp. 87-203.
- Wollebæk, D. & Selle, P. (2003). The Importance of Passive Membership for Social Capital Formation, pp. 67-88, in: Hooghe, M. & Stolle, D. (eds.) (2003). *Generating Social Capital. Civil Society and Institutions in Comparative Perspective*. New York: Palgrave Macmillan.
- Wollebæk, D. & Selle, P. (2007). Origins of Social Capital: Socialization and Institutionalization Approaches Compared. *Journal of Civil Society*, 3(1), pp. 1-24.
- Wollebæk, D. & Strømsnes, K. (2008). Voluntary Associations, Trust and Civic Engagement: A Multilevel Approach. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 37(2), pp. 249-263.
- Wuthnow, R. (1998). *Loose Connections. Joining Together in America’s Fragmented Communities*. Cambridge (Mass.): Harvard university press.

Bijlage 1. Relevante topics per jaartal in de Survey naar sociaal-culturele verschuivingen 2000, 2002, 2003

Tabel 1. Relevante topics per jaartal in de SCV-surveys 2000, 2002, 2003.

	2000	2002	2003
Demografische kenmerken	x	x	x
Beroepsstatus	x	x	x
Opleiding	x	x	x
Lidmaatschap verenigingen	x*	x	x
Giro-lidmaatschap en steunbetuiging	x	x	x
Vrijwilligerswerk	x	x**	-
Sociaal contact	x	x**	x
Samenstelling huishouden	x	x	x
Inkomen	x*	x	x
Levensbeschouwing	x	x	x
Belangrijkheid maatschappelijke issues	x	-	x
Milieu	x	-	x
Vrije tijd	x	x	x*
Hobby's / sport	-	-	-
Kijk- en luistergedrag	x	x	x
Volgen nieuws	x	x	x
Evaluatie Vlaamse samenleving	-	x	-
Sociale uitsluiting en gelijke kansen	-	x	-
Vertrouwen in instellingen	x	x	-
Tevredenheid democratie en overheid	x	x**	-
Individualisme	x	x	-
Politieke participatie	x	-	-
Etnocentrisme	-	x	-
Politieke machteloosheid	x	x	-
Eigen levenswijze / burgerzin	x	x	-
Subjectieve onveiligheid	x	x	-

*: afwijkende vraagstelling op dit topic ten opzichte van de andere jaartallen.

** : uitgebreidere bevraging op dit topic ten opzichte van de andere jaartallen.

De vetgedrukte topics zijn de variabelen die in deze meesterproef gebruikt worden

Bijlage 2. Technische aspecten bij het construeren van de meetschalen voor ‘sociaal kapitaal’

De attitudinale componenten van sociaal kapitaal die aan de hand van de dataset kunnen worden nagegaan zijn ‘politieke machteloosheid’, ‘vertrouwen in instellingen’, ‘etnocentrisme’ en ‘utilitair individualisme’. Deze theoretische concepten werden in de vragenlijst geoperationaliseerd met behulp van meerdere items (manifeste variabelen). Om na te gaan of via deze items een unidimensionele Likert-schaal gecreëerd mag worden, moet een exploratieve factor-analyse worden uitgevoerd. Zo wordt nagegaan welke items op de latente variabele (factor) laden (= welke onderliggende factoren verantwoordelijk zijn voor de correlaties tussen de geobserveerde variabelen) en hoeveel factoren op basis van de items weerhouden worden (Heerwegh, 2008: 389-390).

Hiertoe worden eerst alle niet-substantiële waarden gehercodeerd naar ontbrekende waarden. Vervolgens wordt door middel van een exploratieve factoranalyses met ‘squared multiple correlations’ als ‘prior communality estimates’ het aantal factoren vastgesteld. Items met een substantiële factorlading van minimum 0,401 en – in geval van dubbelladingen – een lading kleiner dan de helft van die lading op de andere factor, worden weerhouden. Er wordt gestreefd naar unidimensionele schalen (een ‘simple structure’), waarbij items slechts op één factor (hoog) laden.

Vóór het aanmaken van de somschalen wordt nog aan data-imputatie gedaan. Zo kan het verlies aan observaties gereduceerd worden. In deze meesterproef wordt de ‘gemiddelde imputatie’ gebruikt, waarbij een ontbrekende waarde de gemiddelde score op de overige waarden toegewezen krijgt als er maximaal n-aantal ontbrekende waarden zijn en waarbij de respondent niet te wispelturig mag zijn in de antwoorden (de variantie in de antwoorden moet dus beperkt zijn).³⁴ Op deze manier wordt dataverlies gereduceerd, wat de

³⁴ De criteria voor de gemiddelde imputatie bij de schalen in deze meesterproef zijn de volgende:

- Schaal etnocentrisme: maximum 3 op 12 missings en variantie in de antwoorden mag niet groter dan 0,8 zijn;

verdere statistische toetsen significanter maakt (Heerwegh, 2008: 410-414). Na imputatie wordt een nieuwe factor-analyse gedaan op basis van de geïmputeerde dataset.

Vooraleer een gesommeerde schaal (Likert-schaal) kan worden gecreëerd, moet de interne consistentie van de schaal geanalyseerd worden via Cronbach's α , met een minimumwaarde van 0,70 als criteria voor een goede schaal (Heerwegh, 2008: 393-400 & 415-418).

De somschalen hieronder werden geconstrueerd op basis van de SCV-survey jaartal 2002.

Etnocentrisme

De schaal 'etnocentrisme' is een schaal van 12 items, met telkens een vijfpuntenschaal als antwoordmogelijkheid (volledig oneens – oneens – noch eens noch oneens – eens – volledig eens). Op basis van de exploratieve factoranalyse komt één factor naar voor met een eigenwaarde van 10,60 en een verklaarde proportie variantie van 1,01. Vooraleer de Cronbach's α van deze schaal berekend mag worden, moeten de items v80_1, v80_3, v80_6, v80_8, v80_9 en v80_11 gespiegeld worden. De Cronbach's α van deze schaal is 0,90. Aldoende wordt een Likert-schaal (somschaal) gecreëerd op basis van onderstaande items met een score gaande van 0 tot 100 waarbij 100 staat voor een volledig positieve attitude naar de latente factor (etnocentrisme), of met andere woorden: hoe hoger de score op deze factor, hoe meer etnocentrisch de ingesteldheid van een respondent is.

• v80_1	de migranten dragen bij tot de welvaart van ons land	0,71
• v80_2	migranten zijn over het algemeen niet te vertrouwen	-0,73
• v80_3	moslimgezinnen zijn over het algemeen heel gastvrij	0,59

-
- Schaal utilitair individualisme: maximum 2 op 8 missings en variantie in de antwoorden mag niet groter dan 0,7 zijn;
 - Schaal politieke machteloosheid: maximum 2 op 8 missings en variantie in de antwoorden mag niet groter dan 0,7 zijn;
 - Schaal vertrouwen in politiek: maximum 2 op 8 missings en variantie in de antwoorden mag niet groter dan 0,7 zijn;
 - Schaal vertrouwen in overheidsapparaat: maximum 1 op 5 missings en variantie in de antwoorden mag niet groter dan 0,5 zijn.

• v80_4	de migranten komen hier profiteren van onze sociale zekerheid	-0,78
• v80_5	moslims zijn een bedreiging voor onze cultuur en onze gebruiken	-0,75
• v80_6	de aanwezigheid van verschillende culturen is een verrijking voor onze samenleving	0,74
• v80_7	als het aantal arbeidsplaatsen vermindert moet men de migranten naar hun eigen land terugsturen	-0,76
• v80_8	wij zouden de buitenlanders die zich in België willen vestigen hartelijk welkom moeten heten	0,63
• v80_9	vreemdelingen die meer dan vijf jaar legaal in België wonen moeten gemeentelijk stemrecht krijgen	0,62
• v80_10	mensen die tot etnische minderheden behoren, moeten met elkaar huwen	-0,54
• v80_11	als men Turken en Marokkanen beter leert kennen, dan blijken dat over het algemeen vriendelijke mensen	0,68
• v80_12	vreemdelingen die zich hier vestigen moeten zich aanpassen aan de cultuur en de gebruiken van ons land	-0,50

Utilitair individualisme

De schaal 'utilitair individualisme' is een schaal van 11 items, met telkens een vijfpunteschaal als antwoordmogelijkheid (helemaal oneens – oneens – noch eens noch oneens – eens – helemaal eens). Op basis van de exploratieve factoranalyse komt één factor naar voor. Drie items (v86_4, v86_5, v86_6) worden achtereenvolgens weggelaten omwille van een factorlading $< |0,40|$. Uiteindelijk komt, op basis van 8 items, één factor naar voor met een eigenwaarde van 7,40 en een verklaarde proportie variantie van 1,03. De Cronbach's α van deze schaal is 0,87. Aldoende wordt een Likert-schaal (somschaal) gecreëerd op basis van onderstaande items met een score gaande van 0 tot 100 waarbij 100 staat voor een volledig positieve attitude naar de latente factor (utilitair individualisme), of met andere woorden: hoe hoger de score op deze factor, hoe meer utilitair individualistisch de ingesteldheid van een respondent is.

• v86_1	de mensheid, onze naasten, solidariteit .. wat een onzin allemaal, iedereen moet eerst voor zichzelf zorgen en zijn belangen verdedigen	0,71
• v86_2	men moet steeds zijn eigenbelang nastreven, en zich niet te veel van anderen aantrekken	0,74
• v86_3	wat telt zijn geld en macht, al de rest zijn praatjes	0,64

- v86_7 het nastreven van persoonlijk succes is belangrijker dan te zorgen voor een goede verstandhouding met anderen 0,56
- v86_8 in de samenleving kan men maar beter eerst voor zich zelf zorgen 0,76
- v86_9 het is belangrijk om in de eerste plaats te streven naar een vooraanstaande positie voor zichzelf 0,75
- v86_10 wie veel kan, mag dit hoofdzakelijk gebruiken om er zelf beter van te worden 0,59
- v86_11 in de samenleving komt het erop aan om te vechten voor uw eigen positie, de rest volgt wel 0,74

Politieke machteloosheid

De schaal 'politieke machteloosheid' is een schaal van 9 items, met telkens een vijfpuntenschaal als antwoordmogelijkheid (helemaal oneens – oneens – noch eens noch oneens – eens – helemaal eens). Op basis van de exploratieve factoranalyse komt één factor naar voor. Één item (v89_2) wordt achtereenvolgens weggelaten omwille van een factorlading $< 0,40$. Uiteindelijk komt, op basis van 8 items, één factor naar voor met een eigenwaarde van 4,79 en een verklaarde proportie variantie van 1,04. Vooraleer de Cronbach's α van deze schaal berekend mag worden, moeten de items v89_5 en v89_7 gespiegeld worden. De Cronbach's α van deze schaal is 0,81. Aldoende wordt een Likert-schaal (somschaal) gecreëerd op basis van onderstaande items met een score gaande van 0 tot 100 waarbij 100 staat voor een volledig positieve attitude naar de latente factor (politieke machteloosheid), of met andere woorden: hoe hoger de score op deze factor, hoe meer gevoelens van politieke machteloosheid een respondent heeft.

- v89_1 gaan stemmen heeft geen zin, de partijen doen toch wat ze willen 0,67
- v89_3 bij de verkiezingen belooft de ene partij al meer dan de andere, maar uiteindelijk komt er weinig van terecht 0,71
- v89_4 de politieke partijen zijn alleen maar geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening 0,78
- v89_5 als er mensen zoals ik aan de politici hun opvattingen laten weten, dan zullen zij daar rekening mee houden -0,45
- v89_6 er stemmen zoveel mensen bij de verkiezingen dat mijn stem er niet toe doet 0,51
- v89_7 mensen zoals ik hebben wel degelijk invloed op wat de overheid doet -0,48

- v89_8 de politici hebben nooit geleerd om te luisteren naar gewone mensen zoals ik 0,64
- v89_9 als het parlement een onrechtvaardige wet heeft gestemd, dan kan je daar als burger nog weinig aan doen 0,52

Vertrouwen in instellingen

Onder het topic ‘vertrouwen in instellingen’ zijn in de SCV-survey (jaartal 2002) 19 items opgenomen, met telkens een vijfpuntenschaal als antwoordmogelijkheid (zeer weinig – weinig – niet veel en niet weinig – veel – zeer veel). Uit deze 19 items kunnen twee consistente schalen worden gecreëerd: een schaal ‘vertrouwen in politiek’ en een schaal ‘vertrouwen in overheidsapparaat’.

Vertrouwen in politiek

De schaal ‘vertrouwen in politiek’ is een schaal van 8 items, met telkens een vijfpuntenschaal als antwoordmogelijkheid (zeer weinig – weinig – niet veel en niet weinig – veel – zeer veel). Op basis van de exploratieve factoranalyse komt één factor naar voor met een eigenwaarde van 13,32 en een verklaarde proportie variantie van 1,01. De Cronbach’s α van deze schaal is 0,92. Aldoende wordt een Likert-schaal (somschaal) gecreëerd op basis van onderstaande items met een score gaande van 0 tot 100 waarbij 100 staat voor een volledig positieve attitude naar de latente factor (vertrouwen in politiek), of met andere woorden: hoe hoger de score op deze factor, hoe meer vertrouwen in politiek een respondent heeft.

- v81_7 vertrouwen Vlaamse regering 0,78
- v81_8 vertrouwen Vlaamse politieke partijen 0,73
- v81_11 vertrouwen Vlaams parlement 0,81
- v81_14 vertrouwen Belgisch parlement 0,86
- v81_15 vertrouwen Europese commissie 0,78
- v81_16 vertrouwen Belgische regering 0,87
- v81_17 vertrouwen Waalse politieke partijen 0,67
- v81_18 vertrouwen Federale administratie 0,74

Vertrouwen in overheidsapparaat

De schaal 'vertrouwen in overheidsapparaat' is een schaal van 5 items, met telkens een vijfpuntenschaal als antwoordmogelijkheid (zeer weinig – weinig – niet veel en niet weinig – veel – zeer veel). Op basis van de exploratieve factoranalyse komt één factor naar voor met een eigenwaarde van 2,99 en een verklaarde proportie variantie van 1,17. De Cronbach's α van deze schaal is 0,73. Aldoende wordt een Likert-schaal (somschaal) gecreëerd op basis van onderstaande items met een score gaande van 0 tot 100 waarbij 100 staat voor een volledig positieve attitude naar de latente factor (vertrouwen in overheidsapparaat), of met andere woorden: hoe hoger de score op deze factor, hoe meer vertrouwen in het overheidsapparaat een respondent heeft.

• v81_1	vertrouwen politie/rijkswacht	0,44
• v81_2	vertrouwen onderwijs	0,44
• v81_3	vertrouwen Vlaamse administratie	0,84
• v81_4	vertrouwen gemeentelijke administratie	0,76
• v81_5	vertrouwen gerecht	0,48

Bijlage 3. Beschrijvende tabellen bredere participatie in Vlaanderen

Tabel 1. Percentage actief lid van één of meerdere verenigingen (SCV-survey 2000).

Vereniging	% Actief lid 2000 (N= 100%)
Vereniging die mensen groepeerd die anderen (gehandicapten, bejaarden, kansarmen, ...) helpen	7,21 (1343,97)
Jeugdbeweging, jeugdvereniging of jeugdclub	5,10 (1342,91)
Milieu- of natuurvereniging	3,94 (1342,91)
Cultuurvereniging (toneel, muziek, literatuur, ...)	9,22 (1342,91)
Socio-culturele vereniging (KAV, SVV, Davidsfonds, BGJG, ...)	12,11 (1342,91)
Sportvereniging	24,37 (1342,66)
Politieke vereniging of partij	3,20 (1342,91)
Religieuze of kerkelijke vereniging	5,28 (1342,91)
Wijk- of buurtcomité	3,52 (1343,97)
Vereniging die ijvert voor de verbetering van het lot van anderen	3,57 (1341,72)
Vakbond, een middenstandsorganisatie, een beroepsvereniging of een organisatie van werkgevers of zelfstandigen	9,58 (1342,13)
Gemeentelijke adviesraad, schoolraad, ...	4,13 (1337,93)
Andere vereniging	9,06 (1253,76)

Tabel 2. Percentage lidmaatschap van verenigingen naar intensiteit (SCV-surveys 2002, 2003).

Vereniging	Totaal (n ₂₀₀₂ , n ₂₀₀₃)	Geen lid %		Vroeger lid %		Passief lid %		Actief lid %		Bestuurslid %		Lidmaatschap * (passieve + actieve + bestuursleden)	
		2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Jeugdbeweging, -vereniging of -club	n ₂₀₀₂ =1471 n ₂₀₀₃ =1406	48,59	57,57	45,11	39,43	0,89	0,58	3,87	2,43	1,53	0,00	6,29	3,01
Milieu- of natuurvereniging	n ₂₀₀₂ =1473 n ₂₀₀₃ =1433	89,44	89,82	5,42	4,07	3,67	4,38	1,47	1,41	-	0,32	5,14	6,11
Fanclub	n ₂₀₀₂ =1471 n ₂₀₀₃ =1433	93,84	96,46	3,91	2,27	1,09	0,84	1,16	0,42	-	-	2,25	2,25
Vereniging die gehandicapten, bejaarden, kansarmen, ... helpt	n ₂₀₀₂ =1472 n ₂₀₀₃ =1433	88,94	90,46	3,32	3,09	3,45	2,34	3,88	2,91	0,40	1,20	7,73	6,45
Mutualiteit of ziekenfonds	n ₂₀₀₂ =1474	6,50	/	0,54	/	80,42	/	12,27	/	0,27	/	92,96	/
Vereniging voor (amateur-)kunstbeoefening	n ₂₀₀₂ =1472 n ₂₀₀₃ =1433	83,83	86,53	8,20	7,58	1,37	0,56	5,83	4,57	0,78	0,76	7,98	5,89
Hobbyclub of -groep	n ₂₀₀₂ =1470 n ₂₀₀₃ =1433	85,53	84,3	6,24	6,00	1,01	1,49	6,63	7,54	0,59	0,67	8,23	9,7
Vrouwenbeweging (KAV, SVV, KVLV, ...)	n ₂₀₀₂ =1462 n ₂₀₀₃ = 722	85,23	72,65	6,24	12,65	2,76	5,50	4,89	7,90	0,89	1,29	8,54	14,69
Socio-culturele vereniging (KWB, Davidsfonds, ...)	n ₂₀₀₂ =1472 n ₂₀₀₃ =1433	87,79	87,67	4,06	4,61	3,83	3,21	3,61	3,80	0,72	0,71	8,16	7,72
Sportvereniging of -club (ook wandelen, schaken)	n ₂₀₀₂ =1471 n ₂₀₀₃ =1433	55,21	59,30	20,50	18,72	2,29	1,48	19,30	17,92	2,70	2,58	24,29	21,98
Politieke vereniging of partij	n ₂₀₀₂ =1472 n ₂₀₀₃ =1432	93,12	82,70	2,30	2,63	2,92	3,23	1,15	1,06	0,50	0,47	4,58	4,76
Religieuze of kerkelijke vereniging (parochiaal werk, ...)	n ₂₀₀₂ =1473 n ₂₀₀₃ =1433	92,44	93,71	2,90	2,34	1,33	1,06	3,07	2,41	0,26	0,48	4,66	3,95
Wijk- of buurtcomité	n ₂₀₀₂ =1473 n ₂₀₀₃ =1433	92,87	92,27	2,81	2,95	0,87	1,19	2,58	2,76	0,87	0,84	4,32	4,79
Vereniging die ijvert voor internationale vrede en ontwikkeling Derde Wereldlanden (Amnesty International, wereldwinkel)	n ₂₀₀₂ = 1471 n ₂₀₀₃ =1433	93,72	94,05	2,08	1,37	2,67	3,43	1,34	0,84	0,20	0,31	4,21	5,58

<i>[Vervolg tabel 2]</i>		Geen lid %		Vroeger lid %		Passief lid %		Actief lid %		Bestuurslid %		Lidmaatschap	
		2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Vakbond, middenstands- of beroepsvereniging of werkgevers- of zelfstandigenorganisatie	n ₂₀₀₂ =1471 n ₂₀₀₃ =1433	55,79	64,64	9,89	6,20	28,82	23,12	5,03	5,19	0,48	0,84	34,33	29,15
Gemeentelijke adviesraad, schoolraad, ...	n ₂₀₀₂ =1472 n ₂₀₀₃ =1433	90,75	90,91	4,04	4,16	1,04	0,76	3,03	2,96	1,13	1,20	5,2	4,92
Gezinsverenigingen (BGJG, ...)	n ₂₀₀₂ =1467 n ₂₀₀₃ =1432	81,00	82,17	6,70	6,32	10,05	8,93	2,06	2,38	0,20	0,21	12,31	11,52
Groepering die verbonden is aan een plaatselijk café (sjoelbak, vogelpik, ...)	n ₂₀₀₂ =1472 n ₂₀₀₃ =1433	88,76	90,73	4,97	3,98	2,43	1,10	3,31	3,67	0,53	0,52	6,27	5,29
Rode Kruis, Vlaams Kruis, vrijwillige brandweer, algemene hulpdiensten	n ₂₀₀₂ =1472 n ₂₀₀₃ =1433	87,27	89,50	4,03	2,96	6,05	5,10	2,59	2,25	0,07	0,19	8,71	7,54
Vereniging, groep of bond voor gepensioneerden	n ₂₀₀₂ =1468 n ₂₀₀₃ =1432	92,40	91,18	0,86	1,29	2,22	2,52	4,21	4,58	0,32	0,43	6,75	7,53
Zelfhulpgroep	n ₂₀₀₂ =1471 n ₂₀₀₃ =1431	98,12	98,75	0,69	0,32	0,69	0,47	0,61	0,31	0,05	0,14	1,35	0,92

*: 'lidmaatschap' is het percentage respondenten dat 'passief, actief of bestuurslid is' van de respectievelijke vereniging.

Tabel 3. Percentage dat regelmatig onbetaald vrijwilligerswerk doet op het moment van de survey-afname (SCV-surveys 2000, 2002) (frequenties).

	2000 (n= 1345)	2002 (n= 1477)
Regelmatig onbetaald vrijwilligerswerk	17,19	16,93

Tabel 4. Percentage onbetaald vrijwilligerswerk naar terrein (SCV-survey 2002).

Terrein vrijwilligerswerk	2002
Politieke organisatie	9,89
Beroeps- of vakorganisatie	19,96
Godsdienstige of levensbeschouwelijke organisatie	43,11
Jeugdbeweging	38,90
Culturele vereniging (zang, muziek, toneel, dans)	51,23
Sportvereniging	65,69
Hobbyvereniging	27,77
Hulp op school	52,59
Oudercomissie, schoolbestuur	26,88
Vrouwenvereniging of –café	21,50
Vereniging die zich inzet voor burenen-, bejaarden-, gehandicapten hulp	50,91
Hulpdiensten (Rode Kruis, Brandweer,...)	18,53
Overige terreinen van inzet (actiegroep Amnesty International, Wereldwinkel e.d.)	12,94
Overige hulpverlening (advies, voorlichting, telefonische hulpdienst, wetswinkel,...)	3,44
Hulpverlening bij familie of buurt, kinderopvang	74,99
Andere	42,30

Bijlage 4. Hercodering van de variabelen in functie van de OLS-Regressies

ONAFHANKELIJKE VARIABELEN

Socio-demografische kenmerken (controle-variabelen)

Geslacht

- Man = 0
- Vrouw = 1

Leeftijd

- Metrisch

Opleiding

- Geen opleiding of lager onderwijs = 0
- Lager secundair onderwijs = 0
- Hoger secundair onderwijs = 0
- Niet-universitair hoger onderwijs korte type en lange type = 1
- Universitair onderwijs = 1

Inkomen

- Metrisch

Burgerlijke staat

- Gehuwd = 1
- Weduwnaar/weduwe = 0
- Wettelijk gescheiden = 0
- Feitelijk gescheiden = 0
- Ongehuwd = 0

Levenssituatie

- Ik woon bij mijn ouders = 0
- Ik woon alleen = 0
- Ik woon niet samen met mijn partner, wel met mijn kinderen = 0
- Andere situatie geen partner = 0
- Ik woon samen met partner = 1
- Ik woon samen met partner en kinderen = 1
- Andere situatie wél partner = 1

Religie

- Ongelovig = 0
- Vrijzinnig = 0
- Protestant = 1
- Christelijk gelovig, maar niet katholiek = 1
- Katholiek = 1
- Islamitisch = 1
- Joodse godsdienst = 1
- Andere = 1

Kerkpraktijk

- *Regelmatig kerkpraktijk*

- Nooit = 0
- Zeer zelden = 0
- Enkel op religieuze feestdagen = 0
- Maandelijks = 1
- Meerdere keren per maand = 1
- Wekelijks = 1
- Meerdere keren per week = 1

Onregelmatig kerkpraktijk

- Nooit = 0
- Zeer zelden = 1
- Enkel op religieuze feestdagen = 1
- Maandelijks = 0
- Meerdere keren per maand = 0
- Wekelijks = 0
- Meerdere keren per week = 0

Participatie-variabelen:

Aantal organisaties vrijwilligerswerk

- Metrisch

Aantal bestuurslidmaatschappen

- Metrisch

Aantal actieve lidmaatschappen

- Metrisch

Aantal passieve lidmaatschappen

- Metrisch

Aantal vroegere lidmaatschappen

- Metrisch

Aantal giro-lidmaatschappen

- Metrisch

AFHANKELIJKE VARIABELEN

(somschalen gaande van 0-100, waarbij 100 staat voor een volledig positieve attitude ten aanzien van de afhankelijke variabele)

Etnocentrisme

- Metrisch

Utilitair individualisme

- Metrisch

Politieke machteloosheid

- Metrisch

Vertrouwen in politiek

- Metrisch

Vertrouwen in overheidsapparaat

- Metrisch

Bijlage 5. Tabellen bij de OLS-Regressies

Tabel 1. OLS-Regressie van socio-demografische kenmerken en types participatie op Giro-activisme (SCV-survey 2002).

	Model 1	Model 2	Model 3
Socio-demografische kenmerken			
Geslacht (ref= man)	-0,02	0,00	0,00
Leeftijd (metrisch)	0,06	0,09*	0,09*
Opleiding (ref= niet tot hoger secund. Onderw.)	0,19***	0,15***	0,14***
Burgerlijke staat (ref= andere)	0,07	0,06	0,06
Levenssituatie (ref= alleen)	0,03	0,02	0,02
Inkomen (metrisch)	0,07	0,06	0,06
Religie (ref= ongelovig/vrijzinnig)	-0,05	-0,04	-0,05
Kerkpraktijk (ref= nooit)			
Onregelmatig	0,10**	0,07	0,07
Regelmatig	0,13**	0,09*	0,09*
Lidmaatschapsvariabelen			
Aantal vroegere lidmaatschappen (metrisch)		0,11**	0,11**
Aantal passieve lidmaatschappen (metrisch)		0,20***	0,20***
Aantal actieve lidmaatschappen (metrisch)		0,13***	0,12**
Aantal bestuurslidmaatschappen (metrisch)		0,05	0,04
Variabele vrijwilligerswerk			
Aantal keren dat men vrijwilliger is (metrisch)			0,03
Adj. R²	0,07***	0,14***	0,14***
Sign. R² Change	***	***	

N= 850; *p<0,05; **p<0,001; ***p<0,0001

Noot: De gestandaardiseerde bèta-coëfficiënten worden weergegeven.

Table 2. OLS-Regression van socio-demografische kenmerken en types participatie op Etnocentrisme (SCV-survey 2002).

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Socio-demografische kenmerken				
Geslacht (ref= man)	0,05	0,04	0,03	0,03
Leeftijd (metrisch)	0,27***	0,28***	0,28***	0,27***
Opleiding (ref= niet tot hoger secund. Onderw.)	-0,26***	-0,23***	-0,21***	-0,21***
Burgerlijke staat (ref= andere)	-0,01	0,00	-0,01	-0,00
Levenssituatie (ref= alleen)	-0,00	0,00	0,01	0,01
Inkomen (metrisch)	0,01	0,03	0,03	0,03
Religie (ref= ongelovig/vrijzinnig)	0,06	0,05	0,04	0,05
Kerkpraktijk (ref= 0)				
Onregelmatig	-0,04	-0,02	-0,00	0,01
Regelmatig	-0,13*	-0,10*	-0,09*	-0,08*
Variabele giro-activisme				
Aantal keren giro-activisme (metrisch)		-0,17***	-0,14**	-0,14**
Lidmaatschapsvariabelen				
Aantal vroegere lidmaatschappen (metrisch)			-0,10*	-0,09*
Aantal passieve lidmaatschappen (metrisch)			-0,03	-0,02
Aantal actieve lidmaatschappen (metrisch)			-0,05	-0,01
Aantal bestuurslidmaatschappen (metrisch)			-0,02	0,01
Variabele vrijwilligerswerk				
Aantal keren dat men vrijwilliger is (metrisch)				-0,12*
Adj. R²	0,17***	0,19***	0,20***	0,21***
Sign. R² Change	***	***	*	*

N= 714; *p<0,05; **p<0,001; ***p<0,0001

Noot: De gestandaardiseerde bèta-coëfficiënten worden weergegeven.

Tabel 3. OLS-Regressie van socio-demografische kenmerken en types participatie op Utilitair Individualisme (SCV-survey 2002).

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Socio-demografische kenmerken				
Geslacht (ref= man)	-0,04	-0,04	-0,05	-0,05
Leeftijd (metrisch)	0,13**	0,14**	0,13**	0,12**
Opleiding (ref= niet tot hoger secund. Onderw.)	-0,25***	-0,23***	-0,22***	-0,22***
Burgerlijke staat (ref= andere)	-0,04	-0,03	-0,01	-0,01
Levenssituatie (ref= alleen)	0,02	0,02	0,02	0,02
Inkomen (metrisch)	-0,07*	-0,07	-0,07	-0,07
Religie (ref= ongelovig/vrijzinnig)	0,02	0,02	0,01	0,01
Kerkpraktijk (ref= 0)				
Onregelmatig	-0,05	-0,04	-0,03	-0,03
Regelmatig	-0,13**	-0,11*	-0,10*	-0,09*
Variabele giro-activisme				
Aantal keren giro-activisme (metrisch)		-0,12**	-0,09*	-0,09*
Lidmaatschapsvariabelen				
Aantal vroegere lidmaatschappen (metrisch)			0,01*	0,02
Aantal passieve lidmaatschappen (metrisch)			-0,07*	-0,07*
Aantal actieve lidmaatschappen (metrisch)			-0,08*	-0,06
Aantal bestuurslidmaatschappen (metrisch)			-0,08*	-0,06
Variabele vrijwilligerswerk				
Aantal keren dat men vrijwilliger is (metrisch)				-0,06
Adj. R²	0,12***	0,13***	0,14***	0,14***
Sign. R² Change	***	**	*	

N= 835; *p<0,05; **p<0,001; ***p<0,0001

Noot: De gestandaardiseerde bèta-coëfficiënten worden weergegeven.

Table 4. OLS-Regression van socio-demografische kenmerken en types participatie op Politieke Machteloosheid (SCV-survey 2002).

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Socio-demografische kenmerken				
Geslacht (ref= man)	0,02	0,02	0,01	0,01
Leeftijd (metrisch)	0,14**	0,15***	0,14**	0,14**
Opleiding (ref= niet tot hoger secund. Onderw.)	-0,19***	-0,17***	-0,15***	-0,15***
Burgerlijke staat (ref= andere)	-0,00	0,01	0,01	0,01
Levenssituatie (ref= alleen)	-0,06	-0,06	-0,05	-0,05
Inkomen (metrisch)	-0,03	-0,02	-0,02	-0,03
Religie (ref= ongelovig/vrijzinnig)	0,05	0,05	0,05	0,05
Kerkpraktijk (ref= 0)				
Onregelmatig	-0,05	-0,03	-0,02	-0,02
Regelmatig	-0,05	-0,04	-0,03	-0,02
Variabele giro-activisme				
Aantal keren giro-activisme (metrisch)		-0,12**	-0,09*	-0,09*
Lidmaatschapsvariabelen				
Aantal vroegere lidmaatschappen (metrisch)			-0,09*	-0,09*
Aantal passieve lidmaatschappen (metrisch)			-0,07	-0,06
Aantal actieve lidmaatschappen (metrisch)			-0,03	-0,02
Aantal bestuurslidmaatschappen (metrisch)			-0,02	-0,02
Variabele vrijwilligerswerk				
Aantal keren dat men vrijwilliger is (metrisch)				-0,03
Adj. R²	0,08***	0,09***	0,10***	0,10***
Sign. R² Change	***	**	*	

N= 820; *p<0,05; **p<0,001; ***p<0,0001

Noot: De gestandaardiseerde bèta-coëfficiënten worden weergegeven.

Table 5. OLS-Regression van socio-demografische kenmerken en types participatie op Vertrouwen in de politiek (SCV-survey 2002).

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Socio-demografische kenmerken				
Geslacht (ref= man)	-0,00	-0,00	-0,01	-0,01
Leeftijd (metrisch)	-0,01	-0,02	-0,03	-0,03
Opleiding (ref= niet tot hoger secund. Onderw.)	0,08*	0,06	0,07	0,07
Burgerlijke staat (ref= andere)	0,13*	0,13*	0,13*	0,13*
Levenssituatie (ref= alleen)	-0,05	-0,05	-0,05	-0,05
Inkomen (metrisch)	-0,06	-0,07	-0,07	-0,07
Religie (ref= ongelovig/vrijzinnig)	0,03	0,03	0,03	0,03
Kerkpraktijk (ref= 0)				
Onregelmatig	0,02	0,01	0,02	0,02
Regelmatig	0,07	0,06	0,07	0,07
Variabele giro-activisme				
Aantal keren giro-activisme (metrisch)		0,09*	0,10*	0,10*
Lidmaatschapsvariabelen				
Aantal vroegere lidmaatschappen (metrisch)			-0,00	-0,00
Aantal passieve lidmaatschappen (metrisch)			-0,03	-0,03
Aantal actieve lidmaatschappen (metrisch)			-0,04	-0,04
Aantal bestuurslidmaatschappen (metrisch)			-0,02	-0,02
Variabele vrijwilligerswerk				
Aantal keren dat men vrijwilliger is (metrisch)				-0,01
Adj. R²	0,01*	0,02*	0,02*	0,02*
Sign. R² Change	*	*		

N= 800; *p<0,05; **p<0,001; ***p<0,0001

Noot: De gestandaardiseerde bèta-coëfficiënten worden weergegeven

Tabel 6. OLS-Regressie van socio-demografische kenmerken en types participatie op Vertrouwen in het overheidsapparaat (SCV-survey 2002).

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Socio-demografische kenmerken				
Geslacht (ref= man)	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04
Leeftijd (metrisch)	0,01	-0,00	-0,00	-0,01
Opleiding (ref= niet tot hoger secund. Onderw.)	0,02	-0,00	-0,01	-0,01
Burgerlijke staat (ref= andere)	0,12*	0,11	0,12*	0,12*
Levenssituatie (ref= alleen)	-0,09	-0,09	-0,09	-0,09
Inkomen (metrisch)	-0,01	-0,02	-0,02	-0,02
Religie (ref= ongelovig/vrijzinnig)	0,12*	0,12**	0,12*	0,12*
Kerkpraktijk (ref= 0)				
Onregelmatig	0,05	0,04	0,04	0,04
Regelmatig	0,12*	0,10*	0,11*	0,11*
Variabele giro-activisme				
Aantal keren giro-activisme (metrisch)		0,12**	0,12**	0,12**
Lidmaatschapsvariabelen				
Aantal vroegere lidmaatschappen (metrisch)			0,05	0,05
Aantal passieve lidmaatschappen (metrisch)			0,01	0,01
Aantal actieve lidmaatschappen (metrisch)			-0,06	-0,06
Aantal bestuurslidmaatschappen (metrisch)			-0,04	-0,04
Variabele vrijwilligerswerk				
Aantal keren dat men vrijwilliger is (metrisch)				-0,00
Adj. R²	0,04***	0,05***	0,05***	0,05***
Sign. R² Change	***	**		

N= 807; *p<0,05; **p<0,001; ***p<0,0001

Noot: De gestandaardiseerde bèta-coëfficiënten worden weergegeven.

